

گزارش روش‌شناسی ارزشیابی مردم‌محور سیاست‌های فرزندآوری

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۷/۱۱
Publish Date :2026/10/03

عنوان: گزارش روش‌شناسی ارزشیابی مردم‌محور سیاست‌های فرزندآوری
تهیه و تدوین کنندگان: محمدجواد کشانی، محسن ابن‌الدین حمیدی
واژه‌های کلیدی: ارزشیابی مردم‌محور، شاخص، سیاست‌های فرزندآوری،
شاخص مرکب، قانون جوانی جمعیت.
ناشر: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

DOI: <https://doi.org/10.22034/mrc.report.21931>

Permanent Link: https://report.mrc.ir/article_11990.html

Publisher : Islamic Parliament Research Center of Iran

شماره مسلسل: ۲۱۹۳۱

کد موضوعی: ۳۸۰

عنوان: گزارش روش‌شناسی ارزشیابی مردم‌محور سیاست‌های فرزندآوری

نوع گزارش: طرح/لایحه ☐، نظارتی ☒، راهبردی ☐، پیش‌نویس قانونی ☐

نام دفتر: معاونت هماهنگی و خدمات پژوهشی (گروه ارزشیابی مردمی

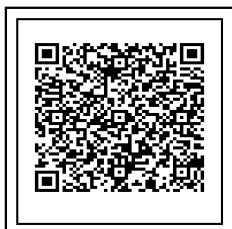
سیاست‌ها و قوانین)

ناظران علمی: روح‌اله عباسی (هیئت علمی دانشگاه شاهد)، زینب حاجیلو،

حسین تدین، بهروز طهماسب کاظمی

گرافیک و صفحه‌آرایی: نرجس امیر احمدی

تاریخ شروع مطالعه: ۱۴۰۴/۱۰/۱۵

فهرست مطالب

۸	چکیده.....
۹	خلاصه مدیریتی.....
۱۱	۱. مقدمه.....
۱۳	۲. ادبیات نظری.....
۱۴	۳. روش پژوهش.....
۱۴	۳-۱. گام اول: طراحی چارچوب شاخص مرکب.....
۱۵	۳-۲. گام دوم: استخراج مدل ارزشیابی.....
۱۵	۳-۳. گام سوم: تحلیل نتایج و وزن دهی با استفاده از مدل اکتشافی.....
۱۷	۴. یافته‌های پژوهش.....
۱۷	۴-۱. تدوین چارچوب مفهومی ارزشیابی مردم‌محور سیاست‌های فرزندآوری.....
۴۹	۴-۲. انتخاب متغیرها (مؤلفه‌ها) و جمع‌آوری داده.....
۷۱	۴-۳. آماده‌سازی داده‌ها.....
۷۱	۴-۴. تحلیل چندمتغیره (تحلیل عاملی اکتشافی).....
۷۷	۴-۵. نرمال‌سازی.....
۷۷	۴-۶. وزن‌دهی.....
۷۸	۴-۷. تجمیع.....
۸۰	۴-۸. تحلیل حساسیت و عدم قطعیت.....
۸۰	۴-۹. بازگشت به جزئیات.....
۸۹	۴-۱۰. ارائه و انتشار نتایج.....
۸۹	۵. جمع‌بندی.....
۹۰	منابع و مآخذ.....

فهرست جداول

۱۶	جدول ۱. گام‌ها و مراحل ساخت شاخص مرکب.....
۱۸	جدول ۲. اقدامات حوزه تسهیل تحصیل مادران.....
۱۹	جدول ۳. اقدامات حوزه اشتغال مادران.....
۱۹	جدول ۴. اقدامات حوزه بسترهای لازم برای حضور مادران در جامعه.....
۲۰	جدول ۵. اقدامات حوزه افزایش مصرف فرهنگی مادران.....
۲۱	جدول ۶. اقدامات حوزه رفع ناباروری.....
۲۲	جدول ۷. اقدامات حوزه کاهش سقط جنین.....

جدول ۸. اقدامات حوزه ترویج زایمان طبیعی	۲۳
جدول ۹. اقدامات حوزه محدودسازی پیشگیری از بارداری	۲۴
جدول ۱۰. اقدامات حوزه افزایش قدرت تهیه مسکن مناسب	۲۴
جدول ۱۱. اقدامات حوزه حمایت از خانواده‌های با شرایط خاص	۲۵
جدول ۱۲. اقدامات حوزه افزایش قدرت تهیه خودرو مناسب	۲۵
جدول ۱۳. اقدامات حوزه کاهش هزینه‌های جاری	۲۶
جدول ۱۴. اقدامات حوزه افزایش اشتغال	۲۶
جدول ۱۵. اقدامات حوزه اصلاح باورهای ناظر به تعداد فرزندان	۲۷
جدول ۱۶. اقدامات حوزه اصلاح باورهای ناظر به تشکیل خانواده	۲۷
جدول ۱۷. اقدامات حوزه اصلاح باورهای ناظر به مسائل اقتصادی	۲۸
جدول ۱۸. اقدامات حوزه تجردزدایی	۲۸
جدول ۱۹. اقدامات حوزه انتخاب همسر مناسب	۲۹
جدول ۲۰. اقدامات حوزه همسر داری	۲۹
جدول ۲۱. اقدامات در حوزه مادران	۳۱
جدول ۲۲. اقدامات حوزه خانواده‌های دارای فرزند	۳۲
جدول ۲۳. اقدامات حوزه زوجین نابارور	۳۳
جدول ۲۴. اقدامات حوزه جوانان در آستانه ازدواج یا زوجین تازه ازدواج کرده	۳۴
جدول ۲۵. اقدامات حوزه گروه‌های مردمی	۳۴
جدول ۲۶. نگاشت وظایف قوه مجریه	۳۵
جدول ۲۷. نگاشت وظایف قوه مقننه	۳۶
جدول ۲۸. نگاشت وظایف قوه قضائیه	۳۷
جدول ۲۹. نگاشت وظایف سایر نهادها	۳۷
جدول ۳۰. نمونه تعیین شده برای مصاحبه‌ها	۳۹
جدول ۳۱. مسائل مردم در بُعد فرزندپروری	۴۳
جدول ۳۲. مسائل مردم در بُعد تسهیل حضور اجتماعی مادران	۴۵
جدول ۳۳. مسائل مردم در بُعد تأمین نیازهای زیستی و ضروری	۴۷
جدول ۳۴. مسائل مردم در بُعد تسهیل ازدواج پایدار	۴۸
جدول ۳۵. مسائل مردم در بُعد تسهیل و رفع موانع بارداری	۴۸
جدول ۳۶. مضامین شاخص مرکب تأمین نیازهای ضروری خانواده	۵۰
جدول ۳۷. مضامین شاخص مرکب تسهیل حضور اجتماعی مادران	۵۲
جدول ۳۸. مضامین شاخص مرکب تسهیل ازدواج پایدار	۵۴

فهرست شکل‌ها

شکل ۱. آبر کلمات قانون جوانی جمعیت	۳۰
شکل ۲. محاسبات تعیین نمونه برای مصاحبه‌های مردمی	۳۸
شکل ۳. مقایسه یک کارشناس در بُعد تسهیل حضور اجتماعی مادران	۳۸
شکل ۴. آبر کلمات مستخرج از مصاحبه‌های مردمی	۴۹
شکل ۵. نمودار درصد و تعداد دریافت‌کنندگان خدمات	۶۵
شکل ۶. نمودار پاسخ‌دهی سؤالات پیامدی در بُعد فرزندپروری	۶۶
شکل ۷. نمودار پاسخ‌دهی سؤالات پیامدی در بُعد رفع موانع بارداری	۶۷
شکل ۸. نمودار پاسخ‌دهی سؤالات پیامدی در بُعد تسهیل ازدواج پایدار	۶۸
شکل ۹. نمودار پاسخ‌دهی سؤالات پیامدی در بُعد تسهیل حضور اجتماعی مادران	۶۹
شکل ۱۰. پاسخ‌دهی سؤالات پیامدی در بُعد تأمین نیازهای ضروری خانواده	۷۰
شکل ۱۱. نمودار سنگ‌ریزه	۷۲
شکل ۱۲. مدل نهایی مردم محوری سیاست‌های فرزندآوری	۷۶
شکل ۱۳. نمودار مقایسه نمره ارزشیابی مؤلفه‌ها براساس جنسیت	۸۱
شکل ۱۴. نمودار مقایسه نمره ارزیابی مؤلفه‌ها براساس وضعیت تأهل	۸۲
شکل ۱۵. نمودار مقایسه نمره ارزیابی مؤلفه‌ها براساس تعداد فرزند	۸۴
شکل ۱۶. نمودار مقایسه نمره ارزیابی مؤلفه‌ها براساس برنامه برای فرزندآوری	۸۵
شکل ۱۷. نمودار مقایسه نمره ارزشیابی مؤلفه‌ها براساس سطح تحصیلات	۸۶
شکل ۱۸. نمودار مقایسه نمره ارزشیابی براساس دهک اقتصادی	۸۷
شکل ۱۹. نمودار مقایسه نمره ارزشیابی مؤلفه‌ها براساس محل سکونت	۸۸

فهرست فرمول‌ها

فرمول ۱. نرمال‌سازی نمره فرزندآوری در هر متغیر (گویه)	۷۷
فرمول ۲. نمره فرزندآوری هر بُعد	۷۸
فرمول ۳. نمره کل فرزندآوری	۷۸

گزارش روش‌شناسی ارزشیابی مردم‌محور سیاست‌های فرزندآوری

چکیده

ارزشیابی خط‌مشی‌های عمومی، زمانی می‌تواند به اثربخشی پایدار منجر شود که قضاوت مردم را به‌عنوان کنشگران اصلی میدان اجتماعی بپذیرد و آن را به شیوه‌ای نظام‌مند بازنمایی کند. این گزارش سیاست‌پژوهی با به‌کارگیری روش‌شناسی «ارزشیابی مردم‌محور» و منطق ساخت شاخص مرکب^۱ (OECD) به دنبال طراحی مدلی برای سنجش سنجش ارزشیابی مردم از عملکرد و کارآمدی سیاست‌های فرزندآوری (با تمرکز بر قانون جوانی جمعیت) از منظر تجارب و ادراکات ذی‌نفعان واقعی آن است. فرایند پژوهش در سه گام کلیدی انجام شد:

اول، تحلیل مضمونی قانون و اسناد مرتبط که پنج هدف اصلی را آشکار ساخت.
دوم، استخراج مدل ذهنی مردم از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساخت‌یافته با ۵۳ مشارکت‌کننده از گروه‌های مختلف (مجرد، متأهل، دارای فرزند، نابارور و...).

سوم، طراحی و اجرای پیمایش ملی تلفنی (۱۰۴۱ پرسش‌نامه) و تحلیل عاملی اکتشافی داده‌ها.
یافته‌های تحلیل عاملی، پنج بُعد نهایی ارزشیابی مردم‌محور را به ترتیب اولویت عبارتند از: «حمایت‌های اقتصادی»، «فرزندپروری و فرزندپروری»، «تسهیل حضور اجتماعی مادران»، «باروری» و «اطمینان خاطر» تعیین کرد.
گزارش حاضر با ارائه یک مدل ساخت شاخص وزنی، امکان سنجش «نمره ارزشیابی مردم‌محور» را برای هر بُعد و یک نمره ترکیبی کل فراهم می‌آورد. این گزارش با ارائه یک رویه مستند، شفاف و تکرارپذیر ارزشیابی مردم‌محور را به فرایندی علمی و تکرارپذیر تبدیل کرد. جامعه پژوهشگران می‌توانند از این چارچوب برای طراحی مطالعات ارزشیابی در سایر حوزه‌های سیاستی (آموزش، بهداشت، رفاه و...) و در مقاطع زمانی مختلف استفاده کرده و یافته‌های خود را بر پایه یک روش‌شناسی مشترک مقایسه کنند.

1. The Organisation for Economic Co-operation and Development

بیان/شرح مسئله

تجربه چندین دهه سیاستگذاری در ایران نشان داده است که گزارش‌های مقطعی از «میزان رضایت مردم» یا «نظرسنجی‌های سنجش نگرش»، هر چند سودمند، اما برای فهم عمیق و نظام‌مند از چگونگی ارزشیابی مردم از یک سیاست کافی نیستند. آنچه در ادبیات سیاستگذاری کشور به عنوان یک خلأ روش‌شناختی جدی احساس می‌شود، نبود یک چارچوب عملیاتی تکرارپذیر برای سنجش «ارزشیابی مردم‌محور» است؛ چارچوبی که بتواند فراتر از توصیف نگرش‌ها، به کشف ساختار ذهنی مردم، وزن‌دهی به ابعاد مختلف یک سیاست از منظر آنان و در نهایت محاسبه «نمره ارزشیابی» به عنوان یک بازنمایی کمی، شفاف و قابل مقایسه در طول زمان بپردازد. این گزارش، دقیقاً برای پر کردن همین خلأ روش‌شناختی تدوین شده است.

یک ارزشیابی مردم‌محور که مدعی اعتبار و تکرارپذیری باشد، الزاماً بر تلفیق سه منبع معرفتی استوار است:

۱. چارچوب‌های جاری و ابزاری خط‌مشی (آنچه قانون/دولت می‌گوید): بازنمایی اهداف و ابزارهای سیاست از منظر نهادهای حکمرانی.
 ۲. چارچوب ادراکی و تجربه زیسته مردم (آنچه مردم می‌گویند): بازنمایی مدل ذهنی، مسائل و اولویت‌های مردم فارغ از مفروضات قانونی.
 ۳. داده‌های پیمایشی نظام‌مند (آنچه مردم ارزشیابی می‌کنند): بازنمایی کمی از ادراک پیامدهای سیاست در جمعیت هدف.
- نتیجه این گزارش نشان می‌دهد که حذف یا تضعیف هر یک از این سه منبع، به تولید مدلی ناقص و چه بسا گمراه‌کننده از ارزشیابی مردم منجر خواهد شد.

نقطه‌نظرات / یافته‌های کلیدی

● گام‌های فرایند پیشنهادی (به عنوان یک الگوی روش‌شناختی)

گام اول: تحلیل دوگانه و تلفیق چارچوب‌ها

در این گام با اتخاذ توازن رویکرد «قانون‌محور» (تحلیل سیاست از بالا) و «مردم‌محور» (تحلیل مصاحبه‌ها از پایین)، هر دو مسیر به موازات هم طی می‌شود. از یک سو، با بهره‌گیری از روش تحلیل مضمون، اهداف و ابزارهای مستتر در متن قانون و آیین‌نامه‌ها را استخراج می‌شود. و از سوی دیگر، با طراحی مصاحبه‌های نیمه‌ساخت‌یافته، مدل ذهنی و مسائل اولویت‌دار مردم کشف خواهد شد. ادغام نظام‌مند این دو چارچوب، مبنای اولیه برای طراحی ابزار پیمایش را تشکیل خواهد داد (در این گزارش، این رویکرد منجر به شناسایی و افزوده شدن مضمون «فرزندپروری» به عنوان یک بُعد جدید شد).

گام دوم: طراحی ابزار پیمایش

در این گام می‌بایست ابزار پیمایش (پرسش‌نامه) به گونه‌ای طراحی شود که از هم آمیختگی دو بخش متمایز جلوگیری کند. بدین منظور، پرسش‌نامه به دو بخش مجزا تفکیک شد:

بخش اول: تجربه زیسته (تجربه دریافت یا مواجهه با خدمات سیاستی): سنجش دریافت یا عدم دریافت عینی خدمات و حمایت‌های سیاستی توسط پاسخ‌گو.

بخش دوم: ادراک از پیامد اجرای خط‌مشی: ارزشیابی مستقیم پاسخ‌گو از موفقیت یا شکست اقدامات دولت در هر یک از حوزه‌های سیاستی (باطیف لیکرت).

این تفکیک، امکان امکان بررسی روابط آماری و تفاوت‌های مشاهده‌شده میان تجربه، نگرش و ارزشیابی و طرح فرضیه برای مطالعات تبیینی بعدی را فراهم می‌آورد.

گام سوم: کشف ساختار عاملی با رویکرد اکتشافی^۱ (EFA)

گام کلیدی در ارزشیابی مردم‌محور آن است که از تحمیل ساختارهای از پیش تعیین شده (چه ساختار قانونی و چه ساختار حاصل از مصاحبه) بر داده‌ها اجتناب شود. لذا در این راستا از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد تا ساختار هم‌بستگی‌های نهفته در پاسخ‌های مردم خود را نشان دهد. این ساختار بازتاب‌دهنده شیوه‌ای است که مردم، به صورت خودآگاه یا ناخودآگاه، ابعاد مختلف سیاست را از طریق هم‌بستگی میان پاسخ‌ها، دسته‌بندی و ارزش‌گذاری می‌کنند. مقایسه تطبیقی این ساختار اکتشافی با چارچوب اولیه (حاصل از گام اول)، یکی از غنی‌ترین یافته‌های روش‌شناختی پژوهش را تشکیل می‌دهد، زیرا شکاف میان ذهنیت سیاستگذار و ذهنیت مردم را با دقت آشکار می‌سازد. در این گزارش، تحلیل عاملی اکتشافی ساختار پنج عاملی جدیدی را آشکار کرد که برای نمونه در آن بُعد «تسهیل ازدواج پایدار» در عامل «حمایت‌های اقتصادی» ادغام شد.

گام چهارم: وزن دهی مبتنی بر داده

● برای تبدیل ساختار عاملی به یک مدل ساخت شاخص شفاف و با کاهش اتکای مستقیم به وزن دهی سلیقه‌ای یا غیر مردمی: در سطح خرد (وزن گویه‌ها درون هر بُعد)، از بارهای عاملی^۲ به عنوان ضرایب وزن استفاده شد. این بارها بیانگر شدت ارتباط هر گویه با عامل استخراج شده است و در این مطالعه به عنوان مبنای وزن دهی درون بعدی استفاده شده است. در سطح کلان (وزن ابعاد در نمره نهایی)، از مقادیر ویژه اولیه^۳ استفاده شد. این مقادیر، سهم هر عامل در تبیین واریانس کل داده‌های پیمایش را نشان می‌دهد و بنابراین، وزن آماری هر بُعد را در ساختار ذهنی مردم تعیین می‌کند. این رویکرد، وزن دهی را از قضاوت‌های صرفاً خبرگی یا سلیقه‌ای خارج کرده و بر مبنای الگوهای آماری مشاهده شده در داده‌های ارزشیابی مردم استوار می‌سازد.

● دستاوردهای عملی:

۱. پیاده‌سازی این فرایند چهارگانه، حکمران را به یک «پایش مستمر ارزشیابی مردم‌محور» مجهز می‌کند که دارای قابلیت‌های زیر است:
 - ۱. به جای اتکا به یک نمره کلی و فاقد عمق، این مدل نمره ارزشیابی را برای هریک از ابعاد مستخرج از تحلیل عاملی (در این گزارش حمایت‌های اقتصادی، فرزندپروری، تسهیل حضور اجتماعی مادران، باروری و اطمینان خاطر) به صورت مجزا محاسبه و گزارش می‌کند.
 - ۲. با تکرار پیمایش در فواصل زمانی معین و استفاده از ابزار و مدل ساخت شاخص یکسان، امکان رصد روند تغییرات ارزشیابی مردم فراهم می‌آید.
 - ۳. قادر است نمرات ارزشیابی را بر اساس متغیرهای کلیدی جمعیت‌شناختی (مانند سن، جنسیت، وضعیت تأهل، تعداد فرزندان، استان محل سکونت و دهک درآمدی) و نیز بر مبنای تجربه دریافت خدمت (مقایسه ارزشیابی دریافت‌کنندگان خدمات در مقابل غیردریافت‌کنندگان) تفکیک کرده و گزارش‌های سیاستی دقیق‌تری ارائه دهد.
 - ۴. داده‌های ارائه شده در هر مرحله از پژوهش، خود قابل استفاده برای تحلیل‌های گوناگون سیاستی پیرامون حوزه فرزندآوری است.

1. Exploratory Factor Analysis
2. Factor Loadings
3. Initial Eigenvalues

۱. مقدمه

ارزشیابی مردم‌محور خط‌مشی‌های عمومی، به‌مثابه یک پارادایم نوظهور و مشارکتی در تلاش است تا قضاوت در مورد اثربخشی سیاست‌ها را از انحصار معیارهای صرفاً کارشناسی و دولتی خارج کرده و آن را بر پایه تجارب زیسته، ادراکات و داوری‌های واقعی مردم - یعنی همان کنشگرانی که سیاست‌ها زندگی آنان را دگرگون می‌کند - استوار سازد. در این رویکرد، مردم «موضوع» سیاست‌ها نیستند و «ارزیابان» اصلی آن محسوب می‌شوند. غفلت از این ارزشیابی‌های مردمی - که فارغ از درستی یا نادرستی آن از منظر کارشناسی، در میدان اجتماعی بازتولید می‌شوند و بر رفتارها اثر می‌گذارند - می‌تواند مسیر هر خط‌مشی را حتی در تضاد با مفروضات قانونگذار رقم بزند. این واقعیت به‌ویژه در حوزه حساس و چندلایه سیاست‌های فرزندآوری که ریشه در باورها، شرایط اقتصادی، نقش‌های جنسیتی و نهاد خانواده دارد، نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کند.

با وجود این، آنچه اغلب در ادبیات سیاستگذاری ایران مغفول می‌ماند، نبود چارچوب‌های عملیاتی و روش‌شناختی نظام‌مند برای سنجش این ارزشیابی‌هاست. پژوهشگران و اندیشمندان حوزه سیاستگذاری، با انبوهی از داده‌های کیفی و کمی درباره نگرش مردم مواجه‌اند، اما فاقد یک شیوه‌نامه منسجم برای تبدیل این داده‌ها به «مدل ارزشیابی» هستند. گزارش سیاست‌پژوهی پیش‌رو، حاصل یک فرایند نظام‌مند و آمیخته (کیفی - کمی) است که با هدف طراحی و پیاده‌سازی یک «مدل ارزشیابی مردم‌محور» برای سیاست‌های فرزندآوری در ایران صورت گرفته است. این گزارش به جای آنکه صرفاً به ارائه یافته‌های ارزشیابی بپردازد، به‌مثابه یک نقشه راه روش‌شناختی عمل می‌کند و گام‌به‌گام فرایند ساخت این مدل را از تحلیل چارچوب قانونی (قانون جوانی جمعیت)، استخراج مدل ذهنی مردم از طریق مصاحبه‌های عمیق، طراحی ابزار پیمایش، تا اجرای تحلیل‌های چندمتغیره و نهایی‌سازی یک شاخص مردم‌محور تشریح می‌کند. هدف اصلی، فراهم آوردن مبنایی برای سنجش کارآمدی سیاست از منظر ادراک و تجربه مردم است که سرنوشت نهایی آن سیاست را رقم می‌زند.

به عبارت دیگر گزارش سیاست‌پژوهی حاضر به دنبال پر کردن خلأ روش‌شناختی این حوزه است. این گزارش یک گزارش یافته‌محور نیست که نمره نهایی ارزشیابی مردم از سیاست‌های فرزندآوری را اعلام کند، بلکه این گزارش یک پیوست روش‌شناختی است که گام‌به‌گام فرایند ساخت یک «شاخص مرکب مردم‌محور» را برای حوزه سیاست‌های فرزندآوری (با مطالعه موردی قانون جوانی جمعیت) تشریح می‌کند. هدف اصلی، ارائه یک الگوی تکرارپذیر و مستند به جامعه پژوهشگران این حوزه است تا آنان بتوانند:

۱. مدل ذهنی مردم را از دل اسناد بالاب‌پایین و مصاحبه‌های پایین به بالا استخراج کنند.
۲. ابزار پیمایش را مبتنی بر تمایز میان «تجربه زیسته»، «نگرش» و «ادراک از پیامد» طراحی کنند.
۳. با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی، ساختار ابعاد ارزشیابی مردم‌محور را کشف کرده و با مدل قانونی مقایسه کنند.
۴. یک مدل ساخت شاخص مبتنی بر وزن‌دهی آماری (بار عاملی و مقدار ویژه) برای محاسبه نمره ارزشیابی پیاده‌سازی کنند.

به این ترتیب، این گزارش تلاش می‌کند تا مرز میان «روش‌شناسی ارزشیابی» و «یافته‌های ارزشیابی» را روشن کرده و ابزاری در اختیار محققان قرار دهد تا خود بتوانند در حوزه‌های دیگر سیاستی نیز چنین مدلی را بازتولید کنند. همچنین باید توجه داشت که این گزارش صرفاً برای سیاست‌پژوهان نگارش شده است و یافته‌های این پژوهش در گزارش سیاستی ارزشیابی مردم‌محور سیاست‌های فرزندآوری منتشر شده است، لذا توصیه می‌شود ابتدا گزارش سیاستی ذکر شده مطالعه شود. همچنین برای قرابت ذهنی خواننده در ادامه خلاصه‌ای کوتاه از یافته‌های گزارش سیاستی ارزشیابی مردم‌محور فرزندآوری بیان می‌شود.

۱-۱. خلاصه یافته‌های گزارش سیاستی ارزشیابی مردم محور سیاست‌های فرزندآوری

یافته‌های پژوهش^۱ نشان می‌دهد که تعداد فرزند مطلوب از دیدگاه پاسخ‌گویان، به‌طور میانگین ۳/۲ فرزند در طول زندگی است؛ در حالی که میانگین تعداد فرزندان موجود در خانوارهای مورد بررسی ۷/۱ فرزند بوده است. این تفاوت بیانگر آن است که گرایش عمومی به فرزندآوری همچنان وجود دارد، که تبیین علل این شکاف نیازمند پژوهشی مستقل است. از منظر نگرشی نیز نتایج حاکی از آن است که ۰/۸ درصد پاسخ‌گویان، نگرانی نسبت به آینده فرزندان را از عوامل اصلی کاهش فرزندآوری دانسته‌اند و ۹۶ درصد نیز معتقدند تک‌فرزندی می‌تواند پیامدهای اجتماعی و خانوادگی منفی به همراه داشته باشد. همچنین حدود نیمی از افراد بر این باورند که خانواده‌های پرجمعیت از کیفیت زندگی مطلوب‌تری برخوردارند و آینده زوجین در چنین خانواده‌هایی وضعیت بهتری خواهد داشت. افزون بر این، نزدیک به ۰/۸ درصد پاسخ‌گویان معتقدند افزایش تعداد فرزندان موجب تقویت و تعمیق پیوندهای عاطفی در خانواده می‌شود. این یافته‌ها نشان می‌دهد که جامعه تا حد زیادی نسبت به آسیب‌های خانواده کم‌جمعیت و مزایای فرزندآوری آگاهی دارد، اما میان تمایل ذهنی و رفتار عملی مردم فاصله قابل توجهی وجود دارد. نگرش‌ها و ارزشیابی عملکرد دولت در این مطالعه به‌عنوان بخشی از زمینه قضاوت مردم بررسی شده‌اند؛ پژوهش حاضر درباره علل این شکاف ادعای علی ندارد.

بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف شناسایی ابعاد سیاست‌های فرزندآوری از منظر مردم به بررسی ارزیابی آنان از سیاست‌های موجود پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد پنج بُعد «حمایت اقتصادی»، «فرزندپروری»، «حضور اجتماعی»، «باروری» و «آرامش خاطر» مهم‌ترین مؤلفه‌های مورد توجه مردم در زمینه فرزندآوری هستند و قضاوت آنان درباره سیاست‌های دولت نیز بر همین اساس شکل می‌گیرد. هرچند قانون «جوانی جمعیت و حمایت از خانواده» از نگاه مردم دارای رویکرد و چارچوب کلی مناسبی است، اما در مرحله اجرا و تحقق اهداف، با کاستی‌ها و نارسایی‌هایی مواجه بوده است. در میان ابعاد مختلف، «حمایت اقتصادی» با ضریب اهمیت نسبی ۵۷/۰ در جایگاه نخست قرار دارد و پس از آن ابعاد «فرزندپروری»، «تسهیل حضور اجتماعی مادران»، «سیاست‌های باروری» و «اطمینان خاطر» به‌ترتیب با ضرایب ۱۶/۰، ۱/۰، ۹/۰ و ۸/۰ قرار گرفته‌اند.

به‌طور کلی، میانگین ارزیابی مردم از سیاست‌های فرزندآوری ۴/۹۳ بوده که پایین‌تر از حد میانی و نشان‌دهنده ارزشیابی نسبتاً نامطلوب است. در میان ابعاد مختلف، «تسهیل حضور اجتماعی مادران» با امتیاز ۲۷/۵۵ بالاترین سطح ارزیابی را به خود اختصاص داده است. پس از آن، ابعاد «سیاست‌های باروری» با ۱۵/۵۲، «اطمینان خاطر» با ۷۳/۳۸، «حمایت اقتصادی» با ۴۱/۳۶ و «فرزندپروری» با ۳/۳۴ قرار دارند. این نتایج نشان می‌دهد ابعادی که بیشتر به مسائل مرتبط با زنان و نقش مادری پرداخته‌اند، ارزیابی مطلوب‌تری کسب کرده‌اند؛ در حالی که ابعاد مرتبط با مسائل اقتصادی و خانوادگی، ارزیابی پایین‌تر و وضعیت نسبتاً نامطلوب‌تری داشته‌اند که بیانگر نارضایتی مردم از سیاست‌های موجود در این حوزه‌هاست.

نتایج همچنین نشان می‌دهد تجربه دریافت خدمات مرتبط با قانون جوانی جمعیت، تأثیر مستقیمی بر ارزیابی مردم داشته است. افرادی که دست کم یک‌سوم خدمات این قانون را دریافت کرده‌اند، در مجموع امتیاز ارزیابی بالاتری معادل ۸/۴۲ داشته‌اند که نشان‌دهنده بهبود نسبی نگرش آنان است. این اثر در برخی ابعاد مانند «تسهیل حضور اجتماعی» و «سیاست‌های باروری» چشمگیرتر بوده و به‌ترتیب حدود ۲۰ و ۵ نمره افزایش یافته است؛ در حالی که در سایر ابعاد، میزان افزایش محدود بوده است. با این حال، در برخی خدمات مانند مرخصی زایمان مادران شاغل و مشاوره‌های پیش و پس از ازدواج، دریافت خدمت نه تنها موجب بهبود ارزیابی نشده، بلکه کاهش نمره ارزیابی را نیز به همراه داشته است؛

۱. گزارش سیاستی ارزشیابی مردم محور سیاست فرزندآوری (با تأکید بر قانون جوانی جمعیت) با شماره مسلسل ۲۱۶۱۵.

موضوعی که می‌تواند نشان‌دهنده ضعف کیفی این خدمات باشد.

ارزیابی مردم از سیاست‌های فرزندآوری براساس ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نیز متفاوت است. زنان در مقایسه با مردان و افراد متأهل در مقایسه با مجردها، ارزیابی مثبت‌تری داشته‌اند؛ هرچند در هیچ‌یک از این گروه‌ها میانگین ارزیابی به سطح رضایت مطلوب نرسیده است. همچنین با افزایش تعداد فرزندان، میزان رضایت و ارزیابی مثبت افراد نیز افزایش یافته و خانواده‌های دارای سه فرزند و بیشتر، ارزیابی به مراتب مطلوب‌تری از سیاست‌های فرزندآوری داشته‌اند؛ به گونه‌ای که می‌توان سه‌فرزندی را نقطه مطلوب در این زمینه دانست. علاوه بر این، افرادی که برنامه‌ای برای فرزندآوری دارند، در مقایسه با کسانی که چنین برنامه‌ای ندارند، نگرش مثبت‌تری نسبت به سیاست‌های موجود نشان داده‌اند. در مقابل، با افزایش سطح تحصیلات و بهبود وضعیت اقتصادی، میزان ارزیابی مثبت کاهش یافته است. همچنین هرچه محل سکونت افراد به شهرهای بزرگ و مراکز استان نزدیک‌تر بوده، ارزیابی آنان نسبت به سیاست‌های فرزندآوری منفی‌تر شده است [۱۴].

۲. ادبیات نظری

ارزشیابی مردم‌محور خط‌مشی‌های عمومی، به‌عنوان یک رویکرد نوین و مشارکتی، بر ارزیابی سیاست‌ها و برنامه‌های عمومی بر مبنای تجارب، دیدگاه‌ها و قضاوت‌های مردمی تمرکز دارد که اجتماعات متأثر از آن خط‌مشی را شکل می‌دهند. در این رویکرد، مردم به‌عنوان صاحبان و تولیدکنندگان قضاوت ارزشیابی شناخته می‌شوند و فرایند رسمی ارزشیابی می‌کوشد این قضاوت‌ها را به‌طور نظام‌مند بازنمایی کند. محوریت ارزشیابی با این پرسش شکل می‌گیرد که مردم آثار و پیامدهای سیاست را چگونه تجربه و ارزیابی می‌کنند؟ ارزشیابی مردم‌محور می‌کوشد تا قضاوت‌ها و برساخته‌های جمعی جامعه هدف، نسبت به یک خط‌مشی را به شکل نظام‌مند بازنمایی کند. این کار از طریق روش‌های ترکیبی همچون مصاحبه، گروه‌های کانونی و پیمایش و با کمک تسهیلگرانی که سازوکار شناسایی، بازنمایی، ساختاربندی و سنجش قضاوت‌ها را طراحی می‌کنند و مداخلات تفسیری خود را شفاف می‌سازند. باید توجه داشت که ارزشیابی‌های مردم از مداخلات حکومتی، پدیده‌هایی واقعی، مستمر و بازتولیدشونده هستند؛ خواه کارشناسان آنها را درست یا نادرست بدانند و خواه ما بخواهیم یا نخواهیم. نمود گسترده این ارزشیابی‌ها را می‌توان به‌صورت غیرمستقیم در کنش‌های اجتماعی و سیاسی مردم نیز مشاهده کرد، زیرا قضاوت افراد بر رفتارشان تأثیر می‌گذارد. بنابراین، واقعیت وجود ارزشیابی مردم از سیاست امری پذیرفته‌شده است و گزارش‌های این حوزه در پی بازنمایی همین واقعیت‌اند.

در اندیشه رهبران انقلاب اسلامی نیز ارزشیابی مردم‌محور جایگاهی بنیادین دارد. مراجعه به سخنان امام خمینی (ره) و رهبر شهید نشان می‌دهد که این رهیافت نه یک الگوی وارداتی از ادبیات توسعه غربی، بلکه ریشه‌ای بومی و دینی دارد. در این نگاه، پذیرش قضاوت مردم‌محور نه تهدیدی برای اقتدار نظام، بلکه شرط پایداری و عمق‌بخشی به وجاهت قانونی آن است. ارزشیابی مردم‌محور به سیاست‌گذاران امکان می‌دهد تا درکی جامع‌تر از تأثیر سیاست داشته باشند، پیامدهای ناخواسته را شناسایی کنند و زمینه‌های بهبود را بیابند. همچنین توجه به این ارزشیابی می‌تواند سرمایه اجتماعی را افزایش داده و وجهه سیاسی نظام را تقویت کند.

سیاست‌هایی که با عموم مردم سروکار دارند، تنها زمانی موفق خواهند بود که از منظر مردم معنادار شوند. برای نمونه، خانوارها در تصمیم‌گیری برای فرزندآوری عمدتاً براساس ارزشیابی و ادراک اجتماعی خود عمل می‌کنند، نه صرفاً براساس مفاد قانونی. اگر مداخلات حاکمیت - اعم از حمایت‌های اقتصادی، خدمات فرزندپروری و آموزشی و غیره - از دیدگاه مردم کارآمد ارزیابی نشود، هیچ حجمی از مشوق‌ها نمی‌تواند

میل پایدار به فرزندآوری ایجاد کند. به همین دلیل، ارزشیابی مردم‌محور مبنایی اساسی برای سنجش کارآمدی سیاستی است که قرار است زندگی و انتخاب‌های مردم را در موضوع مهم فرزندآوری دگرگون کند.

۳. روش پژوهش

این پژوهش مبتنی بر رویکرد چند روشی^۱ طرح‌ریزی شده است که هدف آن ساخت شاخص مرکب ارزشیابی مردم‌محور سیاست فرزندآوری است (که در قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده تجلی پیدا کرده است). برای ساخت یک شاخص مرکب لازم است ابعاد مستقلی که قابلیت کمی‌سازی، وزن‌دهی ساختار یافته و تولید یک خروجی واحد را داشته باشند، یافت. این فرایند شامل سه گام اصلی است:

● گام اول، طراحی چارچوب شاخص مرکب،

● گام دوم، استخراج مدل ارزشیابی،

● گام سوم، تحلیل نتایج و وزن‌دهی با استفاده از مدل اکتشافی. براساس منطق و مراحل ساخت شاخص مرکب [۱].

در ادامه به شرح مراحل صورت گرفته به صورت مختصر پرداخته می‌شود. همچنین می‌توان تمامی مراحل مذکور را به سه گام اصلی تقسیم‌بندی کرد. گام اول، طراحی چارچوب شاخص مرکب که شامل مراحل اول و دوم است. در این گام، مراحل نظری و اسنادی پژوهش صورت گرفته و گام دوم شامل: مراحل سوم و چهارم است که در این مراحل به تحلیل‌های آماری و آزمون‌های مرتبط با آن پرداخته شده است. در گام سوم، عملاً محاسبات ساخت شاخص صورت می‌گیرد و با استفاده از نرمال‌سازی، وزن‌دهی و تجمیع نمره نهایی شاخص محاسبه می‌شود. این گام شامل مراحل پنجم تا دهم است.

۳-۱. گام اول: طراحی چارچوب شاخص مرکب

۳-۱-۱. تدوین چارچوب مفهومی^۲

در گام نخست، پدیده مورد سنجش باید به‌طور دقیق تعریف و ابعاد مفهومی آن مشخص شود. این چارچوب نظری تعیین می‌کند که: شاخص دقیقاً چه مفهومی را اندازه‌گیری می‌کند و ابعاد اصلی آن چیست. سپس به تبیین روابط میان ابعاد می‌پردازد. این مرحله مبنای انتخاب مؤلفه‌ها و تفسیر نتایج بعدی است و از ساخت شاخص‌های صرفاً داده‌محور بدون پشتوانه نظری جلوگیری می‌کند. شایان ذکر است که در پژوهش حاضر با توجه به منطق ارزشیابی مردم‌محور، چارچوب نظری در همان مرحله اول تدوین صورت نمی‌گیرد، بلکه پس از تحلیل چند متغیره و انجام تحلیل عاملی اکتشافی این چارچوب نظری براساس نظر مردم تکمیل خواهد شد.

1. Multi Method
2. Developing a Conceptual Framework

۳-۱-۳. انتخاب متغیرها^۱ (مؤلفه‌ها) و گردآوری داده

بر اساس چارچوب نظری، مجموعه‌ای از مؤلفه‌های پایه انتخاب می‌شود. در این مرحله باید ارتباط هر مؤلفه با بُعد نظری مربوطه مستند شده و هم‌پوشانی یا افزونگی شدید میان متغیرها کنترل شود. هدف این مرحله، دستیابی به مجموعه‌ای منسجم، معتبر و نماینده از ابعاد مفهوم مورد نظر است. نکته تکمیل شدن انتخاب متغیرها پس از تحلیل چند متغیره و تحلیل عاملی اکتشافی همچون مرحله تدوین چارچوب نظری در این مرحله نیز پائرباست. در این مرحله پس از مشخص شدن مدل اولیه، گردآوری داده‌های مورد نظر صورت می‌گیرد و سپس کیفیت داده‌ها (اعتبار، پوشش و مقایسه‌پذیری بین واحدها) بررسی می‌شود.

۳-۲-۳. گام دوم: استخراج مدل ارزشیابی

۳-۲-۱. آماده‌سازی داده‌ها و مدیریت داده‌های مفقود^۲

اگر برای به‌دست آوردن داده‌های مدنظر جهت محاسبه شاخص، به داده مورد نظر، نتوانیم دسترسی پیدا کنیم یا به دلایل مختلفی آن را از دست بدهیم باید فرایند مدیریت داده‌های مفقوده را طی کنیم. در این فرایند برای داده‌های ناقص بر آورد صورت می‌گیرد. بسته به الگوی فقدان داده، می‌توان از روش‌هایی نظیر میانگین‌گذاری ساده، رگرسیون، روش حداقل در دست‌نمایی یا بر آورد چندگانه استفاده کرد. در پژوهش حاضر آماده‌سازی داده‌ها اعم از کدگذاری و حذف داده‌های نامناسب، ناقص و خارج از نمونه حاصل از پیمایش نیز در این مرحله قرار داده شد.

۳-۲-۲. تحلیل چندمتغیره^۳

پیش از تجمیع داده‌ها برای محاسبه شاخص، ساختار درونی داده‌ها بررسی می‌شود. ابزارهایی مانند: تحلیل مؤلفه‌های اصلی،^۴ تحلیل عاملی،^۵ تحلیل خوشه‌ای^۶ برای بررسی هم‌بستگی‌ها، شناسایی ابعاد پنهان و آزمون انسجام درونی مؤلفه‌ها به کار می‌روند. این مرحله به ارزیابی روایی بُعد شاخص نیز کمک می‌کند.

۳-۳-۳. گام سوم: تحلیل نتایج و وزن‌دهی با استفاده از مدل اکتشافی

۳-۳-۱. نرمال‌سازی داده‌ها^۷

از آنجاکه مؤلفه‌ها معمولاً در معیارهای متفاوت اندازه‌گیری می‌شوند یا در مقیاس مورد نظر پژوهش نیستند، لذا باید به مقیاس مشترک و مشخص تبدیل شوند. روش‌های متداول شامل: استانداردسازی،^۸ حداقل-حداکثر،^۹ فاصله از مقدار مرجع^{۱۰} هستند. انتخاب روش نرمال‌سازی باید با توجه به ماهیت داده‌ها و هدف تحلیلی صورت گیرد. زیرا این انتخاب می‌تواند بر رتبه‌بندی نهایی اثرگذار باشد. در مراحل ساخت شاخص مرکب به‌طور معمول نرمال‌سازی قبل از وزن‌دهی صورت می‌گیرد، اما در پژوهش حاضر با توجه به استخراج داده‌ها تنها از یک پیمایش واحد ابتدا وزن دهی انجام شده است.

۳-۳-۲. وزن‌دهی^{۱۱}

در این مرحله، اهمیت نسبی هر مؤلفه و هر بُعد تعیین می‌شود. روش‌های وزن‌دهی شامل: وزن‌دهی برآبر، روش‌های آماری (مانند وزن‌های مبتنی بر تحلیل مؤلفه‌های اصلی)، روش‌های قضاوت‌محور مانند تخصیص بودجه است.

1. Selecting Variables
2. Imputation of Missing Data
3. Multivariate Analysis
4. Principal Component Analysis
5. Factor Analysis
6. Cluster Analysis
7. Normalisation
8. Z-Score
9. Max-Min
10. Distance to a Reference
11. Weighting

۳-۳-۳. تجمیع^۱

پس از تعیین وزن‌ها، مؤلفه‌ها با استفاده از روش‌های تجمیع (خطی، هندسی یا غیر جبرانی) ترکیب می‌شوند. انتخاب روش تجمیع بیانگر مفروضات نظری درباره قابلیت جبران‌پذیری ابعاد است.

۳-۳-۴. تحلیل حساسیت و عدم قطعیت^۲

به‌منظور ارزیابی پایداری نتایج، تأثیر تغییر در وزن‌ها، روش نرمال‌سازی، روش تجمیع یا حذف برخی مؤلفه‌ها بر نتایج نهایی بررسی می‌شود. این مرحله برای افزایش شفافیت و جلوگیری از نتیجه‌گیری‌های سیاستی شکننده ضروری است. در این مرحله برای اطمینان از عدم حساسیت بیش از حد مورد انتظار نتایج تجمیع، مواردی مانند وزن‌ها یا روش‌های نرمال‌سازی را تغییر می‌دهیم و مجدد نتایج را مورد بررسی قرار داده تا با نتایج اصلی به‌دست آمده تفاوت محسوسی نداشته باشد.

۳-۳-۵. بازگشت به جزئیات

نتایج شاخص مرکب باید همراه با تحلیل نماگرهای منفرد ارائه شود تا از پنهان شدن نقاط ضعف یا قوت خاص جلوگیری گردد. شاخص مرکب نباید جایگزین کامل تحلیل‌های جزئی شود.

۳-۳-۶. ارائه و انتشار نتایج

در نهایت، نتایج باید به‌گونه‌ای ارائه شود که برای سیاست‌گذاران قابل فهم باشد، امکان مقایسه بین واحدها فراهم شود و پیام سیاستی به‌صورت شفاف منتقل گردد. ابزارهایی مانند نمودارهای میله‌ای، راداری، داشبوردها و جداول رتبه‌بندی در این مرحله به کار می‌روند.

جدول ۱. گام‌ها و مراحل ساخت شاخص مرکب

ردیف	گام	مرحله
اول	طراحی چارچوب شاخص مرکب	تدوین چارچوب مفهومی
		انتخاب متغیرها (مؤلفه‌ها) و گردآوری داده
دوم	استخراج مدل ارزشیابی	آماده‌سازی داده‌ها و مدیریت داده‌های مفقود
		تحلیل چندمتغیره
سوم	تحلیل نتایج و وزن‌دهی با استفاده از مدل اکتشافی	نرمال‌سازی داده‌ها
		وزن‌دهی
		تجمیع
		تحلیل حساسیت و عدم قطعیت
		بازگشت به جزئیات
		ارائه و انتشار نتایج

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

1. Aggregation
2. Robustness and Sensitivity Analysis

۴. یافته‌های پژوهش

در این بخش به فرایند طی شده در طول پژوهش براساس روش‌شناسی مذکور پرداخته شده است. فرایند این پژوهش که از تحلیل کیفی قانون جوانی جمعیت آغاز شده و تا پیاده‌سازی مدل ساخت شاخص برای کسب نمره ارزشیابی مردم پیش‌رفته شامل ترکیبی از روش‌های کیفی و کمی است که در ادامه نمایی کلی از داده‌های لازم از این فرایند ارائه خواهد شد.

۴-۱. تدوین چارچوب مفهومی ارزشیابی مردم‌محور سیاست‌های فرزندآوری

براساس منطق ارزشیابی مردم‌محور و روش‌شناسی ساخت شاخص مرکب، باید در ابتدا قوانین مرتبط با موضوع فرزندآوری مورد مطالعه قرار گرفته و سپس با انجام مصاحبه‌های مردمی در این زمینه به چارچوب نظری اولیه شاخص فرزندآوری رسید. در همین راستا در پژوهش حاضر ابتدا قانون جوانی جمعیت و آیین‌نامه‌های مرتبط با آن مورد بررسی قرار گرفت و سپس با طراحی مصاحبه نیمه‌ساخت یافته با مردم در زمینه فرزندآوری چارچوب نظری اولیه برای طراحی شاخص مشخص شد.

۴-۱-۱. بررسی اسناد قانونی مرتبط با سیاست‌های فرزندآوری

در مرحله اول برای فهم موضوع فرزندآوری در لایه حکمرانی در ایران و ابزارهای به کار گرفته شده در اجرای این سیاست‌ها و همچنین براساس منطق روش ساخت شاخص مرکب و ارزشیابی مردم‌محور به تحلیل متن قانون جوانی جمعیت و آیین‌نامه‌های مرتبط با آن پرداخته شده است. بر این اساس با استفاده از روش تحلیل مضمون به تحلیل هر بند قانون جوانی جمعیت و آیین‌نامه‌های مرتبط با آن پرداخته شده است.

– موضوع‌شناسی و ابزارشناسی قانون جوانی جمعیت

در تحلیل یافته‌های گزارش حاضر، پنج هدف و مضمون فراگیر از متن قانون احصا شده است که عبارتند از: تسهیل حضور اجتماعی مادران، تسهیل و رفع موانع بارداری، تأمین نیازهای ضروری خانواده، اصلاح باورهای عمومی و تسهیل و تثبیت ازدواج. برای دستیابی به هریک از این اهداف از چهار ابزار اختیار، سازمان، اطلاعات و خزانه مبتنی بر نظریه ابزارهای خط‌مشی‌هاولت استفاده شده است [۲]. با استفاده از هر ابزار یک یا چند نوع اقدام طراحی شده که در گزارش حاضر بعد از بیان نوع اقدام، مشخصاً مصداق آن اقدام ذکر شده است. هر ماده براساس هدف غالب طبقه‌بندی شد. لذا این موضوع‌شناسی در ادامه پژوهش در کنار مصاحبه‌های مردمی در زمینه طراحی پرسش‌نامه بسیار کاربرد دارد و می‌توان ادعا کرد شاکله ابتدایی پرسش‌نامه بر مبنای این تحلیل صورت گرفته است. همچنین مدل مستخرج از قانون جوانی جمعیت در طراحی فرایند مصاحبه‌های مردمی – که در ادامه به آن اشاره خواهد شد – نیز، بسیار پر کاربرد بوده است.

– تسهیل حضور اجتماعی مادران

براساس بیانات رهبر شهید انقلاب اسلامی، حضور اجتماعی زنان در حوزه‌های مختلف مانند اقتصاد، سیاست، علوم و فعالیت‌های اجتماعی کاملاً مورد تأیید اسلام است و در این زمینه برای حضور زن مسلمان در اجتماع محدودیتی وجود ندارد. ایشان بر این نکته تأکید داشتند که انقلاب اسلامی زمینه را برای نقش‌آفرینی گسترده زنان فراهم کرده و آنها توانسته‌اند در همه عرصه‌ها حضوری فعال و تأثیرگذار داشته باشند. لذا با توجه به اهمیت امر نقش‌آفرینی زنان در اجتماع و همچنین اهمیت بسیار بالای ایفای نقش مادری، باید شرایطی فراهم شود تا زنان علاوه بر ایفای مطلوب نقش مادری به نقش‌آفرینی اجتماعی خود نیز بپردازند. اقدامات قانون جوانی جمعیت در سه دسته تسهیل تحصیل، تسهیل اشتغال، تأمین بسترهای لازم برای حضور در جامعه و افزایش مصرف فرهنگی مادر تقسیم می‌شود.

– تسهیل تحصیل مادران

یکی از چالش‌های زنان در جامعه ایران جمع میان تحصیل در سطوح عالی و ایفای نقش مادری است. با توجه به اهمیت جایگاه تحصیل و دانش در اجتماع، زنان جامعه بعضاً تا اتمام تحصیل خود، ازدواج و به‌طور خاص فرزندآوری را به تأخیر می‌اندازند. مطابق گزارش مرکز پژوهش‌های

مجلس [۸] و براساس پژوهش‌های گوناگون نسبت میان تحصیلات زنان و سن ازدواج ارتباط منفی برقرار است، به گونه‌ای که هرچقدر تحصیلات زنان افزایش می‌یابد، سن ازدواج نیز افزایش پیدا می‌کند [۳]، [۴]، [۵]، [۶] و [۷]. در این راستا قانون جوانی جمعیت با ابزارهای تنظیمی خود همچون شرکت مجازی، مرخصی تحصیلی، مهمانی تحصیلی، تشویق اساتید راهنما به همکاری با مادران در پروژه‌های علمی به حل این چالش کمک کرده است.

جدول ۲. اقدامات حوزه تسهیل تحصیل مادران

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	شرکت مجازی در تحصیل	ماده (۲۶)
۲	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	مهمانی تحصیلی مادر شیرده یا باردار	ماده (۲۶)
۳	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	مرخصی تحصیلی مادر شیرده	ماده (۲۶)
۴	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	مرخصی تحصیلی مادر باردار	ماده (۲۶)
۵	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	افزایش سهمیه پایان‌نامه استاد راهنما دانشجوی مادر باردار یا شیرده	ماده (۲۶)

مأخذ: همان.

– تسهیل اشتغال مادران

براساس گزارش مرکز آمار ایران نرخ اشتغال زنان بالای ۱۵ سال فعال کشور ۱۲٫۵ درصد است که معادل حدود ۴ میلیون نفر از جمعیت کشور است [۹]. براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ حدود ۷۰ درصد جمعیت زنان را، افراد ۱۵ تا ۶۴ سال تشکیل می‌دهند. حال حضور ۴ میلیون نفر در شغل‌های گوناگون که عمدتاً در سن فعالیت هستند که امکان اشتغال برایشان فراهم است، اهمیت این موضوع را دوچندان می‌کند. بر همین اساس قانون جوانی جمعیت با ابزارهای تنظیمی اقداماتی همچون کاهش تعهدات خدمت، کاهش ساعت کاری مادر باردار و شیرده، مرخصی، تعیین نوع فعالیت حضوری و دور کاری توسط مادر، مشوق‌های سنوات، مشوق‌های نگهداشت نیرو در سازمان و مشوق‌های استخدامی را طراحی کرده است.

جدول ۳. اقدامات حوزه اشتغال مادران

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	کاهش تعهدات خدمت	ماده (۲۷)
۲	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	کاهش ساعت کاری مادر شیرده یا باردار	ماده (۱۷)
۳	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	مرخصی زایمان و بارداری	ماده (۱۷)
۴	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	حمایت در زمینه ساعات کار	ماده (۱۷)
۵	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	حمایت در زمینه نوع انجام کار	ماده (۱۷)
۶	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	مشوق نگهداشت	ماده (۱۵)
۷	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	مشوق سنوات	ماده (۱۵)
۸	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	مشوق استخدامی	ماده (۱۵)

مأخذ: همان.

– تأمین بسترهای لازم برای حضور مادران در جامعه

همان‌طور که زیست‌پذیری محیط جامعه برای همه اقشار گوناگون جامعه ضروری به نظر می‌رسد، این امر برای حضور مادران نیز از الزامات مسئله حضور اجتماعی مادران است. در این راستا قانون جوانی جمعیت به یکی از مهم‌ترین چالش‌های حضور مادران یعنی تأمین امکانات لازم برای استراحت و شیردهی و نگهداری فرزندان و همچنین به امر تردد مادران نیز توجه شده است.

جدول ۴. اقدامات حوزه بسترهای لازم برای حضور مادران در جامعه

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	سازمانی	ارائه خدمت	تأمین امکانات لازم برای استراحت و شیردهی و نگهداری فرزند	ماده (۲۲)
۲	مالی	یارانه‌ها	حمایت مالی جهت تسهیل تردد مادران	ماده (۲۵)

مأخذ: همان.

– افزایش مصرف فرهنگی مادران

یکی از نیازهای اساسی و ضروری که به‌طور معمول مورد غفلت واقع می‌شود، نیاز فرهنگی است که این امر با افزایش تعداد فرزندان به دلیل افزایش هزینه‌های جاری زندگی و همچنین مشغله بیشتر در اولویت قرار نمی‌گیرد. در این راستا قانون جوانی جمعیت با تمرکز بر روی این نیاز سعی در حل این چالش داشته است. در قانون با استفاده از پرداخت مستقیم و اعطای یارانه اقدام به افزایش مصرف فرهنگی مادران کرده است.

جدول ۵. اقدامات حوزه افزایش مصرف فرهنگی مادران

منبع قانونی	مصادق اقدام	نوع اقدام	نوع ابزار	ردیف
ماده (۲۵)	حمایت مالی مشاهده فیلم در سینما برای مادران	یارانه‌ها	مالی	۱
ماده (۲۵)	حمایت مالی در زمینه فرهنگی ورزشی تفریحی شهرداری‌ها برای مادران	یارانه‌ها	مالی	۲
ماده (۲۵)	حمایت مالی دوره‌های آموزشی نوجوانان	یارانه‌ها	مالی	۳
ماده (۲۵)	حمایت مالی برای بازدید تاریخی فرهنگی	یارانه‌ها	مالی	۴

مأخذ: همان.

– تسهیل و رفع موانع بارداری

● رفع ناباروری

براساس پیمایش ملی ناباروری در سال ۱۳۹۸، شیوع عمری ناباروری اولیه^۱ در میان زنان ۱۱٫۹ درصد، شیوع عمری ناباروری ثانویه ۱۵٫۳ درصد و همچنین شیوع مقطعی ناباروری اولیه و ثانویه نیز در همان حدود شیوع عمری بوده است. به‌طور کلی تجربه هر نوع ناباروری در زوج‌های ایرانی ۲۰٫۳ درصد بوده که این درصد شامل حدود ۳ میلیون نفر از بانوان متأهل است [۱۰]. این حجم بزرگ از ناباروری در میان زنان ایرانی نشان‌دهنده اهمیت بسیار بالای این موضوع است. در این راستا قانون جوانی جمعیت با استفاده از ابزارهای گوناگون سیاستی اقدام به حل این چالش کرده است.

۱. شیوع عمری ناباروری اولیه عبارت است از: درصد زوج‌هایی که هرگز موفق به بارداری منجر به تولد زنده نشده‌اند و پس از حداقل ۱۲ ماه رابطه جنسی محافظت نشده بارداری رخ نداده است. شیوع عمری ناباروری ثانویه درصد زوج‌هایی است که حداقل یک‌بار حاملگی منجر به تولد زنده داشته‌اند، اما پس از ۱۲ ماه رابطه محافظت نشده به بارداری مجدد دست نیافته‌اند.

جدول ۶. اقدامات حوزه رفع ناباروری

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	مالی	تأمین مالی گروه‌های علاقه‌مند	حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان و خلاق فعال در حوزه درمان ناباروری	ماده (۴۰)
۲	مالی	پارانه‌ها	بیمه ناباروری	ماده (۴۳)
۳	مالی	پارانه‌ها	حمایت مالی جهت تولید دارو برای درمان ناباروری	ماده (۴۰)
۴	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	نشان‌دار کردن زوجین نابارور	آیین‌نامه پوشش بیمه‌ای درمان ناباروری و مراقبت‌های بارداری
۵	سازمانی	استفاده از گروه‌های داوطلب	حمایت از طب سنتی برای درمان ناباروری	ماده (۴۱)
۶	سازمانی	ارائه خدمت مستقیم	تأمین نیرو متخصص رشته ناباروری	ماده (۴۱)
۷	سازمانی	ارائه خدمت مستقیم	ایجاد مراکز تخصصی درمان ناباروری	ماده (۴۱)
۸	اطلاعاتی	ارائه اطلاعات	تغییر برنامه درسی زنان و زایمان	ماده (۴۱)
۹	اطلاعاتی	نظارت بر اطلاعات	رصد و پایش مخاطرات ناباروری	بند «۳» - دستورالعمل اجرایی ماده (۶۵) قانون جوانی جمعیت

مأخذ: همان.

● جلوگیری از سقط جنین

از آنجاکه احصای آمار دقیق برای سقط جنین با توجه به غیرقانونی بودن آن ممکن نیست، لذا آمارهای اعلامی اختلاف بسیاری دارند. در آمارهای اعلام شده از ۲۰۵ هزار تا ۶۵۰ هزار سقط غیرقانونی در سال قابل مشاهده است [۱۱]. به نظر می‌رسد کاهش این آمار خود به تنهایی به رشد نرخ جمعیت کمک بسیار زیادی خواهد کرد، لذا قانون جوانی جمعیت تمرکز و اقدامات گسترده‌ای در این زمینه تدارک دیده است.

جدول ۷. اقدامات حوزه کاهش سقط جنین

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	رفع ممنوعیت عدم ارجاع مادر به غربالگری	تبصره «۱» بند «۳» ماده (۵۳)
۲	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	جرم‌انگاری آسیب به جنین	ماده (۶۱)
۳	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	شناسایی مراکز و افراد مشارکت‌کننده در سقط غیر قانونی	ماده (۵۹)
۴	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	ممنوعیت سقط غیرقانونی جنین و ابطال پروانه پزشکی	ماده (۵۶)
۵	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	ممنوعیت فروش داروهای سقط‌جنین	ماده (۵۸)
۶	سازمانی	بازآرایی سازمان	اصلاح روش‌های غربالگری	بند «۲» ماده (۵۳)
۷	اطلاعاتی	ارائه اطلاعات	آموزش مضرات مادی و معنوی سقط‌جنین	بند «الف» ماده (۴۶)
۸	اطلاعاتی	ارائه اطلاعات	تغییر برنامه درسی متناسب با موضوع	ماده (۳۵)
۹	اطلاعاتی	نظارت بر اطلاعات	پایش سقط‌جنین	بند «ب» ماده (۱)
۱۰	اطلاعاتی	تبلیغات	تولیدات رسانه‌ای در جهت تقبیح سقط‌جنین	بند «پ» ماده (۲۸)

مأخذ: همان.

• ترویج زایمان طبیعی

طبق گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس در سال ۲۰۲۱ نرخ زایمان غیر طبیعی در جهان به ۲۱ درصد رسیده است. این آمار در سال ۱۴۰۱ در ایران به ۵۶ درصد رسیده است که بیش از نیمی از زایمان‌ها را شامل می‌شود [۱۲]. این آمار نگران‌کننده در نهایت می‌تواند منجر به کاهش زایمان شود. در این راستا قانون جوانی جمعیت اقدامات زیر را برای ترویج زایمان طبیعی مصوب کرده است.

جدول ۸. اقدامات حوزه ترویج زایمان طبیعی

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	اعتباربخشی منوط به افزایش زایمان طبیعی	ماده (۵۰) بند «د»
۲	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	ممنوعیت پرداخت بیمه در مورد زایمان غیرطبیعی	ماده (۵۰) بند «ج»
۳	سازمانی	بازآرایی سازمان	اصلاح تعرفه و کارانه در جهت زایمان طبیعی	ماده (۵۰) بند «ث»
۴	سازمانی	بازآرایی سازمان	اصلاح دستورالعمل‌های وزارت بهداشت	ماده (۴۸)
۵	سازمانی	ارائه خدمت مستقیم	زایمان طبیعی رایگان	ماده (۴۹)
۶	سازمانی	ارائه خدمت مستقیم	دسترسی آسان زنان باردار به زایشگاه	ماده (۴۹)
۷	سازمانی	ارائه خدمت مستقیم	ارتقای کیفیت مراقبت‌های بارداری	ماده (۵۰) بند «ح»
۸	سازمانی	ارائه خدمت مستقیم	توسعه زایمان بدون درد	ماده (۵۰) بند «ج»
۹	سازمانی	ارائه خدمت مستقیم	افزایش تعداد ماما	تبصره ماده (۴۹)
۱۰	اطلاعاتی	ارائه اطلاعات	آموزش مضرات مادی و معنوی زایمان غیرطبیعی غیرضرور	ماده (۴۶)

مأخذ: همان.

● محدودسازی پیشگیری از بارداری

از منظر قانونگذار یکی از عواملی که می‌تواند منجر به افزایش بارداری شود کاهش استفاده از داروها یا جراحی‌های خاص برای جلوگیری از بارداری است. فارغ از صحت این ادعا، در این راستا، قانون جوانی جمعیت به محدودسازی شدید عقیم‌سازی و همچنین محدود کردن فروش داروهای جلوگیری از بارداری اقدام کرده است.

جدول ۹. اقدامات حوزه محدودسازی پیشگیری از بارداری

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	محدودسازی شدید عقیم‌سازی	ماده (۵۲)
۲	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	داروهای جلوگیری از بارداری تنها با تجویز پزشک عرضه شود.	تبصره ماده (۵۱)

مأخذ: همان.

– تأمین نیازهای زیستی ضروری

● افزایش قدرت تهیه مسکن مناسب

براساس اصل (۳۱) قانون اساسی، داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است و دولت موظف است با رعایت اولویت برای آنها که نیازمندترند به خصوص روستائین و کارگران زمینه اجرای این اصل را فراهم کند. همچنین مطابق گزارش مرکز آمار ایران، از ۲۴ میلیون خانوار در سال ۱۳۹۵، ۴۲ درصد آن یعنی جمعیتی حدود ۱۰ میلیون نفر، تعداد اعضای خانوار آنها ۴ به بالاست [۱۴]. براساس آمار ارائه شده، جمعیت قابل توجهی از خانوارهای کشورمان نیازمند مسکن مناسب هستند. رفع این نیاز با افزایش قیمت خرید، اجاره یا تعمیر مسکن دائماً با چالش روبه‌رو می‌شود. قانون جوانی جمعیت در راستای حل این نیاز ضروری اقدامات زیر را طراحی کرده است.

جدول ۱۰. اقدامات حوزه افزایش قدرت تهیه مسکن مناسب

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	مالی	یارانه‌ها	وام خرید، تعمیر و ساخت مسکن	بند «الف» ماده (۹)
۲	مالی	یارانه‌ها	وام اجاره‌بها مسکن دانشجویی	ماده (۸)
۳	مالی	یارانه‌ها	وام برای ساخت یا خرید مسکن	ماده (۶۹)
۴	سازمانی	ارائه خدمت مستقیم	تأمین مسکن سازمانی	ماده (۶)
۵	سازمانی	ارائه خدمت مستقیم	تأمین مسکن دانشجویان متأهل	ماده (۷)
۶	سازمانی	ارائه خدمت مستقیم	ارتقای کیفیت فیزیکی مسکن	ماده (۵)

مأخذ: همان.

● بهبود شرایط خانواده و افراد با شرایط خاص

براساس اصل (۱۰) قانون اساسی تمامی قوانین و مقررات وضع شده در کشور باید در جهت آسان شدن تشکیل خانواده و حفظ روابط خانوادگی باشد. در این میان با توجه به شرایط اقتصادی و فرهنگی جامعه نباید از خانواده‌هایی با شرایط خاص همچون خانواده‌های نیازمند چشم‌پوشی کرد و همچنین باید شرایط تشکیل آسان خانواده برای افرادی که به هر دلیل خانواده خود را از دست داده‌اند نیز مهیا کرد. در این راستا قانون جوانی جمعیت سعی در پوشش این قشر از جامعه کرده است.

جدول ۱۱. اقدامات حوزه حمایت از خانواده‌های با شرایط خاص

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	اطلاعاتی	تبلیغات	استقرار فرد آشنا به فرزندپروری اسلامی در مراکز نگهداری کودکان خاص	ماده (۲۳) بند «ب»
۲	اطلاعاتی	نظارت بر اطلاعات	نظارت بر محتوا مراکز نگهداری کودکان خاص	ماده (۲۳) بند «پ»
۳	سازمانی	ارائه خدمت مستقیم	تأمین زمین مراکز نگهداری کودکان خاص	ماده (۲۳) بند «ت»
۴	سازمانی	ارائه خدمت مستقیم	تجهیز کمی و کیفی شیرخوارگاه‌ها	ماده (۲۳) بند «الف»
۵	سازمانی	ارائه مستقیم کالا	حمایت تغذیه‌ای و بهداشتی از خانواده‌های نیازمند غیر حمایتی	تبصره «۲» ماده (۲۴)
۶	سازمانی	ارائه مستقیم کالا	حمایت تغذیه‌ای و بهداشتی از مادران نیازمند	ماده (۲۴)
۷	مالی	یارانه‌ها	افزایش یارانه خانوارهای پرجمعیت نیازمند	ماده (۱۳)

مأخذ: همان.

● افزایش قدرت تهیه خودرو مناسب

یکی از چالش‌های اساسی خانواده‌های پرجمعیت مسئله حمل‌ونقل است که این امر به خصوص در کلان‌شهرها اهمیت جدی‌تری به خود می‌گیرد. قانون در راستای رفع این مسئله به دنبال آن بوده است که با توجه به اینکه قیمت تحویل خودرو در کارخانه ارزان‌تر می‌باشد به نوعی سود مالی نیز عاید خانواده‌ها کند و با هوشمندی این خودرو را برای مادر قرار داده است تا در کنار همه اهداف به حمایت از مادران نیز بپردازد.

جدول ۱۲. اقدامات حوزه افزایش قدرت تهیه خودرو مناسب

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	سازمانی	ایجاد بازار	حمایت تخصیص نوبت خرید سریع‌تر به مادر	ماده (۱۲)

مأخذ: همان.

● کاهش هزینه‌های جاری

کاهش هزینه‌های جاری خانواده، یکی از چالش‌های اساسی در بهبود رفاه اجتماعی و افزایش تاب‌آوری اقتصادی خانوارهاست. در شرایط تورمی و نوسانات اقتصادی، خانوارها با فشار فزاینده‌ای بر بودجه روزمره خود مواجه هستند. سیاستگذاری هدفمند در این حوزه می‌تواند از طریق تقویت زیرساخت‌های حمایتی و یارانه‌های هدفمند نقش مؤثری در مدیریت هزینه‌ها ایفا کند. این رویکرد نه تنها از بروز آسیب‌های اجتماعی ناشی از فقر پیشگیری می‌کند، بلکه زمینه‌ساز رشد اقتصادی پایدار نیز خواهد بود. این مسئله به خصوص در خانواده‌های پرجمعیت بیشتر خود را نشان می‌دهد. بنابراین، تدوین و اجرای سیاست‌های کارآمد در این زمینه، ضرورتی فوری برای دولت و نهادهای تصمیم‌گیر محسوب می‌شود. در این راستا قانون جوانی جمعیت معافیت مالیاتی، افزایش دستمزد، وام برای تولد فرزندان و وام سرمایه‌گذاری در بورس برای تولد فرزند و همچنین بیمه مادران روستایی و عشایری در نظر گرفته است.

جدول ۱۳. اقدامات حوزه کاهش هزینه‌های جاری

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	مالی	مالیات‌ها	حمایت معافیت مالیاتی	ماده (۱۸)
۲	مالی	یارانه‌ها	مشوق افزایش دستمزد	ماده (۱۶)
۳	مالی	یارانه‌ها	وام برای تولد فرزند	ماده (۱۰)
۴	مالی	یارانه‌ها	وام سرمایه‌گذاری در بورس برای تولد فرزند	ماده (۱۱)
۵	مالی	یارانه‌ها	بیمه مادران روستایی و عشایری	ماده (۲۱) بند «الف»

مأخذ: همان.

● افزایش اشتغال

افزایش اشتغال، به‌ویژه برای خانواده‌های دارای فرزندان بیشتر، نقش کلیدی در بهبود معیشت و کاهش فشارهای اقتصادی ایفا می‌کند. این خانواده‌ها به دلیل نیازهای معیشتی گسترده‌تر، بیش از دیگران وابسته به درآمد پایدار و فرصت‌های شغلی مناسب هستند. سیاستگذاری هوشمند در حوزه اشتغال از طریق توسعه فرصت‌های شغلی محلی، حمایت از کارآفرینی و تطبیق مهارت‌ها با نیاز بازار می‌تواند به توانمندسازی این خانوارها بینجامد. چنین اقداماتی، نه تنها به تقویت بنیان اقتصادی خانواده کمک می‌کند، بلکه زمینه‌ساز رشد نرخ باروری در میان مدت نیز خواهد بود. از این رو، طراحی سیاست‌های اشتغال محور با رویکرد حمایتی نسبت به خانواده‌های پرجمعیت، ضرورتی اجتماعی و اقتصادی به‌شمار می‌رود. در این زمینه قانون جوانی جمعیت برای خانواده‌های دارای سه فرزند به بالا که در زمینه‌های کشاورزی فعالیت دارند، مشوق‌هایی همچون اعطای زمین کشاورزی در نظر گرفته است.

جدول ۱۴. اقدامات حوزه افزایش اشتغال

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	مالی	یارانه‌ها	مشوق‌های مالی برای اشتغال	ماده (۱۴)

مأخذ: همان.

– اصلاح باورهای عمومی

● اصلاح باورهای ناظر به تعداد فرزندان

در کنار همه مسائل و چالش‌های اقتصادی، مسئله باورهای عمومی از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. براساس تبلیغات وسیع در دهه هفتاد با عنوان فرزند کمتر زندگی بهتر، باور عمومی شکل گرفته است که تعداد زیاد فرزند در فرایند عادی زندگی اختلال جدی ایجاد خواهد کرد. یکی از اقدامات اساسی که قانون به دنبال آن است تغییر این باور عمومی است. براساس نظرسنجی ايسپا در سال ۱۴۰۰، ۱۲ درصد نداشتن فرزند، ۲۰٫۷ درصد تک فرزندی و ۳۲٫۷ درصد دو فرزندی را مطلوب دانسته‌اند که این آمار خود بیانگر آن بوده که باور عمومی همچنان به تعداد بالای فرزندان گرایش پیدا نکرده است.

جدول ۱۵. اقدامات حوزه اصلاح باورهای ناظر به تعداد فرزندان

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	اطلاعاتی	تبلیغات	اختصاص بودجه به تولیدات رسانه‌ای	ماده (۲۹)
۲	اطلاعاتی	تبلیغات	تولیدات رسانه‌ای در جهت حمایت از فرزندآوری	ماده (۲۸) بند «پ»
۳	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	ممنوعیت تولید و ترویج رسانه‌ای مغایر با قانون	ماده (۲۸) بند «الف»
۴	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	ممنوعیت ترویج خانواده با دو فرزند و کمتر و مجرد در تبلیغات	ماده (۲۸) بند «ب»

مأخذ: همان.

● اصلاح بارهای ناظر به تشکیل خانواده

براساس گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس که به بررسی عوامل تأثیرگذار بر افزایش سن ازدواج جوانان پرداخته است، ترس و نگرانی از مدیریت زندگی یا به عبارت دیگر مهارت‌های لازم برای تشکیل خانواده جزء موارد اصلی موانع ازدواج است [۸]. این عامل در میان نظرات کارشناسان و خبرگان این حوزه از عوامل مهم شمرده شده است. در این راستا جوانان در آستانه ازدواج حتی از سنین نوجوانی نیز نیازمند کسب مهارت‌های لازم برای زندگی هستند که قانون جوانی جمعیت برای حل این مسئله اقداماتی را تعریف کرده است.

جدول ۱۶. اقدامات حوزه اصلاح باورهای ناظر به تشکیل خانواده

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	اطلاعاتی	تبلیغات	اختصاص بودجه به تولیدات رسانه‌ای	ماده (۲۹)
۲	اطلاعاتی	تبلیغات	تولیدات رسانه‌ای در جهت حمایت از فرزندآوری	ماده (۲۸) بند «پ»
۳	اطلاعاتی	آموزش	تغییر برنامه درسی متناسب با موضوع جمعیت	ماده (۳۵)
۴	اطلاعاتی	آموزش	ایجاد رشته‌های دانشگاهی متناظر با خانواده	ماده (۳۴)
۵	اطلاعاتی	آموزش	فرزندپروری معلم درس مدیریت خانواده و سبک زندگی	ماده (۳۳) بند «ت»
۶	اطلاعاتی	آموزش	فرزندپروری و آموزش مهارت لازم به دانش‌آموزان	ماده (۳۳) بند «الف»
۷	اطلاعاتی	تبلیغات	اختصاص بودجه به تولیدات رسانه‌ای	ماده (۲۹)
۸	اطلاعاتی	تبلیغات	تولیدات رسانه‌ای در جهت حمایت از فرزندآوری	ماده (۲۸) بند «پ»
۹	اطلاعاتی	آموزش	تغییر برنامه درسی متناسب با موضوع جمعیت	ماده (۳۵)
۱۰	اطلاعاتی	آموزش	ایجاد رشته‌های دانشگاهی متناظر با خانواده	ماده (۳۴)
۱۱	اطلاعاتی	آموزش	تربیت معلم درس مدیریت خانواده و سبک زندگی	ماده (۳۳) بند «ت»
۱۲	اطلاعاتی	آموزش	فرزندپروری و آموزش مهارت لازم به دانش‌آموزان	ماده (۳۳) بند «الف»

مأخذ: همان.

● اصلاح باورهای ناظر به مسائل اقتصادی

اصلاح باورهای ناظر به مسائل اقتصادی در زمینه جوانی جمعیت، نقشی بنیادین در موفقیت سیاست‌های جمعیتی ایفا می‌کند. نگرش‌های منفی نسبت به هزینه‌های فرزندآوری و آینده اقتصادی خانواده‌ها، یکی از موانع اصلی در تمایل به فرزندآوری بیشتر است. سیاستگذار با اقداماتی نظیر اعطای جواز، مشوق‌های مالی برای اشتغال، حمایت از گروه‌های مردمی فعال و اختصاص فضای تبلیغاتی، گامی در جهت تغییر این نگرش‌ها برداشته است. از این رو، سیاستگذاری فرهنگی-اقتصادی در کنار حمایت‌های مالی، ضرورتی راهبردی برای پایداری سیاست‌های جوانی جمعیت است.

جدول ۱۷. اقدامات حوزه اصلاح باورهای ناظر به مسائل اقتصادی

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	مالی	یارانه‌ها	اهدای جایزه	ماده (۱۹)
۲	مالی	یارانه‌ها	مشوق‌های مالی برای اشتغال	ماده (۱۴)
۳	مالی	تأمین مالی گروه‌های علاقه‌مند	اختصاص بودجه به گروه‌های مردمی فعال	ماده (۳۱)
۴	مالی	تأمین مالی گروه‌های علاقه‌مند	اختصاص فضای تبلیغات	تبصره ماده (۳۲)

مأخذ: همان.

– تسهیل ازدواج پایدار

● تجردزدایی

براساس آمار سازمان ثبت احوال تنها ۴۰۴ هزار ازدواج در سال ۱۴۰۴ صورت گرفته که این آمار در مقایسه با سال گذشته کاهش یافته است. همچنین میزان عمومی ازدواج از ابتدای دهه ۹۰ تا ۱۴۰۲، حدود ۵۲ درصد کاهش داشته است. براساس آمار ذکر شده ۹۲۲ هزار زن مجرد بالای ۴۵ سال، حدود ۶۷۸ هزار زن مجرد بالای ۵۰ سال وجود دارد و ۵۶۴ هزار مرد بالای ۴۵ سال و ۳۸۳ هزار مرد بالای ۵۰ سال تا نیمه سال ۱۴۰۲ وجود دارد. این آمار نشان‌دهنده میزان تجرد قطعی بالا به خصوص در میان زنان بوده که نیازمند اقدامات خاصی در جهت جلوگیری از رشد تجرد قطعی است. قانون جوانی جمعیت در این راستا اقدامات زیر را طراحی کرده است:

جدول ۱۸. اقدامات حوزه تجردزدایی

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	اطلاعاتی	تبلیغات	تولیدات رسانه‌ای در جهت تقبیح تجرد	ماده (۲۸) بند «پ»
۲	اطلاعاتی	ارائه اطلاعات	تغییر برنامه درسی متناسب با موضوع جمعیت	ماده (۳۵)
۳	مالی	تأمین مالی گروه‌های علاقه‌مند	اختصاص بودجه به گروه‌های مردمی فعال ازدواج	ماده (۳۱)
۴	مالی	یارانه‌ها	وام برای ازدواج زوج‌های جوان	تبصره «۱» ماده (۶۸)
۵	مالی	یارانه‌ها	وام برای ازدواج	ماده (۶۸)

مأخذ: همان.

● انتخاب همسر مناسب

براساس پیمایش ملی خانواده در سال ۱۳۹۸ در اولویت اول عدم ازدواج زنان، مسئله پیدا نکردن همسر مناسب است. گرچه این امر در میان مردان در اولویت سوم قرار دارد، اما در میان زنان نقش بسیار با اهمیتی دارد. در مقاله درآمدی بر آمار ازدواج ایرانیان، ایدئال‌خواهی افراطی در انتخاب همسر یکی از مهم‌ترین متغیرهای فرهنگی تسهیل ازدواج دانسته شده است [۸]. با توجه به نکته ذکر شده ضرورت سیاستگذاری مؤثر در تسهیل فرایند انتخاب همسر بیش از پیش احساس می‌شود. قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت با اقداماتی نظیر ترویج فرهنگ واسطه‌گری، تأسیس مراکز مشاوره در دانشگاه‌ها و صدور مجوز برای مراکز انتخاب همسر، تلاش کرده است تا موانع فرهنگی و ساختاری در مسیر ازدواج جوانان را کاهش دهد. این اقدامات با هدف افزایش آگاهی، مشاوره تخصصی و تسهیل در یافتن همسر مناسب، می‌تواند نقش مهمی در ارتقای نرخ ازدواج و تحقق اهداف جمعیتی کشور ایفا کند. ادامه و تقویت این سیاست‌ها، به‌ویژه با نظارت و ارزیابی مستمر، برای دستیابی به نتایج مطلوب در بلندمدت ضروری است.

جدول ۱۹. اقدامات حوزه انتخاب همسر مناسب

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	سازمانی	استفاده از گروه‌های داوطلب	ترویج فرهنگ واسطه‌گری	ماده (۳۷)
۲	سازمانی	ارائه مستقیم خدمات	تأسیس مراکز مشاوره در دانشگاه‌ها	ماده (۳۶)
۳	تنظیمی	مقررات ناظر بر دستوردهی و کنترل	مجوز مراکز انتخاب همسر	تبصره ماده (۳۷)

مأخذ: همان.

● همسر داری

اصلاح دیدگاه‌های اشتباه درباره ازدواج و سبک زندگی مشترک، آموزش مهارت‌های زندگی و تقویت نهادهای مشاوره‌ای ضروری است. با توجه به افزایش نسبت طلاق به ازدواج در سال‌های اخیر، به‌طوری‌که براساس آمار ثبت احوال در سال ۱۴۰۳ حدود ۱۹۴ هزار مورد طلاق انجامیده است [۱۳]، ضرورت تقویت مهارت‌های همسر داری در جامعه بیش از پیش احساس می‌شود. در پاسخ به این چالش، قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت اقداماتی نظیر تأسیس مراکز مشاوره در دانشگاه‌ها، الزام آموزش‌های حین ازدواج، آموزش نکات لازم بلوغ و ازدواج به والدین و تغییر برنامه درسی متناسب با موضوع جمعیت را در دستور کار قرار داده است. این اقدامات با هدف ارتقای آگاهی و توانمندی زوجین در مدیریت زندگی مشترک، می‌تواند به کاهش نرخ طلاق و تحکیم بنیان خانواده کمک کند. ادامه و تقویت این سیاست‌ها، به‌ویژه با نظارت و ارزیابی مستمر، برای دستیابی به نتایج مطلوب در بلندمدت ضروری است.

جدول ۲۰. اقدامات حوزه همسر داری

ردیف	نوع ابزار	نوع اقدام	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	سازمانی	ارائه مستقیم خدمات	تأسیس مراکز مشاوره در دانشگاه‌ها	ماده (۳۶)
۲	اطلاعاتی	ارائه اطلاعات	الزام آموزش‌های حین ازدواج	ماده (۳۸)
۳	اطلاعاتی	ارائه اطلاعات	آموزش نکات لازم بلوغ و ازدواج به والدین	بند «پ» ماده (۳۳)
۴	اطلاعاتی	ارائه اطلاعات	تغییر برنامه درسی متناسب با موضوع جمعیت	ماده (۳۵)

مأخذ: همان.

شكل ١. أبر كلمات قانون جواني جمعيت

مأخذ: هماري.

۱-۱-۱-۴. نگاشت ذی‌نفعان

در راستای اشراف کامل بر حوزه سیاست‌های فرزندآوری، نهادهای گروه‌های ذی‌نفع در این حوزه شناسایی شدند. شناسایی ذی‌نفع از آنجا اهمیت دارد که سیاست‌ها و تصمیمات بر روی گروه‌هایی به‌طور مستقیم یا غیر مستقیم اثر می‌گذارد. لذا موفقیت و شکست یک سیاست بسیار به آن گروه‌هایی که از آن سیاست‌ها منفعتی کسب کرده‌اند یا دچار ضرر شده‌اند وابسته است. به عبارت دیگر با شناخت ذی‌نفعان می‌توان آگاهانه‌تر تصمیم گرفت، انتظارات را بهتر مدیریت کرد و در نتیجه رضایت بیشتری کسب کرد. در زمینه ارزشیابی مردمی نیز شناخت ذی‌نفعان به‌خصوص ذی‌نفعان مردمی بسیار با اهمیت است. زیرا در نهایت این ذی‌نفعان سیاست‌ها هستند که ارزیابی مستقیم اصلی را انجام خواهند داد.

در این راستا برای فهم ذی‌نفعان قانون، نگاشت مخاطبین و مجریان قانون صورت گرفته است که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد. این نگاشت و ادراک از قانون و ذی‌نفعان آن در ادامه پژوهش برای طراحی پرسش‌نامه و مخاطبین پرسش‌نامه بسیار حائز اهمیت است.

● نگاشت جامعه مخاطب

قانون جوانی جمعیت و اسناد مرتبط با آن، پنج مخاطب اصلی دارد که عبارتند از: زوجین ناباور، خانواده‌های دارای فرزندان، مادران، گروه‌های مردمی و جوانان در آستانه ازدواج یا زوجین جوان. در میان ذی‌نفعان از منظر تعداد ماده قانون، بیشترین تمرکز دولت بر مادران بوده و بعد از آن به خانواده‌های دارای فرزند بیشتر این توجه شده است.

● مادران

در قانون جوانی جمعیت به پنج نوع از مادران پرداخته شده است. مادران شاغل، مادران محصل، مادران خانه‌دار، مادران باردار و شیرده، مادران نیازمند و مادران دارای فرزند گروه‌هایی هستند که قانون به‌طور ویژه به آنها پرداخته است. قانون برای عموم مادران پوشش بیمه خدمات سلامت به‌خصوص برای مادران فاقد بیمه تا ۵ سالگی فرزند را در نظر گرفته است. همچنین فروش دارای نوبت جداگانه خودرو و حمایت مالی برای مصارف فرهنگی نیز برای عموم مادران به‌خصوص مادران دو فرزند به بالا در نظر گرفته است. برای مادران محصل تسهیلاتی همچون مرخصی زایمان، تحصیل غیر حضوری، تسهیل مهمان شدن در سایر دانشگاه‌ها و همچنین کاهش تعهدات خدمت برای برخی از دانشجویان دانشگاه‌های

دارای تعهد را در نظر گرفته است. همچنین برای مادران شاغل، اعطای مرخصی زایمان، تسهیل شرایط دور کاری، انعطاف در زمان شیفت‌های کاری، کاهش سن بازنشستگی، جلوگیری از تعدیل مادران پس از زایمان و تأمین مهد کودک در محل کار را مهیا کرده است. از آنجا که می‌توان گفت مادری خود یک شغل محسوب می‌شود، قانون برای مادران خانه‌دار خدمات بیمه در نظر گرفته است. در کنار آن برای مادران باردار و شیرده نیز اقداماتی در زمینه تسهیل زایمان در نظر گرفته است. از جمله این اقدامات می‌توان به افزایش کمی و کیفی ماما در بیمارستان‌ها و اصلاح فرایند غربالگری اشاره کرد. همچنین به مادران نیازمند سبد تغذیه و بسته بهداشتی تعلق می‌گیرد.

جدول ۲۱. اقدامات در حوزه مادران

ردیف	نوع مادر	مصادیق اقدام	منبع قانونی
۱	عموم مادران	پوشش بیمه خدمات سلامت زنان	ماده (۴۵)
۲	عموم مادران	پوشش کلیه مادران فاقد بیمه تا ۵ سالگی فرزند	ماده (۴۴)
۳	عموم مادران	انتقال نیمی از مالکیت زمین اهدایی	ماده (۲)
۴	عموم مادران	فروش نوبت جداگانه خودرو	ماده (۱۲)
۵	عموم مادران	حمایت مالی برای مصارف فرهنگی	ماده (۲۵)
۶	محصل	مرخصی، آموزش غیرحضوری، مهمان و ...	ماده (۲۶)
۷	محصل	کاهش تعهدات خدمات	ماده (۲۷)
۸	شاغل	اعطای دورکاری	ماده (۱۷)
۹	شاغل	اختیاری بودن شیفت شب	ماده (۱۷)
۱۰	شاغل	تأمین مهدکودک در محل کار	ماده (۲۲)
۱۱	شاغل	عدم جواز تعدیل مادر پس از زایمان	ماده (۱۵)
۱۲	خانه‌دار	تأمین بیمه مادران خانه‌دار	ماده (۲۱)
۱۳	باردار و شیرده	پوشش بیمه برای آزمایش‌ها	ماده (۵۳)
۱۴	باردار و شیرده	افزایش کمی و کیفی ماما	ماده (۴۹)
۱۵	باردار و شیرده	ارتقای کیفیت مراقبت بارداری و زایمان طبیعی	ماده (۵۰)
۱۶	باردار و شیرده	دسترسی به دفترچه راهنمای مادر	ماده (۴۷)
۱۷	باردار و شیرده	کاهش هزینه‌های روحی و روانی و جلوگیری از القای ترس	ماده (۴۸)
۱۸	باردار و شیرده	اصلاح فرایند غربالگری	ماده (۵۳)
۱۹	باردار و شیرده	تأمین امکانات لازم در مکان‌های عمومی	ماده (۲۲)
۲۰	نیازمند	ارائه رایگان سبد تغذیه و بسته بهداشتی	ماده (۲۴)

مأخذ: همان.

● خانواده‌های دارای فرزند

قانون برای خانواده‌های دارای فرزند نیز ۴ جز در نظر گرفته است. عموم خانواده‌های دارای فرزند، خانواده‌های دارای دو فرزند به بالا، خانواده‌های دارای سه فرزند به بالا و خانواده‌های چندقلودار مواردی هستند که قانون در نظر گرفته است. در این میان توجه به خانواده‌های دارای سه فرزند از منظر کمیت قانونگذاری بیشتر از سایرین بوده است. قانون برای این دسته از خانواده‌ها در کنار تأمین زمین یا واحد مسکونی، امکان استفاده مجدد از امکانات دولتی تأمین مسکن و حق بهره‌برداری زمین را نیز فراهم کرده است. همچنین تسهیلاتی مانند افزایش سنوات خدمت، معافیت مالیاتی و افزایش یارانه را نیز در نظر داشته است. دولت برای خانواده‌های دارای دو فرزند فروش نوبت جداگانه خودرو را در نظر گرفته است و برای چندقلوها افزایش زمان مرخصی به ۱۲ ماه و ارائه تسهیلات قرض‌الحسنه را ترتیب داده است. در نهایت دولت برای عموم خانواده‌هایی که دارای فرزند می‌شوند اقداماتی از جمله افزایش سقف تسهیلات خرید و ساخت مسکن، اختصاص تسهیلات قرض‌الحسنه، پرداخت پول نقد جهت سرمایه‌گذاری در بورس، افزایش کمک هزینه اولاد در فیش حقوقی، افزایش محدوده سنی و امتیاز برای استخدام و اختصاص وام مسکن را در کنار یک اقدام فرهنگی – آموزشی که عبارت است از: آموزش مسائل فرزندپروری بلوغ و ازدواج از طریق مدرسه ترتیب داده است.

جدول ۲۲. اقدامات حوزه خانواده‌های دارای فرزند

ردیف	نوع خانواده	مصادیق اقدام	منبع قانونی
۱	خانواده دارای فرزند	افزایش سقف تسهیلات خرید و ساخت مسکن	ماده (۹)
۲	خانواده دارای فرزند	اختصاص تسهیلات قرض‌الحسنه	ماده (۱۰)
۳	خانواده دارای فرزند	پرداخت پول نقد جهت سرمایه‌گذاری بورس	ماده (۱۱)
۴	خانواده دارای فرزند	افزایش کمک‌هزینه اولاد	ماده (۱۷)
۵	خانواده دارای فرزند	افزایش محدوده سنی و امتیاز برای استخدام	ماده (۱۵)
۶	خانواده دارای فرزند	آموزش مسائل فرزندپروری بلوغ و ازدواج از طریق مدرسه	ماده (۳۳)
۷	خانواده دارای فرزند	اختصاص وام مسکن	ماده (۶۹)
۸	خانواده دارای فرزند	امتیاز استخدام	ماده (۱۵)
۹	خانواده دارای دو فرزند به بالا	فروش بدون نوبت خودرو	ماده (۱۲)
۱۰	خانواده دارای سه فرزند به بالا	امکان استفاده مجدد از امکانات دولتی تأمین مسکن	ماده (۲)
۱۱	خانواده دارای سه فرزند به بالا	تأمین زمین یا واحد مسکونی	ماده (۳)
۱۲	خانواده دارای سه فرزند به بالا	حق بهره‌برداری زمین	ماده (۱۴)
۱۳	خانواده دارای سه فرزند به بالا	افزایش سنوات خدمت	ماده (۱۵)
۱۴	خانواده دارای سه فرزند به بالا	معافیت مالیاتی	ماده (۱۸)
۱۵	خانواده دارای سه فرزند به بالا	افزایش سوابق بیمه زنان خانهدار روستایی و عشایری	ماده (۲۱)
۱۶	خانواده دارای سه فرزند به بالا	افزایش یارانه	ماده (۱۳)
۱۷	باردار و شیرده	مرخصی زایمان ۱۲ ماه	ماده (۱۷)
۱۸	باردار و شیرده	تسهیلات قرض‌الحسنه	ماده (۱۰)

مأخذ: همان.

● زوجین نابارور

قانون به‌طور ویژه زوجین نابارور را مخاطب خود قرار داده است. گرچه در زمینه سیاستگذاری برای مادران به‌طور جامع به مسئله بارداری پرداخته است، اما در زمینه مسئله ناباروری، با توجه به افزایش زوجین نابارور در سال‌های اخیر، اقدامات مجزایی برای آنها در نظر گرفته است. از جمله این اقدامات می‌توان به بیمه ناباروری، راه‌اندازی مراکز تخصصی درمان ناباروری، آزمایش‌های علمی در رابطه با فرآورده‌های تراریخته، استقرار متخصصین طب سنتی در بیمارستان‌ها، حمایت مالی از طرح‌های درمان ناباروری اشاره کرد.

جدول ۲۳. اقدامات حوزه زوجین نابارور

ردیف	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	بیمه ناباروری	ماده (۴۳)
۲	راه‌اندازی مراکز تخصصی درمان ناباروری	ماده (۴۱)
۳	تدوین دستورالعمل راهنمایی بالینی	ماده (۴۲)
۴	آزمایش‌های علمی در رابطه با فرآورده‌های تراریخته	ماده (۶۵)
۵	حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان فعال در این حوزه	ماده (۴۰)
۶	فرزندپروری نیرو درمانی متخصص این حوزه	ماده (۴۱)
۷	استقرار متخصصان طب سنتی	ماده (۴۱)
۸	حمایت مالی از طرح‌های درمان ناباروری	ماده (۴۱)
۹	اختصاص جرائم سقط غیرقانونی به درمان ناباروری	ماده (۶۱)

مأخذ: همان.

● جوانان در آستانه ازدواج یا زوجین جوان

ازدواج به‌عنوان یک پیش‌شرط اصلی برای وقوع فرزندآوری مورد توجه قانونگذار بوده است. لذا در این راستا برای جوانان در آستانه ازدواج و یا زوجین تازه ازدواج کرده سیاست‌های حمایتی و اصلاحی تعبیه کرده است. این سیاست‌ها در رابطه با جوانان در آستانه ازدواج برای تسهیل ازدواج و زوجین تازه ازدواج کرده برای تثبیت آن بوده است. تأسیس مراکز مشاوره، آموزش مهارت‌های ازدواج از جمله اقدامات فرهنگی قانون و امتیاز استخدام، اعطای وام ازدواج، افزایش حق عائله‌مندی، تأمین خوابگاه متأهلی دانشجویان و تأمین ودیعه مسکن دانشجویان به همراه وام ودیعه مسکن برای این گروه مخاطب از جمله سیاست‌های حمایتی دولت است.

جدول ۲۴. اقدامات حوزه جوانان در آستانه ازدواج یا زوجین تازه ازدواج کرده

ردیف	مصادق اقدام	منبع قانونی
۱	امتیاز استخدام	ماده (۱۵)
۲	تأسیس مراکز مشاوره	ماده ۳۶
۳	آموزش مهارت‌های ازدواج	ماده ۳۳
۴	اعطای وام	ماده (۶۸)
۵	افزایش حق عائله‌مندی	ماده (۱۶)
۶	تأمین خوابگاه متاهلی دانشجویان	ماده (۷)
۷	تأمین ودیعه مسکن برای دانشجویان	ماده (۸)
۸	وام ودیعه مسکن	ماده (۶۹)

مأخذ: همان.

● گروه‌های مردمی

آخرین مخاطب قانون، گروه‌های مردمی بوده که بیشتر در زمینه بسترسازی برای فرهنگ‌سازی و اصلاح باورها سیاست‌گذاری شده است. از جمله گروه‌های مردمی که مخاطب قانون قرار گرفته‌اند به گروه‌های واسطه‌گر ازدواج یا گروه‌های جهادی می‌توان اشاره کرد. به‌طور خاص، قانون به اختصاص بودجه برای تأمین مالی فعالان این حوزه و اختصاص ظرفیت برای تبلیغات محیطی توسط گروه‌های جهادی و مردمی در زمینه فرزندآوری توجه ویژه داشته است. در کنار این موارد به تأمین زمین برای شیرخوارگاه نیز لازم است اشاره شود.

جدول ۲۵. اقدامات حوزه گروه‌های مردمی

ردیف	مصادق اقدام	ماده قانونی
۱	اختصاص بودجه به فعالان این حوزه	ماده (۳۰)
۲	اختصاص ظرفیت تبلیغات محیطی	ماده (۳۲)
۳	واگذاری زمین به شیرخوارگاه	ماده (۲۳)

مأخذ: همان.

● نگاهت مجریان قانون

قانون جوانی جمعیت و اسناد مرتبط با آن، به دلیل گستردگی زیادی که دارند تمامی قوا و بسیاری از وزارتخانه‌های تابعه و همچنین نهادهای برجسته حاکمیتی را درگیر کرده است. در جدول زیر، مجریان قانون جوانی جمعیت به همراه ماده قانونی مرتبط ذکر شده‌اند.

● قوه مجریه

جدول ۲۶. نگاشت وظایف قوه مجریه

ردیف	جایگاه مربوطه	نهاد زیرمجموعه	بند قانونی	تعداد ماده‌های مرتبط
۱	وزارت بهداشت	وزارتخانه و دانشگاه‌های علوم پزشکی	۷/۲۴/۲۷/۳۸/۴۱/۴۲/۴۳/۴۴/۴۶/۴۷/۴۸/۴۹/۵۰/۵۱/۵۲/۵۳/۵۴/۵۵/۵۶/۵۷/۵۸/۲۷	۲۲
۲	هیئت وزیران	—	۳/۷/۱۱/۱۴/۱۶/۲۱/۲۳/۶۲/۷۲	۹
۳	وزارت علوم	وزارتخانه، دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، صندوق رفاه دانشجویی و مؤسسات و مراکز آموزش عالی	۷/۳۹/۸/۳۵/۳۶/۳۹/۲۶	۷
۴	وزارت کشور	وزارتخانه، استانداری، سازمان ثبت‌احوال، شهرداری‌ها، اداره کل مهاجرین و اتباع خارجی	۱/۳۱/۲۵/۶۳/۳۲ آیین‌نامه اجرایی ماده (۱۱) قانون	۶
۵	وزارت راه و شهرسازی	وزارتخانه و سازمان نظام‌مهندسی	۲/۳/۷/۲۲/۴	۵
۶	بانک مرکزی	—	۹/۱۰/۶۸/۶۹	۴
۷	وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی	تأمین اجتماعی، سازمان بهزیستی و وزارتخانه	۱۷/۲۳/۲۴	۳
۸	وزارت ورزش و جوانان	—	۳۱/۳۷/۳۹	۳
۹	وزارت آموزش و پرورش	وزارتخانه و کانون پرورش فکری	۳۳/۳۴/۲۵	۳
۱۰	شورای عالی بیمه	—	۴۵/۴۳	۲
۱۱	برنامه‌بودجه	مرکز آمار ایران	۱/۶۳	۲
۱۲	ستاد ملی جمعیت	دبیرخانه ستاد	۱/۱۹	۲
۱۳	وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی	—	۲۵/۲۸	۲
۱۴	وزارت صنایع	شرکت‌های خودروساز داخلی و وزارتخانه	بند «۱۲» آیین‌نامه اجرایی ماده (۶۵)	۲
۱۵	وزارت اقتصاد	سازمان بورس	بندهای «۹ و ۱۲» آیین‌نامه اجرایی ماده (۶۵)	۲

ردیف	جایگاه مربوطه	نهاد زیرمجموعه	بند قانونی	تعداد ماده‌های مرتبط
۱۶	رئیس‌جمهور		۱	۱
۱۷	معاونت علمی		۴۰	۱
۱۸	سازمان هدفمندسازی یارانه‌ها		۱۳	۱
۱۹	جهاد دانشگاهی		۴۱	۱
۲۰	معاون امور زنان		۱	۱
۲۱	سازمان انرژی اتمی		آیین‌نامه اجرایی ماده (۶۵)	۱
۲۲	سازمان حفاظت از محیط‌زیست		آیین‌نامه اجرایی ماده (۶۵)	۱
۲۳	سازمان ملی استاندارد		آیین‌نامه اجرایی ماده (۶۵)	۱
۲۴	وزارت اطلاعات	–	۵۹	۱
۲۵	وزارت امور خارج	–	۶۴	۱
۲۶	وزارت میراث فرهنگی	–	۲۵	۱
۲۷	وزارت ارتباطات	–	۱	۱
۲۸	وزارت جهاد کشاورزی	–	۴	۱

مأخذ: همان.

● قوه مقننه

جدول ۲۷. نگاشت وظایف قوه مقننه

ماده قانونی	ردیف
ماده (۳۹)	۱
ماده (۷۳)	۲
ماده (۷۴)	۳

مأخذ: همان.

● قوه قضائیه

جدول ۲۸. نگاشت وظایف قوه قضائیه

ردیف	نهاد مرتبط	ماده قانونی
۱	ستاد قوه قضائیه	مواد (۷۱ و ۵۷)
۲	پزشکی قانونی	ماده (۵۶)
۳	دفاتر ثبت ازدواج	ماده (۳۸)
۴	سازمان بازرسی کل کشور	ماده (۷۱)

مأخذ: همان.

● سایر نهادها

جدول ۲۹. نگاشت وظایف سایر نهادها

ردیف	نهاد مرتبط	نهاد زیرمجموعه	ماده قانونی
۱	حوزه علمیه	—	مواد (۷، ۸، ۲۶ و ۳۹)
۲	سازمان تبلیغات	—	مواد (۳۰، ۳۱ و ۳۷)
۳	صداوسیما	—	مواد (۲۸ و ۲۹)
۴	ستاد اجرایی فرمان امام	—	مواد (۱۹ و ۲۴)
۵	ستاد کل نیروهای مسلح	سازمان پدافند غیرعامل، بخش ستادی و سازمان بسیج	مواد (۶۵، ۶۶ و ۶۷)

مأخذ: همان.

بعد از موضوع‌شناسی و نگاشت ذی‌نفعان قانون جوانی جمعیت و اسناد مرتبط با آن، مطابق با منطق ارزشیابی مردم‌محور، نیاز به استخراج مسائل و به عبارت بهتر مدل ذهنی مردم است. این افراد شامل مردان و زنان با شرایط خانوادگی متفاوت (مجرد، متأهل، دارای فرزند، نابارور و غیره) است. در این راستا براساس مدل قانونی، سؤالات برای مصاحبه‌های نیمه‌ساخت یافته طراحی شدند و از ۵۳ نفر از مردم از سراسر ایران به صورت تلفنی و هدفمند مصاحبه صورت گرفت. در اینجا لازم است تا به توضیح دو نقطه اصلی جمع‌آوری داده (تعیین نمونه و طراحی سؤالات) پرداخته شود.

۲-۴-۱. تعیین نمونه

براساس نگاشت مخاطبین قانون، در مصاحبه‌ها نیز به سراغ افراد مرتبط با قانون که ادراک بیشتری از مسئله فرزندآوری دارند باید رفت. زیرا هدف پژوهش در این مرحله مسئله‌شناسی ذهنی مردم در رابطه با مسئله فرزندآوری فارغ از قانون جوانی جمعیت بوده است. در این راستا کیفیت نمونه در نظر گرفته شده شامل مجرد، عدم تمایل به فرزندآوری، نابارور، باردار، دارای یک فرزند، دارای دو فرزند و دارای سه فرزند به بالا در نظر گرفته شد. در ادامه با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی، نظرات ۵ کارشناس خبره برای سنجش میزان اطلاع و درگیری هر کدام از این گروه‌های ذکر شده با ابعاد قانون جوانی جمعیت در تفکیک زن و مرد استخراج شد.

شکل ۲. محاسبات تعیین نمونه برای مصاحبه‌های مردمی

مجموع	مجرد	عدم تمایل	نابارور	باردار	فرزند ۱	فرزند ۲	فرزند ۳ به بالا	مجرد	عدم تمایل	نابارور	فرزند ۱	فرزند ۲	فرزند ۳ به بالا
تسهیل و تثبیت ازدواج	۲۸٪	۹٪	۸٪	۸٪	۰٪	۰٪	۰٪	۴۲٪	۱۶٪	۴٪	۰٪	۰٪	۰٪
اصلاح باورهای عمومی	۰٪	۲۰٪	۰٪	۱۰٪	۱۱٪	۷٪	۸٪	۰٪	۲۳٪	۹٪	۱٪	۶٪	۶٪
تسهیل و رفع موانع بارداری	۰٪	۹٪	۲۲٪	۱۲٪	۹٪	۵٪	۳٪	۰٪	۸٪	۲۳٪	۴٪	۳٪	۲٪
تسهیل حضور اجتماعی مادران	۷٪	۴٪	۰٪	۱۱٪	۱۱٪	۱۵٪	۲۵٪	۲٪	۲٪	۰٪	۷٪	۶٪	۱۰٪
تامین نیازهای زیستی ضروری	۱٪	۴٪	۰٪	۵٪	۶٪	۹٪	۱۱٪	۳٪	۴٪	۰٪	۱۰٪	۱۷٪	۱۹٪
مرد													
نمونه	مجرد	عدم تمایل	نابارور	باردار	فرزند ۱	فرزند ۲	فرزند ۳ به بالا	مجرد	عدم تمایل	نابارور	فرزند ۱	فرزند ۲	فرزند ۳ به بالا
تسهیل و تثبیت ازدواج	۲	۱	۱	۱	۰	۰	۰	۳	۱	۰	۰	۰	۰
اصلاح باورهای عمومی	۰	۱	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۲	۱	۰	۱	۰
تسهیل و رفع موانع بارداری	۰	۱	۲	۱	۱	۰	۰	۰	۱	۲	۰	۰	۰
تسهیل حضور اجتماعی مادران	۱	۰	۰	۱	۱	۱	۲	۰	۰	۰	۱	۰	۱
تامین نیازهای زیستی ضروری	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۲

کارشناسان براساس جدول تحلیل سلسله‌مراتبی، هر سیاست را با تفکیک گروه مخاطب و جنسیت مقایسه کرده و سپس تمامی نظرات جمع‌بندی شده و به یک عدد صحیح، رُند شدند. نحوه اولویت‌دهی کارشناسان بدین صورت بود که در هر مقایسه در جدول مربوطه، در صورت تساوی دو گروه، عدد یک، در صورت مهم‌تر بودن یکی نسبت به دیگری به مقدار کم عدد سه، در صورت مهم‌تر بودن دیگری عدد پنج، در صورتی که یکی از دیگری خیلی بیشتر مهم باشد عدد هفت و اگر یک گروه نسبت به دیگری به‌طور قابل توجهی مهم‌تر باشد عدد ۹ قرار داده می‌شد.

شکل ۳. مقایسه یک کارشناس در بُعد تسهیل حضور اجتماعی مادران

میزان اطلاع و درگیری با سیاست تسهیل حضور اجتماعی مادران		زن										مرد				
		مجرد	عدم تمایل	باردار	فرزند ۱	فرزند ۲	فرزند ۳ به بالا	مجرد	عدم تمایل	فرزند ۱	فرزند ۲	فرزند ۳ به بالا				
زن	مجرد	۱/۰۰	۳/۰۰	۹/۰۰	۹/۰۰	۹/۰۰	۹/۰۰	۰/۳۳	۳/۰۰	۷/۰۰	۷/۰۰	۷/۰۰				
	عدم تمایل	۰/۳۳	۱/۰۰	۷/۰۰	۹/۰۰	۹/۰۰	۹/۰۰	۰/۱۴	۰/۵۰	۱/۰۰	۲/۰۰	۳/۰۰				
	باردار	۰/۱۱	۰/۱۴	۱/۰۰	۷/۰۰	۸/۰۰	۹/۰۰	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۱۴	۰/۲۰	۰/۱۴				
	فرزند ۱	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۱۴	۱/۰۰	۷/۰۰	۹/۰۰	۰/۱۱	۰/۱۱	۱/۰۰	۱/۰۰	۱/۰۰				
	فرزند ۲	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۱۳	۰/۱۴	۱/۰۰	۷/۰۰	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۲۰	۰/۳۳	۰/۳۳				
	فرزند ۳ به بالا	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۱۴	۰/۱۴	۱/۰۰	۰/۱۱	۰/۱۱	۰/۱۴	۰/۲۰	۰/۲۰				
مرد	مجرد	۳/۰۰	۷/۰۰	۹/۰۰	۹/۰۰	۹/۰۰	۹/۰۰	۱/۰۰	۵/۰۰	۷/۰۰	۷/۰۰	۷/۰۰				
	عدم تمایل	۰/۳۳	۲/۰۰	۹/۰۰	۹/۰۰	۹/۰۰	۹/۰۰	۰/۲۰	۱/۰۰	۵/۰۰	۷/۰۰	۷/۰۰				
	فرزند ۱	۰/۱۴	۱/۰۰	۷/۰۰	۵/۰۰	۷/۰۰	۹/۰۰	۰/۱۴	۰/۲۰	۱/۰۰	۵/۰۰	۷/۰۰				
	فرزند ۲	۰/۱۴	۰/۵۰	۵/۰۰	۱/۰۰	۵/۰۰	۷/۰۰	۰/۱۴	۰/۱۴	۱/۰۰	۵/۰۰	۵/۰۰				
	فرزند ۳ به بالا	۰/۱۴	۰/۳۳	۷/۰۰	۱/۰۰	۳/۰۰	۵/۰۰	۰/۱۴	۰/۱۴	۰/۱۴	۰/۲۰	۱/۰۰				

مأخذ: همان.

در نهایت براساس نظرات کارشناسان، مشخص شد که در هر بُعد از قانون جوانی جمعیت، از هر گروه چند مصاحبه باید گرفته شود. در مجموع برای به دست آوردن نمونه تعیین شده، ۳۸ مصاحبه صورت گرفت که برای رسیدن به اشباع نظری این مصاحبه‌ها تا ۵۳ نفر ادامه یافت.

جدول ۳۰. نمونه تعیین شده برای مصاحبه‌ها

تعداد	نوع مخاطب	جنسیت	بُعد
۲	مجرد	زن	تسهیل و تثبیت ازدواج
۱	عدم تمایل		
۳	مجرد	مرد	
۱	عدم تمایل		
۱	عدم تمایل	زن	اصلاح باورهای عمومی
۱	باردار		
۱	دارای یک فرزند		
۱	دارای دو فرزند		
۱	دارای سه فرزند به بالا		
۲	عدم تمایل	مرد	
۱	نابارور		
۱	دارای دو فرزند		
۱	عدم تمایل	زن	تسهیل و رفع موانع بارداری
۲	نابارور		
۱	باردار		
۱	دارای یک فرزند		
۱	عدم تمایل	مرد	
۲	نابارور		
۱	مجرد	زن	تسهیل حضور اجتماعی مادران
۱	باردار		
۱	دارای یک فرزند		
۱	دارای دو فرزند		
۲	دارای سه فرزند به بالا		
۱	دارای یک فرزند	مرد	
۱	دارای سه فرزند به بالا		
۱	دارای دو فرزند	زن	تأمین نیازهای زیستی و ضروری
۱	دارای سه فرزند به بالا		
۱	دارای یک فرزند	مرد	
۱	دارای دو فرزند		
۲	دارای سه فرزند به بالا		
۳۸	جمع (نمونه تعیین شده)		

مأخذ: همان.

۳-۱-۴. سؤالات مصاحبه

برای تدوین سؤالات مصاحبه، براساس قانون جوانی جمعیت و پژوهش‌های نظری حوزه فرزندآوری ابتدا نسخه اول سؤالات مصاحبه‌ها طراحی شد. سپس با استفاده از نظر ۵ نفر از خبرگان این حوزه، سؤالات مبهم، اصلاح و سؤالات تکراری یا خارج از هدف پژوهش حذف شدند. سپس بعد از ۵ مصاحبه اول و دریافت بازخورد از مصاحبه‌کنندگان مجدد سؤالات بررسی و اصلاح شد و سپس فاز نهایی انجام مصاحبه‌ها آغاز شد. در ادامه لیست سؤالات هر بُعد به تفصیل آمده است.

۳-۱-۴-۱. سؤالات بُعد تسهیل ازدواج

- ۱ چرا تاکنون ازدواج نکرده‌اید؟
- ۲ چه اتفاقی بیفتد ازدواج خواهید کرد؟
- ۳ مهم‌ترین چالش و ترس شما در عدم ازدواج چیست؟
- ۴ مهم‌ترین اتفاق رخ داده برای شما که منجر به تصمیم به ازدواج شد چه بوده است؟
- ۵ به نظر شما مهم‌ترین چالش‌های ابتدای زندگی چیست؟ چه اقداماتی از طرف حاکمیت می‌تواند به رفع آن کمک کند؟
- ۶ چه آموزش‌هایی برای تثبیت زندگی خود قبل، حین و بعد فرایند ازدواج لازم می‌دانید؟ چه آموزش‌هایی را خود شما در آن شرکت کرده‌اید؟

۳-۱-۴-۲. سؤالات بُعد اصلاح باورهای عمومی

- ۱ چرا تاکنون اقدام به فرزندآوری نکرده‌اید یا دیگر تمایلی به فرزندآوری بیشتر ندارید؟
- ۲ چه اتفاقی بیفتد اقدام خواهید کرد؟
- ۳ چقدر مسائل اقتصادی در این تصمیم شما دخیل بوده است؟ برای رفع این مانع چه پیشنهادی دارید؟ چه پیشنهادهای خوبی صورت گرفته است؟
- ۴ به نظر شما تعدد فرزندان بالای سه یا چهار فرزند زندگی را دچار اختلال و مشکل خواهد کرد؟ اگر بله چه اقداماتی می‌تواند این اختلال را برطرف کند؟
- ۵ به نظر تان چرا تعدد فرزندان اختلال و مشکل در زندگی ایجاد می‌کند؟

۳-۱-۴-۳. سؤالات بُعد تسهیل و رفع موانع بارداری

- ۱ آیا در میان اطرافیان شما ناباروری مشاهده کردید؟
- ۲ چه اقداماتی برای رفع ناباروری صورت داده‌اند؟
- ۳ به نظر شما چه اقداماتی اگر انجام بشود این مسئله حل خواهد شد؟ مشکلات در این مسیر چه بوده است؟
- ۴ از مضرات مادی و معنوی سقط جنین اطلاع داشتند؟ چرا اقدام به سقط جنین کردند؟ چه اتفاقی می‌افتاد جنین خود را سقط نمی‌کردند؟
- ۵ چرا غربالگری رفتید؟ دکتر اجبار کرد؟ چقدر نتیجه غربالگری به نظر تان مؤثر است؟

۳-۱-۴-۴. سؤالات بُعد تسهیل حضور اجتماعی مادران

- ۱ چه میزان درگیر فعالیت‌های اجتماعی هستید؟
- ۲ مهم‌ترین چالش شما برای حضور در اجتماع (تحصیل و اشتغال) چه بوده است؟
- ۳ اگر محصل (دانشجو یا طلبه) هستید، چه اقداماتی به ادامه این امر در عین مادر بودن به شما کمک کرده است؟
- ۴ چه اقداماتی و چه کمک‌هایی اگر صورت می‌گرفت راحت‌تر تحصیل خود را پیش می‌بردید یا در مقاطع بالاتر ادامه تحصیل می‌دادید؟
- ۵ اگر شاغل هستید، چه اقداماتی به ادامه فعالیت تان در ضمن مادر بودن کمک کرده است؟
- ۶ چه اقداماتی و چه کمک‌هایی اگر صورت می‌گرفت راحت‌تر اشتغال خود را پیش می‌بردید؟

۵-۳-۱-۴. سوالات بُعد تأمین نیازهای ضروری خانواده

- ۱ به عنوان یک مادر یا پدر چه نیازهای اساسی دارید که توسط حاکمیت تأمین یا تسهیل شده است؟
- ۲ به نظر شما برای اینکه یک خانواده پر جمعیت شکل بگیرد باید چه نیازهای اساسی توسط حاکمیت تأمین یا تسهیل شود؟

۴-۱-۴. تحلیل مصاحبه‌های مردمی

در این بخش به تحلیل مضامین مصاحبه‌های مردمی پیرامون موضوع فرزندآوری پرداخته شده است. برای تحلیل داده‌های کیفی به دست آمده از مصاحبه‌ها، از روش تحلیل مضمون استفاده شده است که به شناسایی، سازماندهی و گزارش مضامین در داده‌ها کمک می‌کند. در نتیجه این فرایند، پنج مضمون اصلی شناسایی شد. چهار مضمون از نظر عنوان با محورهای مطرح شده در قانون جوانی جمعیت هم‌پوشانی دارند، اما در سطح مصادیق، تفاوت‌هایی میان نگاه مردم و مفروضات قانونی مشاهده می‌شود. مضمون پنجم نیز به طور کامل برخاسته از نگاه مردم بوده و در متن قانون بازتاب روشنی ندارد. این پنج مضمون عبارتند از: فرزندپروری (مردمی)، تسهیل حضور اجتماعی مادران، تأمین نیازهای ضروری خانواده، تسهیل ازدواج پایدار و تسهیل و رفع موانع بارداری. گرچه در ۵ مضمون اصلی به دست آمده، تشابه زیادی میان نظرات مردم و متن قانون مشاهده می‌شود، اما در لایه‌های پایین‌تر و به عبارت دیگر جزئی‌تر تفاوت‌ها نمایان شده است. در ادامه مسائل مردم در هر مضمون اصلی بیان شده و سپس با بیان برخی از دیدگاه‌های مردم که به طور مستقیم از مصاحبه استخراج شده است، به شرح و تبیین آن مسئله پرداخته خواهد شد و در نهایت جدول مسائل هر مضمون با تعداد فراوانی هر مسئله درج شده است.

۴-۱-۴-۱. فرزندپروری

مردم در مسئله فرزندپروری به مواردی همچون دخالت اطرافیان در انتخاب نقش‌های اجتماعی مادران، محیط و سیستم آموزشی و فرزندپروری (مهد کودک و مدرسه)، تنهایی مادر و عدم پشتیبانی مناسب از او، عدم تحمل شیطننت فرزندان، سختی بودن فرزندپروری در جامعه، عدم حوصله برای تعامل با فرزند، نداشتن وقت کافی برای رسیدگی به فرزند، عدم خودباوری زنان به خود و نگرش منفی جامعه به آنان و سن کم مادر اشاره کرده‌اند.

– دخالت اطرافیان در انتخاب نقش‌های اجتماعی مادران

در نگاه مردم، فرزندپروری به شدت تحت تأثیر قضاوت‌ها و دخالت‌های اجتماعی اطرافیان قرار دارد. بسیاری از مشارکت‌کنندگان احساس می‌کنند که در مسیر فرزندپروری، همواره در معرض مداخله اطرافیان هستند و نقش اجتماعی آنها، خصوصاً اشتغال مادر، به چالش کشیده می‌شود.

- «اطرافیان هم که دخالت می‌کنند و می‌گفتند که تو نمی‌تونی شاغل هم باشی و با بچه سخته!» (مشارکت‌کننده شماره ۲۲/مادر دو فرزند).

– محیط و سیستم آموزشی و فرزندپروری (مهد کودک و مدرسه)

نظام آموزشی و فرزندپروری از سوی برخی مادران نهادی ناکارآمد یا حتی مضر تلقی شده است. این سیستم گاه به جای تسهیل فرایند فرزندپروری، انتظارات متناقض یا فشارهای مضاعف بر خانواده تحمیل می‌کند.

- «من خیلی‌ها رو سراغ دارم تا روزی که می‌خواستن برن مدرسه خیلی خوب و عالی بودن ولی بعد که رفتند مدرسه مسیرشون عوض شده و باید مدرسه کنترل بشه» (مشارکت‌کننده شماره ۳۸/پدر سه فرزند).

- «یک مهد کودک درست برای بچه‌های ۱ تا ۶ سال باشه که بتونی صبح تا ظهر بچت رو بزاری و بری» (مشارکت‌کننده شماره ۱۵/مادر دو فرزند).

– تنهایی مادر و عدم پشتیبانی مناسب از او

بخش قابل توجهی از مادران به احساس تنهایی، بی‌پناهی و نبود حمایت اجتماعی کافی اشاره کرده‌اند. بسیاری از مادران خود را مسئول اصلی فرزندپروری می‌دانند، اما در عمل تنها هستند.

- «من چون مادرم و مادر شوهرم مریض هستند نمی‌تونم بچه بیارم» (مشارکت‌کننده شماره ۱۵/مادر دو فرزند).

– عدم خودباوری زنان و نگرش منفی جامعه به آنان

نگرش منفی نسبت به زنان و نقش مادری در جامعه از دیگر عوامل تأثیرگذار در فرزندپروری است. برخی از مادران به خودکم‌بینی و بی‌اعتمادی به توانمندی‌های زنانه اشاره کرده‌اند.

- «خیلی از زنان جامعه ما متأسفانه از اینکه زن هستند ناراحتند. خودشون رو خیلی دست کم می‌گیرند» (مشارکت‌کننده شماره ۱۷/مادر تک‌فرزند).

– عدم تحمل شیطننت فرزندان

برخی والدین نسبت به رفتارهای پرتحرک و طبیعی کودکان، ظرفیت و صبر کافی ندارند که این مسئله فشار روانی زیادی در روند فرزندپروری ایجاد می‌کند.

- «بچه‌ها خیلی شیطونیشون زیاد شده و همشم خونه هستند» (مشارکت‌کننده شماره ۲۹/مادر دو فرزند).

– سختی فرزندپروری در جامعه

در بسیاری از اظهارات، فرزندپروری امری دشوار و چالش‌برانگیز توصیف شده است. این سختی نه فقط به دلیل خود کودک، بلکه به دلیل شرایط اجتماعی و فرهنگی موجود در جامعه است.

- «خب این فضاهای مجازی هست نمی‌شه بچه رو خیلی کنترل کرد» (مشارکت‌کننده شماره ۳۳/مادر سه فرزند).

– عدم حوصله برای تعامل با فرزند

برخی مشارکت‌کنندگان به صراحت از فرسودگی عاطفی و نداشتن حوصله برای تعامل با کودک سخن گفتند که به کاهش کیفیت رابطه والد و فرزند منجر می‌شود.

- «سنمون بالا رفته دیگه حوصله کلنجار رفتن با بچه‌ها رو ندارم» (مشارکت‌کننده شماره ۵/مادر دو فرزند).

– نداشتن وقت کافی برای رسیدگی به فرزند

مادران فعال در عرصه اجتماع یا مادرانی دارای فرزندان بیشتر، از کمبود زمان برای رسیدگی با کیفیت به کودک شکایت داشتند.

- «باید برای فرزندپروری بچه‌ها وقت گذاشت که ندارم دیگه» (مشارکت‌کننده شماره ۱۳/مادر سه فرزند).

– سن کم مادر

تجربه کمتر و آمادگی روانی پایین مادران جوان نیز به عنوان عاملی در چالش‌های فرزندپروری اشاره شده است.

- «همسرم سنش کم بود به خاطر همین قبول نمی‌کرد بچه بیاریم» (مشارکت‌کننده شماره ۸/پدر دو فرزند).

جدول ۳۱. مسائل مردم در بُعد فرزندپروری

عنوان مسئله (مضامین پایه)	تعداد
دخالت اطرافیان در انتخاب نقش‌های اجتماعی مادران	۱
محیط و سیستم آموزشی و فرزندپروری (مهد کودک و مدرسه)	۱۱
تنهایی مادر و عدم پشتیبانی مناسب از او	۴
عدم تحمل شیطننت فرزندان	۲
سختی فرزندپروری در جامعه	۳
عدم حوصله برای تعامل با فرزند	۷
نداشتن وقت کافی برای رسیدگی به فرزند	۱
عدم خودباوری زنان به خود و نگرش منفی جامعه به آنان	۱
سن کم مادر	۱
جمع	۳۱

مأخذ: همان.

۴-۱-۴-۲. تسهیل حضور اجتماعی مادران

تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که در مسئله حضور اجتماعی مادران، دو حوزه اصلی تحصیل و اشتغال به عنوان چالش‌های اساسی مطرح شده‌اند.

● تحصیل غیر حضوری

در نگاه مردم، غیر حضوری بودن تحصیل به عنوان یکی از راهکارهای تسهیل حضور اجتماعی مادران مطرح شده است.

● «من تا بچه نداشتم می‌تونستم درس رو ادامه بدم، ولی الان باید غیر حضوری باشه تا بتونم برم» (مشارکت کننده شماره ۳۲/مادر دو فرزند).

– آسیب زدن فرزند به رشد تحصیلی

برخی از مشارکت کنندگان معتقدند که فرزندآوری می‌تواند به طور مستقیم یا غیر مستقیم رشد تحصیلی مادر را مختل کند و ادامه تحصیل را با دشواری مواجه سازد.

● «همسر من می‌گه چون می‌خوام برم دانشگاه، بچه دار نمی‌شم و همین به دونه بسه» (مشارکت کننده شماره ۴۵/پدر دو فرزند).

– آسیب زدن درس به فرزند

در مقابل، برخی دیگر از مشارکت کنندگان به این نگرانی اشاره کرده‌اند که اشتغال به تحصیل مادر، ممکن است باعث کاهش توجه و مراقبت از فرزند شود و به او آسیب بزند.

● «اینکه بچه‌ام قربونی کار و درس من بشه دلزده‌ام کرد و نتونستم ادامه بدم» (مشارکت کننده شماره ۵/مادر دو فرزند).

– احتساب استعلاجی فرزند برای مادر

یکی از مسائل پرتکرار در حوزه اشتغال، عدم پذیرش مراقبت از فرزند بیمار به عنوان مرخصی رسمی برای مادران شاغل است. این موضوع فشار مضاعفی بر مادران وارد می‌کند.

- «وقتی بچه مریض می‌شه خب مادر مجبور بمونه خونه و به بچه برسه، ولی این به‌عنوان مرخصی حساب نمی‌شه» (مشارکت‌کننده شماره ۲۴ / مادر تک‌فرزند).

– مهدکودک در ادارات

- برخی مشارکت‌کنندگان نبود مهدکودک در محل کار یا ادارات را از موانع مهم حضور اجتماعی مادران دانسته‌اند؛ مسئله‌ای که باعث افزایش نگرانی مادران در زمان اشتغال می‌شود.
- «اگه مهدکودکی مناسب باشه تو محل همون اداره که خانم توش مشغوله دیگه راحت می‌تونند بچشون رو اونجا بذارن که نزدیک خودشون باشه» (مشارکت‌کننده شماره ۲۸ / پدر دو فرزند).

– هزینه پرستار

- هزینه بالای پرستار کودک از دیگر چالش‌هایی است که به‌ویژه برای مادران شاغل مطرح شده و امکان ادامه اشتغال را برای برخی از آنان دشوار کرده است.
- «بعد از زایمان باید یه پرستار پیدا کنم تا برم سر کار که اونم هزینش بالا هست» (مشارکت‌کننده شماره ۴۸ / مادر دو فرزند).

– وابستگی شدید فرزند

- وابستگی شدید فرزند به مادر، به‌عنوان مانعی روانی و عملی برای حضور اجتماعی مادران مطرح شده است. این وابستگی، تصمیم به بازگشت به کار یا ادامه تحصیل را با تردید همراه می‌کند.
- «من قبلاً ویزیتور بودم، ولی خب الان نه. چون این بچه دومیه خیلی به‌هم وابسته هست» (مشارکت‌کننده شماره ۱ / مادر دو فرزند).

– ترس از اخراج بعد از فرزندآوری

- یکی از جدی‌ترین نگرانی‌های مادران شاغل، ترس از اخراج یا حذف تدریجی از محیط کار پس از فرزندآوری است؛ نگرانی‌ای که به‌ویژه در بخش خصوصی پررنگ‌تر است.
- «مادری که در بخش خصوصی کار می‌کنه بعد از زایمانش و مرخصی که برمی‌گرده بهش می‌گن دیگه نیا برو دنبال بچه‌داری» (مشارکت‌کننده شماره ۲۵ / مادر دو فرزند).

– زمان کم مرخصی زایمان

- کوتاه بودن مدت مرخصی زایمان، از نگاه مشارکت‌کنندگان، با نیازهای واقعی مادر و کودک همخوانی ندارد و بازگشت زودهنگام به کار را به تجربه‌ای پر تنش تبدیل می‌کند.
- «خداییش خیلی زوده بخوای بعد از ۹ ماه بری سر کار» (مشارکت‌کننده شماره ۲۱ / مادر دو فرزند).

– انعطاف ساعت کاری

- نبود انعطاف‌پذیری در ساعات کاری از دیگر موانعی است که حضور اجتماعی مادران را محدود می‌کند و امکان مدیریت هم‌زمان نقش‌های خانوادگی و شغلی را کاهش می‌دهد.
- «من بچم از مدرسه میاد خونه نیستم و این برام خیلی سخته» (مشارکت‌کننده شماره ۲۴ / مادر یک فرزند).

– تقدیر ویژه از مادران

- برخی مشارکت‌کنندگان بر لزوم تقدیر و حمایت نمادین و عملی از مادران در محیط‌های کاری و آموزشی تأکید کرده‌اند و معتقدند نبود این حمایت، احساس نادیده گرفته شدن را در آنان تقویت می‌کند.
- «با اینکه محل کارم از مادرای دارای سه فرزند تقدیر می‌کنند، ولی تقدیرشون خیلی ضعیف هست در حد یک تقدیرنامه هست نه حتی یک کارت هدیه» (مشارکت‌کننده شماره ۲۱ / مادر دو فرزند).

– دوری محل کار از خانه

- دوری محل کار از محل سکونت، به‌ویژه در شهرهای بزرگ، یکی دیگر از عوامل محدودکننده حضور اجتماعی مادران است که زمان و انرژی

زیادی از آنان می‌گیرد.

- «من خودم معلم هستم و محل کارم یک ساعت و نیم‌راه رفت و برگشتش طول می‌کشد» (مشارکت‌کننده شماره ۲۱/مادر دو فرزند).

جدول ۳۲. مسائل مردم در بُعد تسهیل حضور اجتماعی مادران

عنوان مسئله (مضامین پایه)	تعداد
تحصیل غیرحضوری	۱
آسیب‌زدن درس به فرزند	۱
آسیب‌زدن فرزند به رشد تحصیلی	۱
احتساب استعلاجی فرزند برای مادر	۱
مهدکودک در ادارات	۶
هزینه پرستار	۱
وابستگی شدید فرزند	۱
ترس از اخراج بعد از فرزندآوری	۲
زمان کم مرخصی زایمان	۳
انعطاف ساعت کاری	۱
تقدیر ویژه از مادران	۱
دوری محل کار از خانه	۱
جمع	۲۰

مأخذ: همان.

۳-۴-۱. تأمین نیازهای زیستی - ضروری

تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها با مشارکت‌کنندگان نشان داد که یکی از اصلی‌ترین موانع ذهنی و عملی برای تصمیم‌گیری در مورد فرزندآوری، نگرانی‌های مرتبط با تأمین نیازهای زیستی خانواده و کودک است. این مسائل در قالب مجموعه‌ای از مضامین و پرتکرار در مصاحبه‌ها ظاهر شده‌اند که در ادامه شرح داده می‌شود.

- بهداشت و درمان

بسیاری از مشارکت‌کنندگان به وضعیت کیفیت و دسترسی به خدمات درمانی به عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم در تصمیم‌گیری برای فرزندآوری اشاره کرده‌اند. دغدغه‌هایی همچون عدم پوشش کافی بیمه، نبود داروهای لازم برای نوزادان و هزینه‌های بالا آزمایش‌های بارداری در مصاحبه‌ها یافت می‌شود.

- «الان بخوای بچه‌دار بشی تا موقع زایمان کلی هزینه سونوگرافی و آزمایش داره» (مشارکت‌کننده شماره ۴۷/پدر سه فرزند).

- سفر

اگرچه در نگاه اول سفر ممکن است ضرورتی حیاتی تلقی نشود، اما برای برخی مشارکت‌کنندگان سفر به مثابه کیفیت زندگی و تفریح خانواده مورد توجه قرار گرفت. افزایش هزینه سفر رفتن بعد از بچه‌دار شدن یکی از نگرانی‌ها بود.

- «الان شاید ما دو سه سال هست دیگه سفر درست حسابی نتونستیم بریم. خب از لحاظ روحی آدم چی میشه دیگه؟» (مشارکت‌کننده)

شماره ۱۸/مادر بدون فرزند).

– هزینه‌های جاری

تقریباً همه مشارکت‌کنندگان از افزایش مستمر هزینه‌های روزمره گلایه داشتند؛ از خوراک و پوشاک تا هزینه آموزش ابتدایی کودکان و درآمد کم مورد اشاره مردم بوده است. این افزایش، احساس ناتوانی در مدیریت مالی خانواده را تقویت کرده است.

- «این حقوقی که ما می‌گیریم حتی حداقل نیازهای ما را هم تأمین نمی‌کند» (مشارکت‌کننده شماره ۳۸/پدر سه فرزند).
- «دولت اگه می‌خواد کمکی بکنه پول پوشک و شیر خشک بچه رو بده بعد بره سراغ چیزای دیگه» (مشارکت‌کننده شماره ۳۴/پدر بدون فرزند).

- «والا ما دوست داریم بچه بازم بیاریم، ولی خب تو خرج خودمون موندیم به‌خاطر گرونی» (مشارکت‌کننده شماره ۲۳/پدر یک فرزند).

– قدرت تهیه خودرو

داشتن خودرو به‌خصوص برای خانواده‌هایی که در شهرهای بزرگ زندگی می‌کنند به‌عنوان نیازی ضروری برای جابه‌جایی خانواده و مطرح شده است. بسیاری عنوان کرده‌اند که به دلیل افزایش قیمت خودرو، تهیه آن برایشان ممکن نیست.

- «من با موتور که نمی‌تونم زن باردارم رو جابه‌جا کنم» (مشارکت‌کننده شماره ۴۵/پدر دو فرزند).

– قدرت تهیه مسکن

تهیه مسکن مستقل و مناسب از جمله مسائل بسیار پرتکرار در مصاحبه‌ها بود. بسیاری از مشارکت‌کنندگان اعلام کردند که بدون داشتن خانه‌ای مناسب و مستقل، شرایط فرزندآوری برای آنها فراهم نیست.

- «ما دوست داشتیم یه دختر هم داشته باشیم، ولی به‌خاطر اینکه تعدادمون زیاد شد مجبور شدیم خونمون رو عوض کنیم و سر عوض کردن خونه کلی بدهی آوردیم» (مشارکت‌کننده شماره ۳۸/پدر سه فرزند).

- «سال به سال خونه‌ها کرایشون بیشتر می‌شه و دائم باید وام بگیریم» (مشارکت‌کننده شماره ۲۹/مادر دو فرزند).

- «خونه کوچک آپارتمانی داشتیم به‌خاطر تعداد بچه‌هامون با همسایه‌ها به مشکل خوردیم» (مشارکت‌کننده شماره ۳/مادر چهار فرزند).

– باورهای ناظر به مسائل اقتصادی

در لایه‌ای عمیق‌تر، برخی مشارکت‌کنندگان به باورهای ذهنی شکل گرفته پیرامون مسائل اقتصادی اشاره کردند. بی‌اعتمادی به ثبات اقتصادی، توقع مالی بالای فرزندان نسل جدید و عدم اعتقاد به رزاقیت خداوند از جمله عواملی بود که مانع فرزندآوری بود.

- «به این فکر می‌کنم بچه‌ای که می‌خواد بیاد به چه امیدی بیاد؟ مامان و بابا از صبح تا شب سرکار هستن و آخرش هم حسرت هزار چیز به دلشه» (مشارکت‌کننده شماره ۱۸/مادر بدون فرزند).

- «بچه می‌خواد یعنی توقع داره الان پسر من توقع داره براش ماشین بخرم در حالی که من خودم برای خودم هنوز ماشین نخریدم» (مشارکت‌کننده شماره ۲۵/مادر دو فرزند).

- «اگه من اعتقاد داشته باشم روزی رو خدا میده دیگه بچه میارم، اما متأسفانه کار فرهنگی نیست» (مشارکت‌کننده شماره ۴۵/پدر دو فرزند).

جدول ۳۳. مسائل مردم در بُعد تأمین نیازهای زیستی و ضروری

عنوان مسئله (مضامین پایه)	تعداد
بهداشت و درمان	۱۸
سفر	۱
هزینه‌های جاری	۷۹
قدرت تهیه خودرو	۳
قدرت تهیه مسکن	۲۶
باورهای ناظر به مسائل اقتصادی	۲۰
جمع	۱۴۷

مأخذ: همان.

۴-۱-۴. تسهیل ازدواج پایدار

در بخش دیگری از مصاحبه‌ها، مشارکت‌کنندگان به موانع ازدواج و پایداری آن اشاره کرده‌اند. این مسائل نه تنها فرایند تصمیم‌گیری برای ازدواج را پیچیده می‌کند، بلکه امکان ایجاد یک زندگی پایدار و قابل برنامه‌ریزی را نیز کاهش می‌دهد.

– مانع بودن سربازی

یکی از مسائل برجسته برای جوانان، خدمت سربازی است که به عنوان یک مانع در مسیر ازدواج مطرح شده است. تأخیر در ورود به بازار کار و عدم استقلال مالی از پیامدهای این مسئله عنوان شده‌اند.

- «بچم دومم وقتی از خدمت بیاد بیکاره و منم نی تونم براش کاری بکنم» (مشارکت‌کننده شماره ۳/مادر چهار فرزند).

– هزینه‌های بالای شروع زندگی

شرایط اقتصادی و افزایش شدید هزینه‌های اولیه ازدواج و شروع زندگی مشترک، از موانع اصلی ازدواج پایدار به شمار می‌آید. این هزینه‌ها شامل جهیزیه، مراسم ازدواج و سایر اقلام ضروری برای زندگی مشترک هستند. از نگاه مشارکت‌کنندگان، همین هزینه‌ها باعث شده است بسیاری از جوانان ازدواج را به تعویق بیندازند یا کلاً از آن منصرف شوند.

- «بالاخره الان سرویس طلا لازم داری، پول لازم داری واسه لباس یا یه جشن ساده بخوای بگیر. اینا همش هزینه هست» (مشارکت‌کننده شماره ۹/مرد مجرد).

– عدم همراهی والدین در ازدواج

در برخی موارد، نبود حمایت عاطفی از سوی خانواده‌ها برای ازدواج جوانان، به عنوان مانعی جدی مطرح شده است. مشارکت‌کنندگان به نقش تعیین‌کننده خانواده‌ها در تسهیل یا سخت‌تر شدن فرایند ازدواج اشاره کرده‌اند.

- «من خواستگاری نرفتم چون بزرگ‌ترام باید خواستگاری برند» (مشارکت‌کننده شماره ۷/مرد مجرد).

– ترس از انتخاب ناموفق

نگرانی از شکست در ازدواج و انتخاب اشتباه همسر از دیگر مضامینی است که به‌ویژه در نسل جوان پررنگ‌تر شده است. این ترس گاه باعث می‌شود افراد وارد رابطه‌ای رسمی نشوند یا پس از مدت کوتاهی از ازدواج منصرف شوند. فشار اجتماعی، عدم مهارت در شناخت طرف مقابل و تجربه‌های شکست اطرافیان از جمله عوامل تقویت‌کننده این ترس هستند.

- «دیگه آمار طلاق بالا رفته، آدم ازدواج نکنه بهتره تا ازدواج بکنه و بچه دار بشه اونوقت کارش به طلاق بکشه» (مشارکت‌کننده شماره ۲/زن مجرد).

جدول ۳۴. مسائل مردم در بُعد تسهیل ازدواج پایدار

عنوان مسئله (مضامین پایه)	تعداد
مانع بودن سربازی	۱
هزینه‌های بالای شروع زندگی	۶
عدم همراهی والدین در ازدواج	۱
ترس از انتخاب ناموفق	۱۲
جمع	۲۰

مأخذ: همان.

۵-۴-۱. تسهیل و رفع موانع بارداری

– رفع ناباروری

یکی از مهم‌ترین مسائل در این بُعد، مشکل ناباروری زوجین و تلاش‌های درمانی مرتبط با آن است. فرایند درمان ناباروری، از نگاه برخی مشارکت‌کنندگان، فرایندی پرهزینه، زمان‌بر و بعضاً ناکارآمد است که در بسیاری از موارد باعث به تعویق افتادن فرزندآوری یا حتی منصرف شدن خانواده‌ها می‌شود. این موضوع به‌ویژه برای خانواده‌هایی که سال‌هاست در مسیر درمان قرار دارند، فشار روانی و مالی سنگینی ایجاد می‌کند.

- «آزمایش‌هاش همه آزاد بود و خیلی گرون می‌شد منم دیگه نرفتم سمتش» (مشارکت‌کننده شماره ۳۱ / مادر دو فرزند با تجربه ناباروری).
- «این مراکزی هم که دولتی هستند معمولاً زیاد اعتبار علمی ندارند» (مشارکت‌کننده شماره ۱۸ / زن بدون فرزند).

– نگرانی نسبت به بیماری فرزند

برخی مشارکت‌کنندگان به نگرانی از سلامت جسمی یا ذهنی فرزند آینده اشاره کرده‌اند. ترس از بروز بیماری‌های مادرزادی، ژنتیکی، باعث ایجاد تردید در تصمیم برای بارداری شده است.

- «دایی ما مشکل عقب‌ماندگی ذهنی داره و ما می‌ترسیم به خاطر ازدواج فامیلی بچه ما هم مشکل داشته باشه» (مشارکت‌کننده شماره ۳۹ / پدر یک فرزند).

جدول ۳۵. مسائل مردم در بُعد تسهیل و رفع موانع بارداری

عنوان مسئله (مضامین پایه)	تعداد
رفع ناباروری	۱۹
نگرانی نسبت به بیماری فرزند	۲
جمع	۲۱

مأخذ: همان.

شکل ۴.۴. آبر کلمات مستخرج از مصاحبه‌های مردمی

مأخذ: همان.

۴-۲. انتخاب متغیرها^۱ (مؤلفه‌ها) و جمع‌آوری داده

۴-۲-۱. متغیرهای سیاست‌های فرزندآوری (شاخص مرکب فرزندآوری)

براساس منطق ارزشیابی مردم‌محور پس از تحلیل آنچه در قانون آمده است یا به عبارت دیگر دولت گفته است و تحلیل آنچه مردم می‌گویند، به سراغ ترکیب این دو مورد باید رفت. در این مرحله از پژوهش با ترکیب داده‌های به‌دست آمده از قانون و مصاحبه‌های مردمی به یک مدل مردم‌محور اولیه دست پیدا خواهیم کرد که این مدل، مبنایی برای طراحی پرسش‌نامه و جمع‌آوری داده از مردم خواهد شد. در ترکیب داده‌های به‌دست آمده، مضمون فراگیر اصلاح باورهای عمومی که از متن قانون و اسناد مرتبط استخراج شده بود، حذف و مضامین مرتبط با آن در سایر مضامین فراگیر پخش شدند. برای مثال اصلاح باورهای ناظر به مسائل اقتصادی در مضمون فراگیر تأمین نیازهای ضروری خانواده جای گرفت. مدل در نهایت دارای پنج مضمون فراگیر فرزندپروری، تأمین نیازهای زیستی و ضروری، تسهیل ازدواج پایدار، تسهیل حضور اجتماعی مادران و تسهیل و رفع موانع بارداری شد. از این پنج مضمون تنها مضمون پنجم که فرزندپروری باشد به‌طور صریح در قانون ذکر نشده و باقی موارد مشترک است.

در جداول زیر مضامین مرتبط با هر مضمون فراگیر اعم از سازمان‌دهنده و پایه بیان شده است. موارد هر جدول براساس ماهیت طرح آن در سه دسته مردم، قانونی و مشترک تفکیک شده است. هدف از این جداول بیان منطق دسته‌بندی نهایی و توانایی مرور سریع برای طراحی پرسش‌نامه بوده است.

جدول ۳۶. مضامین شاخص تأمین نیازهای ضروری خانواده

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه	نوع
تأمین نیازهای ضروری خانواده	بهبود شرایط خانواده و افراد با شرایط خاص	بیمه زنان عشایر روستایی خانه‌دار	مشترک
		استقرار فرد آشنا به فرزندپروری اسلامی در مراکز نگهداری کودکان خاص	قانونی
		نظارت بر محتوای مراکز نگهداری کودکان خاص	قانونی
		تأمین زمین مراکز نگهداری کودکان خاص	قانونی
		تجهیز کمی و کیفی شیرخوارگاه‌ها	قانونی
		حمایت تغذیه‌ای و بهداشتی از خانواده‌های نیازمند غیر حمایتی	قانونی
		حمایت تغذیه‌ای و بهداشتی از مادران نیازمند	قانونی
		افزایش یارانه خانواده‌های پرجمعیت نیازمند	قانونی
	افزایش قدرت تهیه خودرو	ضرورت داشتن خودرو برای ازدواج	مردمی
		ضرورت خودرو برای فرزندآوری از ابتدا	مردمی
حمایت تخصیص نوبت سریع‌تر خرید خودرو به مادر فرزند		قانونی	
تأمین نیازهای ضروری خانواده	افزایش قدرت تهیه مسکن مناسب	تأمین مسکن شخصی	مشترک
		خانه کوچک نامناسب برای زندگی با تعداد فرزندان بالا	مشترک
		سهم عمده اجاره‌ها در هزینه‌کرد خانواده	مشترک
		ضرورت داشتن منزل برای ازدواج	مشترک
		نگرانی از خانه فرزند در آینده	مردمی
		عدم دریافت تسهیلات اعلام‌شده	مردمی
		مسکن برای زن سرپرست خانواده	مردمی
	باورهای ناظر به مسائل اقتصادی	اعتقاد به رزاقیت خدا	مردمی
		توقع بالای فرزندان نسل جدید	مردمی
		اهدای جایزه	مشترک
اختصاص بودجه به گروه‌های مردمی فعال در حوزه خانواده		قانونی	
اختصاص فضای تبلیغات به موضوع جمعیت		قانونی	

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه	نوع	
تأمین نیازهای ضروری خانواده	کاهش هزینه‌های جاری	وام برای تولد فرزند	مشترک	
		مشوق افزایش دستمزد	مشترک	
		هزینه‌های مصرفی نوزاد	مشترک	
		درآمد کم	مشترک	
		تسهیلات دولتی خودش نیاز به پول دارد.	مردمی	
		هزینه جاری کودک	مردمی	
		کمک‌هزینه تحصیلی برای فرزند	مردمی	
		کمک‌هزینه ماهیانه	مردمی	
		ناکافی بودن وام	مردمی	
		شرایط سخت دریافت وام	مردمی	
		گرانی شدید	مردمی	
		وام سرمایه‌گذاری در بورس برای تولد فرزند	قانونی	
		حمایت معافیت مالیاتی	قانونی	
افزایش اشتغال	افزایش اشتغال	بیکاری همسر	مردمی	
		شغل مناسب	مردمی	
		مشوق‌های مالی برای ایجاد اشتغال	قانونی	
تأمین نیازهای ضروری خانواده	سفر	سفر نرفتن و کاهش روحیه	مردمی	
	بهداشت و درمان	بهداشت و درمان	نبود داروهای ابتدای زندگی نوزاد	مردمی
			عدم پوشش بیمه در بیمارستان‌های شهرستان	مردمی
			هزینه بالای آزمایش‌های بارداری	مردمی
			هزینه درمانی زیاد برای بارداری	مردمی
			هزینه درمانی فرزند	مردمی

مأخذ: همان.

جدول ۳۷. مضامین شاخص مرکب تسهیل حضور اجتماعی مادران

نوع	مضمون	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
مشترک	تحصیل غیر حضوری	تسهیل تحصیل مادر	تسهیل حضور اجتماعی مادران
مردمی	اهمیت بیشتر تحصیل از فرزند		
مردمی	درس به فرزند انتم ضربه می‌زد.		
قانونی	مهمانی تحصیلی مادر شیرده یا باردار		
قانونی	افزایش سهمیه استاد راهنما دانشجوی مادر باردار یا شیرده		
قانونی	مرخصی تحصیلی مادر شیرده		
قانونی	مرخصی تحصیلی مادر باردار		
مشترک	انعطاف ساعت کاری		
مشترک	اخراج نیرو در بخش خصوصی بعد از فرزندآوری		
مشترک	مرخصی زایمان و بارداری		
مشترک	هزینه مهدکودک برای نگهداری کودک		
مشترک	کمبود مهدکودک		
مشترک	مهدکودک در ادارات		
مردمی	دوری محل کار از محل زندگی		
مردمی	تقدیر ویژه از مادران با فرزند سه به بالا و شاغل		

مضمون فر اگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون	نوع
تسهیل حضور اجتماعی مادران	تسهیل تحصیل مادر	احتساب استعلاجی فرزند برای مادر	مردمی
		هزینه پرستار	مردمی
		وابستگی شدید فرزند	مردمی
		دخالت اطرافیان در باور به اشتغال و فرزندآوری	مردمی
		حمایت از گذراندن تعهد خدمت	قانونی
		کاهش ساعت کاری مادر باردار یا شیرده دانشجو در شب	قانونی
		مشوق سنوات	قانونی
		مشوق استخدامی برای اشتغال	قانونی
	تأمین بسترهای لازم برای حضور مادر در جامعه	قانونی	حمایت مالی حمل‌ونقل عمومی مادران
	حمایت‌های فرهنگی و اجتماعی	حمایت مالی مشاهده فیلم در سینما برای مادران	قانونی
		حمایت مالی فرهنگی ورزشی تفریحی شهرداری‌ها برای مادران	قانونی
		حمایت مالی دوره‌های آموزشی نوجوانان	قانونی
		حمایت مالی برای بازدید تاریخی فرهنگی	قانونی

مأخذ: همان.

جدول ۳۸. مضامین شاخص مرکب تسهیل ازدواج پایدار

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون	نوع
تسهیل ازدواج پایدار	تجردزدایی	هزینه‌های بالای شروع زندگی	مشترک
		مانع سربازی	مردمی
		تولیدات رسانه‌ای در جهت تقبیح تجرد	قانونی
		تغییر برنامه درسی متناسب با موضوع جمعیت	قانونی
		اختصاص بودجه به گروه‌های مردمی فرهنگی فعال در حوزه ازدواج	قانونی
	انتخاب همسر مناسب	عدم پیدا کردن فرد مناسب برای ازدواج	مشترک
		ترویج فرهنگ واسطه‌گری	مشترک
		ترس از انتخاب ناموفق	مشترک
		تأسیس مراکز مشاوره در دانشگاه‌ها	مشترک
		عدم شناخت کافی از خواستگار	مشترک
		مجوز مراکز انتخاب همسر	مشترک
		عدم همراهی والدین در خواستگاری رفتن	مردمی
	همسرداری	تأسیس مراکز مشاوره در دانشگاه‌ها	قانونی
		الزام آموزش‌های حین ازدواج	قانونی
		آموزش نکات لازم بلوغ و ازدواج به والدین	قانونی
		تغییر برنامه درسی متناسب با موضوع جمعیت	قانونی

مأخذ: همان.

جدول ۳۹. مضامین شاخص مرکب فرزندپروری

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه	نوع
فرزندپروری	باورهای ناظر به تعداد فرزندان	دو تا کافی	مشترک
		تولیدات رسانه‌ای در جهت حمایت از فرزندآوری	قانونی
		ممنوعیت تولید و ترویج رسانه‌ای مغایر با قانون	قانونی
		اختصاص بودجه برای تولیدات رسانه‌ای	قانونی
	توانمندسازی مادر	تغییر نگاه به‌سختی فعالیت اجتماعی در کنار مادری	مردمی
		سن کم مادر	مردمی
		تنهایی مادر و عدم حضور پشتیبانی از خانواده‌ها	مردمی
	باورهای ناظر به پذیرش مسئولیت زندگی	تغییر برنامه درسی متناسب با موضوع جمعیت	قانونی
		ایجاد رشته‌های دانشگاهی متناظر با خانواده	قانونی
		فرزندپروری معلم درس مدیریت خانواده و سبک زندگی	قانونی
		فرزندپروری و آموزش مهارت لازم به دانش‌آموزان	قانونی
فرزندپروری	محیط و سیستم آموزشی و فرزندپروری	شرایط تحصیلی مناسب برای فرزند	مردمی
		نبود امکانات آموزشی	مردمی
		نگرانی از سواد فرزندان در مدارس دولتی	مردمی
		کلاس‌های والدگری قبل از تولد فرزند	مشترک
		عدم امکان تهیه ابزار لازم برای تحصیل	مردمی
		مهدکودک مناسب	مردمی
		افزایش مهدکودک‌های معتبر در مناطق محروم	قانونی
		عدم اطمینان به مهدکودک‌ها	مردمی

مأخذ: همان.

جدول ۴۰. مضامین شاخص مرکب تسهیل و رفع موانع باروری

نوع	مضمون پایه	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
مشترک	نداشتن بیمه تکمیلی	رفع ناباروری	تسهیل و رفع موانع بارداری
مشترک	عدم پوشش آزمایشات ناباروری توسط بیمه		
مشترک	عدم پوشش داروهای درمان ناباروری توسط بیمه		
مشترک	عدم پوشش بیمه برای همه افراد نابارور		
مشترک	بیمه روستایی پوشش خوبی ندارد		
مشترک	هزینه‌های زیاد درمان ناباروری		
مردمی	عدم اثربخشی درمان ناباروری در بیمارستان‌های دولتی		
مردمی	سودجویی برخی از پزشکان		
مردمی	عدم وجود امکانات ناباروری در شهرستان‌ها		
مردمی	کاهش هزینه‌های درمان ناباروری		
قانونی	نشان‌دار کردن زوجین نابارور		
قانونی	حمایت از طب سنتی برای درمان ناباروری		
قانونی	تأمین نیروی متخصص رشته ناباروری		
قانونی	ایجاد مراکز تخصصی درمان ناباروری		
قانونی	تغییر برنامه درسی زنان و زایمان		
قانونی	رصد و پایش مخاطرات ناباروری		
قانونی	حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان فعال در درمان ناباروری		
قانونی	حمایت مالی جهت تولید دارو درمان ناباروری		

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه	نوع
تسهیل و رفع موانع بارداری	سقط‌جنین	ترس از بیماری زمینه‌ای نوزاد	مردمی
		ترس از بیماری فرزند به دلیل ازدواج فامیلی	مردمی
		تولیدات رسانه‌ای در جهت تقبیح سقط‌جنین	قانونی
		تغییر برنامه درسی متناسب با موضوع جمعیت	قانونی
		پایش سقط‌جنین	قانونی
		آموزش‌های مضرات مادی و معنوی سقط	قانونی
		اصلاح روش‌های غربالگری	قانونی
		رفع ممنوعیت عدم ارجاع مادر به غربالگری	قانونی
		جرم‌انگاری آسیب به جنین	قانونی
	ترویج زایمان طبیعی	ممنوعیت پرداخت بیمه در مورد زایمان غیرطبیعی	قانونی
		اصلاح تعرفه و کارانه در جهت زایمان طبیعی	قانونی
		اصلاح دستورالعمل‌های وزارت بهداشت	قانونی
		زایمان طبیعی رایگان	قانونی
		دسترسی آسان زنان باردار به زایشگاه	قانونی
		ارتقای کیفیت مراقبت‌های بارداری	قانونی
		توسعه زایمان بدون درد	قانونی
		افزایش تعداد ماما	قانونی
		آموزش مضرات زایمان غیرطبیعی غیرضرور	قانونی
		آموزش فردی به مادر و خانواده	قانونی
	محدودسازی پیشگیری از بارداری	محدودسازی شدید عقیم‌سازی	قانونی
		داروهای جلوگیری از بارداری با تجویز پزشک	قانونی
	محدودسازی پیشگیری از بارداری	محدودسازی شدید عقیم‌سازی	قانونی
		داروهای جلوگیری از بارداری با تجویز پزشک	قانونی

مأخذ: همان.

۲-۴. فرایند طراحی ابزار پیمایش (پرسش‌نامه)

مطابق با منطق حاکم بر ارزشیابی مردم‌محور، ارزشیابی مردم‌محور بر ادراکات و تجربه‌های زیسته مردم استوار است. بر این اساس، در فرایند پژوهش و به‌ویژه در مرحله طراحی ابزار پیمایش، سؤالات پرسش‌نامه به گونه‌ای تدوین شدند که هر دو بُعد «تجربه زیسته» و «ادراک» پاسخ‌گویان را پوشش دهند. با توجه به گستردگی دامنه قانون و تنوع موضوعات مرتبط با سیاست‌های فرزندآوری، امکان طراحی سؤال و اجرای پیمایش برای تمامی اجزای شاخص مرکب وجود نداشت. از این رو، طراحی سؤالات بر مبنای مضامین سازمان‌دهنده استخراج شده در جداول ۳۵ تا ۳۹ این گزارش انجام شد تا ضمن کاهش حجم پرسش‌نامه، پوشش حداکثری ابعاد اصلی سیاست‌ها حفظ شود.

در این چارچوب، مضامینی که فاقد ارزشیاب مردمی بوده و مخاطب مستقیم آنها، صرفاً دستگاه‌های حاکمیتی هستند و مردم هیچ گونه تماس مستقیم یا غیرمستقیمی با آنها ندارند، از پرسش‌نامه حذف شدند. این تصمیم با هدف حفظ انسجام رویکرد مردم‌محور و جلوگیری از سنجش ابعادی اتخاذ شد که خارج از تجربه یا ادراک مردم قرار دارند.

یکی از ملاحظات کلیدی در طراحی پرسش‌نامه، تقدم سنجش تجربه زیسته بر سنجش پیامدهای مداخلات قانونی و دولتی بود. بدین معنا که ابتدا از مشارکت‌کنندگان درباره تجربه مستقیم یا عدم تجربه خود از اقدامات مرتبط با سیاست‌ها سؤال شد و سپس پیامدهای هر مداخله یا عدم مداخله دولت، مستقل از تجربه شخصی پاسخ‌گو، مورد ارزیابی قرار گرفت. سؤالات پیامدی به صورت طیف لیکرت طراحی شدند و دامنه پاسخ‌ها شامل گزینه‌های «کاملاً مخالفم» تا «کاملاً موافقم» بود. همچنین برای افزایش دقت پاسخ‌گویی، گزینه‌های «نه موافق و نه مخالف» و «نظری ندارم» نیز در این بخش گنجانده شد.

در بخش مربوط به تجربه زیسته، اقدامات هر حوزه صرفاً در قالب دریافت یا عدم دریافت خدمات یا حمایت‌ها (اقدامات اسنادی) مطرح شدند. این بخش از پرسش‌نامه برای افراد بالای ۵۰ سال نمایش داده نمی‌شد و به‌طور کلی جامعه آماری پژوهش شامل افراد ۱۸ سال به بالا بود. علاوه بر این، در بخش تجربه زیسته گزینه «مشمول نبوده‌ام» نیز پیش‌بینی شد و در تمامی سؤالات امکان عدم پاسخ‌گویی برای مشارکت‌کنندگان فراهم بود تا از تحمیل پاسخ‌های اجباری و کاهش اعتبار داده‌ها جلوگیری شود. پس از طراحی در نهایت با برگزاری جلسات متعدد و دریافت بازخورد از ۳۰ کارشناس و خبره، سؤالات مورد تأیید قرار گرفت که در ادامه متن سؤالات و میزان پاسخ‌گویی به هر گزینه به‌طور دقیق آمده است.

۱-۲-۴. متن پرسش‌نامه

بخش اول: سؤالات تجربه زیسته (تنها از ۱۸ تا ۵۰ سال پرسیده شود)

می‌خواهم چند سؤال درباره قانون جوانی جمعیت و حمایت از خانواده بپرسم. به عنوان اولین سؤال بفرمایید:
[در تمامی سؤالات این بخش می‌توانید، یک یا چند گزینه را فارغ از میزان و کیفیت دریافت خدمات، انتخاب کنید].

ردیف	متغیر	سؤال	گزینه ۱	گزینه ۲	گزینه ۳	گزینه ۴	گزینه ۵	گزینه ۶	گزینه ۷
۱	دموگرافیک	وضعیت تأهل	ازدواج کرده‌ام	هرگز ازدواج نکرده‌ام	جدا شده‌ام یا همسرم فوت شده			هیچ‌کدام	
۲	دموگرافیک	لطفاً تعداد فرزندان خود را مشخص کنید. [* از مجردها پرسیده نشود].	 تعداد فرزند						
۳	سن								
۴	تسهیل ازدواج پایدار	شما کدام‌یک از خدمات مربوط به ازدواج را دریافت کرده‌اید؟	مراکز همسریابی و واسطه‌گری	مشاوره‌های پیش از ازدواج	وام ازدواج	مشاوره‌های تخصصی بعد از ازدواج		هیچ‌کدام (استفاده نکردم).	مشمول نبودم
۵	تأمین نیازهای ضروری خانواده	شما / همسران کدام‌یک از تسهیلات مرتبط با قانون جوانی جمعیت، را دریافت کرده‌اید؟ [* از مجردها پرسیده نشود و بدون فرزند پرسیده نشود].	خودرو طرح جوانی جمعیت	تسهیلات مسکن (وام مسکن، مسکن، خانه‌سازمانی، خوابگاه متاهلی، دانشجویی، زمین).	وام فرزندآوری	سهام بورس برای تولد هر فرزند	بیمه مادران	هیچ‌کدام (استفاده نکردم).	مشمول نبودم
۶	تسهیل حضور اجتماعی مادران	آیا در چهار سال گذشته خانم خانه در حال تحصیل بوده است؟ [اگر بله ادامه بدهید اگر خیر مشمول نبودم را بزنید]. شما/ همسران از کدام‌یک از خدمات دولت در رابطه با تحصیل مادران باردار و شیرده استفاده کرده‌اید؟ [* از مجردها پرسیده نشود].	مرخصی تحصیلی	تحصیل غیرحضوری				هیچ‌کدام (استفاده نکردم).	مشمول نبودم
۷	تسهیل حضور اجتماعی مادران	آیا در چهار سال گذشته خانم خانه شاغل بوده است؟ [اگر بله ادامه بدهید اگر خیر مشمول نبودم را بزنید]. شما/ همسران از کدام‌یک از اقدامات دولت در رابطه با اشتغال مادران بهره‌مند شده‌اید؟ [از مجردها و بدون فرزند پرسیده نشود].	مرخصی زایمان	الزام محل کار به حفظ موقعیت شغلی بعد از زایمان	انعطاف شرایط کاری (دورکاری، شناوری ساعت کاری).	تشویق و حمایت از مادران در محل کار		هیچ‌کدام (استفاده نکردم).	مشمول نبودم
۸	تسهیل حضور اجتماعی مادران	شما/ همسران به‌عنوان خانواده فرزنددار کدام‌یک از خدمات زیر را دریافت کرده‌اید؟ [از مجردها و بدون فرزند پرسیده نشود].	بلیط نیم‌بها تردد با وسایل حمل‌ونقل عمومی	بلیط نیم‌بها برای اماکن ورزشی و تفریحی				هیچ‌کدام (استفاده نکردم).	مشمول نبودم

ردیف	متغیر	سؤال	گزینه ۱	گزینه ۲	گزینه ۳	گزینه ۴	گزینه ۵	گزینه ۶	گزینه ۷
۹	فرزندپرووری	شما کدام‌یک از خدمات زیر را در راستای نگهداری فرزندتان دریافت کردید؟ [از مجردها و بدون فرزند پرسیده نشود].	مهدکودک در سازمان‌ها و مراکز عمومی	اتاق مادر و کودک در مکان‌های عمومی				هیچ‌کدام (استفاده نکردم).	فرزند خردسال ندارم (مشمول نبودم).
۱۰	رفع موانع بارداری	شما از کدام‌یک از اقدامات دولت در رابطه با رفع ناباروری بهره‌مند شده‌اید؟ [از مجردها پرسیده نشود].	بیمه ناباروری	دسترسی آسان به مراکز درمان ناباروری				هیچ‌کدام (استفاده نکردم).	تجربه ناباروری نداشتم (مشمول نبودم).
۱۱	رفع موانع بارداری	در خصوص سقط‌جنین، کدام موارد را اطلاع دارید؟ [* از مجردها پرسیده نشود].	مضرات سقط‌جنین	غیرقانونی بودن سقط‌جنین	اجباری نبودن آزمایش غربالگری			هیچ‌کدام (نمی‌دانستم).	
۱۲	رفع موانع بارداری	شما/ همسران از کدام خدمات دولت، در زمینه زایمان بهره‌مند شده‌اید؟ [* از مجردها پرسیده نشود].	زایمان طبیعی رایگان در بیمارستان دولتی	زایمان طبیعی بدون درد (اپیدورال)	اطلاع‌رسانی درباره مضرات سزارین غیر اورژانس	خدمات دولتی مراقبت‌های حین بارداری و پس از زایمان		هیچ‌کدام (استفاده نکردم).	مشمول نبودم
۱۳	رفع موانع بارداری	به نسبت چهار سال گذشته دسترسی شما به داروها و عمل‌های ضدبارداری چه تغییری کرده است؟ [* از مجردها پرسیده نشود].	فرقی نکرده	کمتر شده	اصلا در دسترس نیست			هیچ‌کدام (استفاده نکردم).	

بخش دوم: سؤالات نگرش به فرزندآوری

حال می‌خواهم چند سؤال در مورد نگرش عمومی به فرزندآوری بپرسم، لطفاً میزان موافقت یا مخالفت خود با عبارات زیر را بیان بفرمایید:

ردیف	متغیر	سؤال	گزینه ۱	گزینه ۲	گزینه ۳	گزینه ۴	گزینه ۵	گزینه ۶	گزینه ۷
۱۴	نگرانی‌ها و دلوایسی‌های فرزندآوری	نگرانی‌های والدین از آینده فرزند ^۱ تمایل به فرزندآوری را کم می‌کند.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۱۵	ترجیحات فرزندآوری	تک‌فرزند ^۲ مشکلی برای آینده جامعه ایجاد نمی‌کند.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۱۶	باورهای اجتماعی	خانواده پرجمعیت، کیفیت زندگی بهتری دارد.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۱۷	کلی	آینده زوجینی که فرزندان بیشتری دارند، بهتر است.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۱۸	انگیزش‌های مثبت فرزندآوری	پیوند عاطفی خانواده با وجود فرزندان، عمیق‌تر می‌شود.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ

بخش سوم: سؤالات ادراک از پیامد اجرای قانون

منظور از دولت، کلیه دستگاه‌ها و نهادهای حکومتی اعم از قوای سه‌گانه و سایر نهادهاست.

ردیف	متغیر	سؤال	گزینه ۱	گزینه ۲	گزینه ۳	گزینه ۴	گزینه ۵	گزینه ۶	گزینه ۷
۱۹	فرزندپروری – توانایی	دولت در افزایش مهارت‌های فرزندپروری والدین موفق بوده است.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۲۰	فرزندپروری – ارزشمندی	دولت نتوانسته ارزش و اهمیت نقش پدری و مادری را در جامعه به‌خوبی نشان دهد.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۲۱	فرزندپروری – فرصت	دولت کاری کرده که مدرسه و مهدکودک‌ها بهتر از قبل بچه‌ها را فرزندپروری می‌کنند.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۲۲	فرزندپروری – انتظار	والدین به دلیل سیاست‌های دولت فرصت و انرژی کافی برای فرزندپروری خود ندارند.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۲۳	فرزندپروری – وسیله‌مندی	دولت شرایط مساعدی را برای فرزندپروری درست فرزندان در جامعه فراهم نکرده است.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۲۴	رفع موانع بارداری	اقدامات دولت در درمان ناباروری مؤثر بوده است. [کاهش هزینه‌های درمان، دسترسی آسان به مراکز درمانی و به‌کارگیری نیروهای متخصص].	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۲۵	رفع موانع بارداری	اقدامات دولت منجر به کاهش سقط‌جنین شده است. [آگاهی‌بخشی، جرم‌انگاری و غربالگری].	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ

ردیف	متغیر	سوال	گزینه ۱	گزینه ۲	گزینه ۳	گزینه ۴	گزینه ۵	گزینه ۶	گزینه ۷
۲۶	رفع موانع بارداری	اقدامات دولت بر تمایل مردم به زایمان طبیعی تاثیر مثبتی داشته است. [شامل رایگان بودن، بدون درد بودن، آگاهی بخشی در این مورد و مراقبت های پس از زایمان].	کاملا موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملا مخالفم	نظری ندارم	بی پاسخ
۲۷	رفع موانع بارداری	دولت با ممنوع کردن روش های پیشگیری از بارداری (اعم از مصرف دارو یا عقیم سازی) در حفظ امکان فرزندآوری موفق بوده است. [ممنوعیت فروش داروها و عمل های جراحی ضد بارداری].	کاملا موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملا مخالفم	نظری ندارم	بی پاسخ
۲۸	رفع موانع بارداری	اقدامات دولت در بهبود تغذیه و سلامت، باعث افزایش بارداری شده است.	کاملا موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملا مخالفم	نظری ندارم	بی پاسخ
۲۹	تسهیل ازدواج پایدار	دولت در توانمندسازی جوانان برای پذیرش مسئولیت زندگی مشترک موفق بوده است.	کاملا موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملا مخالفم	نظری ندارم	بی پاسخ
۳۰	تسهیل ازدواج پایدار	وام ازدواج توانسته مشکلات مربوط به هزینه های ازدواج را کاهش دهد.	کاملا موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملا مخالفم	نظری ندارم	بی پاسخ
۳۱	تسهیل ازدواج پایدار	مراکز مشاوره و همسریابی، تاثیری بر انتخاب فرد مناسب برای ازدواج ندارند. [مشاوره های پیش از ازدواج، مراکز همسریابی و واسطه گری].	کاملا موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملا مخالفم	نظری ندارم	بی پاسخ
۳۲	تسهیل ازدواج پایدار	خدمت سربازی به دلیل به تأخیر انداختن ازدواج، شانس تشکیل زندگی مشترک موفق را کاهش داده است.	کاملا موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملا مخالفم	نظری ندارم	بی پاسخ
۳۳	تسهیل ازدواج پایدار	دولت نتوانسته فرهنگ درست کمک کردن پدر و مادرها در ازدواج فرزندان را اصلاح کند.	کاملا موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملا مخالفم	نظری ندارم	بی پاسخ
۳۴	تسهیل حضور اجتماعی مادران	اقدامات دولت برای اینکه مادران بتوانند هم زمان با نقش مادری درس بخوانند، مؤثر بوده است. [تحصیل غیر حضوری، مرخصی تحصیلی].	کاملا موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملا مخالفم	نظری ندارم	بی پاسخ
۳۵	تسهیل حضور اجتماعی مادران	اقدامات دولت برای اینکه مادران بتوانند هم زمان با نقش مادری کار کنند، مؤثر بوده است. [مرخصی زایمان، حفظ موقعیت شغلی، انعطاف شرایط کاری، تشویق و حمایت از فرزندآوری زنان شاغل].	کاملا موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملا مخالفم	نظری ندارم	بی پاسخ
۳۶	تسهیل حضور اجتماعی مادران	اقدامات دولت کمک کرده است تا مادران در محیط های اجتماعی (اعم از فرهنگی و ورزشی)، بیشتر حضور پیدا کنند. [بلیط نیم بها تردد، اماکن فرهنگی و سالن های ورزشی].	کاملا موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملا مخالفم	نظری ندارم	بی پاسخ
۳۷	تسهیل حضور اجتماعی مادران	اقدامات دولت، در اصلاح نگرش منفی نسبت به حضور زنان در جامعه مؤثر بوده است.	کاملا موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملا مخالفم	نظری ندارم	بی پاسخ

ردیف	متغیر	سؤال	گزینه ۱	گزینه ۲	گزینه ۳	گزینه ۴	گزینه ۵	گزینه ۶	گزینه ۷
۳۸	تأمین نیازهای ضروری خانواده	مشوق‌های مالی فرزندآوری، در کاهش مشکلات مالی خانواده مؤثر بوده است. [وام فرزندآوری، خودرو و سهام بورس].	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۳۹	تأمین نیازهای ضروری خانواده	کمک‌های دولت برای تأمین مسکن پس از فرزندآوری، نتوانسته دغدغه مسکن خانواده را برآورده کند.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۴۰	تأمین نیازهای ضروری خانواده	اقدامات دولت، موجب شده است خانواده تا حد زیادی قادر به تأمین حداقل نیازهای معیشتی و مالی خود باشد.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۴۱	تأمین نیازهای ضروری خانواده	اقدامات دولت باعث شده، مردم کمتر به اینکه «روزی بچه را خداوند می‌رساند» اعتقاد داشته باشند.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۴۲	تأمین نیازهای ضروری خانواده	بیمه هزینه‌های بهداشتی - درمانی مادران در دوران بارداری و شیردهی را به اندازه کافی پوشش نمی‌دهد.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ
۴۳	تأمین نیازهای ضروری خانواده	حمایت دولت در تأمین اقلام ضروری نوزادان مانند پوشک و شیر خشک، توانسته نگرانی‌های مالی خانواده‌ها را کاهش دهد.	کاملاً موافقم	موافقم	نه موافقم نه مخالفم	مخالفم	کاملاً مخالفم	نظری ندارم	بی‌پاسخ

بخش چهارم: سؤالات جمعیت‌شناختی

ردیف	سؤال	گزینه ۱	گزینه ۲	گزینه ۳	گزینه ۴	گزینه ۵	گزینه ۶	گزینه ۷
۴۴	جنسیت	مرد	زن					
۴۵	سن آخرین فرزند شما چند سال است؟ [از مجرد و بدون فرزند پرسیده نمی‌شود].	... سال						
۴۶	شما در طول زندگی خود، دوست دارید چند فرزند داشته باشید؟	 تعداد فرزند						
۴۷	آیا شما برنامه‌ای برای فرزندآوری دارید؟	بله	خیر				نمی‌دانم / نظری ندارم	بی‌پاسخ
۴۸	آخرین مدرک تحصیلی شما چیست؟	زیر دیپلم	دیپلم	کاردانی	کارشناسی	کارشناسی ارشد	دکتری	
۴۹	وضعیت اشتغال	شاغل دولتی	شاغل خصوصی / آزاد	بازنشسته	محصل / دانشجوی	خانه‌دار	بیکار	سایر (سرباز و ...)
۵۰	دهک درآمدی	۱-۳	۴-۷	۸-۱۰			نمی‌دانم / نظری ندارم	بی‌پاسخ
۵۱	لطفاً محل سکونت خود را مشخص کنید	مرکز استان	شهرهای تابعه	روستا / عشایر				
۵۲	از کدام استان هستید؟	نام استان						

۳-۲-۴. جمع‌آوری داده و اجرای پیمایش

پس از نهایی شدن پرسش‌نامه، به جهت سنجش اعتبار صوری ابزار طراحی شده، یک پیمایش آزمایشی با نمونه‌گیری تلفنی تصادفی از ۵۰ نفر اجرا شد تا میزان فهم‌پذیری سؤالات، ترتیب آنها و وجود ابهام‌های احتمالی بررسی شود. براساس بازخوردهای این مرحله، برخی عبارات پرسش‌نامه به منظور افزایش شفافیت و سهولت پاسخ‌گویی اصلاح شد.

در ادامه، پیمایش اصلی به صورت تلفنی و با نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای در تمامی استان‌های کشور اجرا شد. توزیع نمونه به گونه‌ای طراحی شد که سهم هر استان در نمونه نهایی رعایت شود و امکان بازتاب ادراکات مردم در سطح ملی فراهم گردد. این پیمایش در آبان‌ماه ۱۴۰۴ اجرا شده است.

در جریان گردآوری داده‌ها، در مجموع ۱۰۵۰ پرسش‌نامه تکمیل شد که پس از کنترل کیفیت داده‌ها، ۱۱ پرسش‌نامه به دلیل نقص جدی در پاسخ‌ها حذف شدند. در مجموع ۱۰۳۹ داده معتبر باقی‌مانده وارد مرحله تحلیل شدند.

۱-۳-۲-۴. ویژگی‌های جمعیت‌شناختی

مقداردهی سنجه‌ها با یک پیمایش ملی به روش تلفنی با نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای از جامعه هدف پژوهش که افراد بالای ۱۸ سال سراسر کشور (مراکز استان، شهرستان‌ها و روستاها) بودند، در محدوده زمانی صورت پذیرفت. بدین منظور نمونه‌ای متوازن شامل ۱۰۴۱ نفر جمع‌آوری شد. در این نمونه نسبت زنان (۴۹/۹ درصد) به مردان (۵۰/۱ درصد) برآبر است. از نظر وضعیت تأهل ۵۹/۸ درصد متأهل، ۳۳ درصد مجرد و ۷/۲ درصد بدون همسر هستند. در بین افرادی که ازدواج کرده‌اند، خانواده‌هایی که دو فرزند دارند ۲۴/۷ درصد، بدون فرزند ۹/۵ درصد و خانواده‌هایی که یک فرزند دارند ۱۳/۲ درصد هستند. از نظر اقتصادی در دهک یک تا سه ۲۶/۱ درصد، دهک چهار تا هفت ۴۴/۹ درصد و دهک ۸ تا ۱۰، ۲۹ درصد پاسخ‌گویان قرار دارند. سایر مشخصات نمونه جمع‌آوری شده در نمودار یک آورده شده است.

همچنین در این پیمایش نرخ پاسخ‌دهی ۴۷ درصد و نرخ همکاری در پاسخ‌گویی ۶۵ درصد بوده است.

۲-۳-۲-۴. پاسخ‌های سؤالات بخش تجربه زیسته

در بخش «تجربه زیسته»، سؤالات صرفاً برای پاسخ‌گویانی نمایش داده شد که از نظر سنی یا وضعیتی مشمول دریافت خدمات بوده‌اند، اما سؤالات مربوط به ادراک از پیامدهای اجرای سیاست‌ها از تمامی پاسخ‌گویان پرسیده شد تا امکان سنجش برداشت عمومی جامعه از عملکرد دولت در حوزه سیاست‌های فرزندآوری فراهم شود.

شکل ۵. نمودار درصد و تعداد دریافت‌کنندگان خدمات

نمودار درصد و تعداد دریافت‌کنندگان خدمات

مرتب‌شده بر اساس درصد از مشمولین

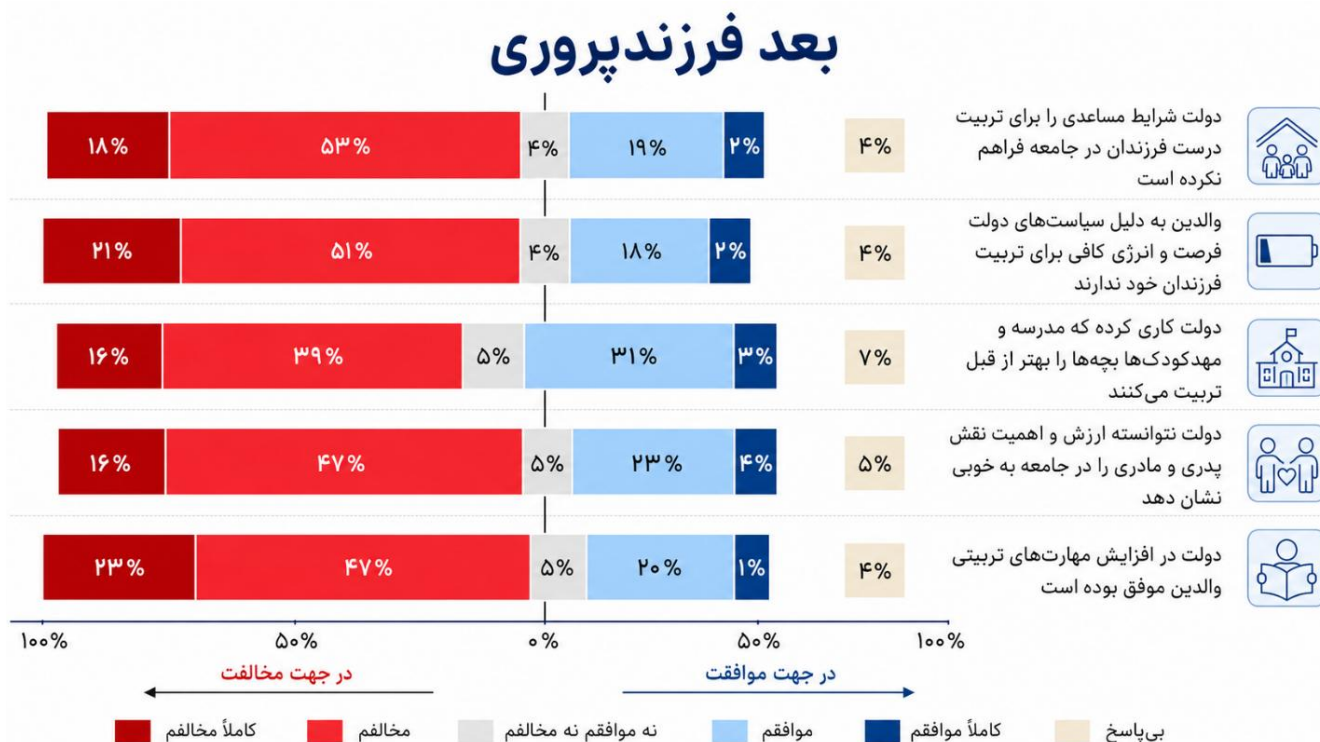
خدمات ارائه شده	درصد از مشمولین	تعداد دریافت‌کنندگان
غیرقانونی بودن سقط جنین	۶۵/۳٪	۳۷۸
مضرات سقط جنین	۵۰/۱٪	۲۹۰
وام ازدواج	۴۶/۰٪	۳۵۱
اجباری نبودن آزمایش غربالگری	۴۰/۸٪	۲۳۶
زایمان طبیعی رایگان در بیمارستان دولتی	۳۷/۱٪	۱۷۲
مرخصی زایمان	۳۳/۰٪	۳۰
خدمات دولتی مراقبت‌های حین بارداری و پس از زایمان	۲۴/۴٪	۱۱۳
اطلاع‌رسانی درباره مضرات سزارین غیراورژانس	۲۳/۳٪	۱۰۸
مشاوره‌های پیش از ازدواج	۲۲/۸٪	۱۷۴
وام فرزندآوری	۱۹/۱٪	۷۶
الزام محل کار به حفظ موقعیت شغلی بعد از زایمان	۱۵/۴٪	۱۴
انعطاف شرایط کاری (دورکاری، شناوری ساعت کاری)	۱۲/۱٪	۱۱
مهدکودک در سازمان‌ها و مراکز عمومی	۱۲/۰٪	۴۶
تسهیلات مسکن (وام مسکن، خانه سازمانی، خوابگاه متاهلی دانشجویی، زمین)	۸/۶٪	۳۴
دسترسی آسان به مراکز درمان ناباروری	۷/۷٪	۱۹
تشویق و حمایت از مادران در محل کار	۶/۶٪	۶
زایمان طبیعی بدون درد (اپیدورال)	۶/۳٪	۲۹
اتاق مادر و کودک در مکان‌های عمومی	۴/۴٪	۱۷
مشاوره‌های تخصصی بعد از ازدواج	۴/۳٪	۳۳
خودرو طرح جوانی جمعیت	۲/۸٪	۱۱
بلیط نیم بها تردد با وسایل حمل و نقل عمومی	۲/۷٪	۱۱
مراکز همسریابی و واسطه‌گری	۲/۵٪	۱۹
سهم بورس برای تولد هر فرزند	۲/۵٪	۱۰
مرخصی تحصیلی	۱/۹٪	۹
بیمه ناباروری	۱/۶٪	۴
بلیط نیم بها برای اماکن ورزشی و تفریحی	۱/۲٪	۵
بیمه مادران	۱/۰٪	۴
تحصیل غیرحضوری	۰/۴٪	۲

مأخذ: همان.

این شکل، خدمات ارائه شده را براساس «درصد از مشمولین» به‌صورت نزولی نمایش می‌دهد و در کنار هر مورد، تعداد دریافت‌کنندگان نیز درج شده است. بیشترین درصد مربوط به «غیرقانونی بودن سقط جنین» با ۳/۶۵ درصد و ۳۷۸ دریافت‌کننده است و پس از آن «مضرات سقط جنین» با ۱/۵۰ درصد و ۲۹۰ دریافت‌کننده، «وام ازدواج» با ۰/۴۶ درصد و ۳۵۱ دریافت‌کننده، «اجباری نبودن آزمایش غربالگری» با ۸/۴۰ درصد و ۲۳۶ دریافت‌کننده و «زایمان طبیعی رایگان در بیمارستان دولتی» با ۱/۳۷ درصد و ۱۷۲ دریافت‌کننده قرار دارند. در بخش میانی شکل، مواردی مانند «مرخصی زایمان» با ۰/۳۳ درصد و ۳۰ دریافت‌کننده، «خدمات دولتی مراقبت‌های حین بارداری و پس از زایمان» با ۴/۲۴ درصد و ۱۱۳ دریافت‌کننده، «اطلاع‌رسانی درباره مضرات سزارین غیراورژانس» با ۳/۲۳ درصد و ۱۰۸ دریافت‌کننده، «مشاوره‌های پیش از ازدواج» با ۸/۲۲ درصد و ۱۷۴ دریافت‌کننده و «وام فرزندآوری» با ۱/۱۹ درصد و ۷۶ دریافت‌کننده دیده می‌شود. در انتهای شکل نیز مواردی با درصد پایین‌تر مانند «مرخصی تحصیلی»، «بیمه ناباروری»، «بلیط نیم‌بها برای اماکن ورزشی و تفریحی» و «بیمه مادران» و «تحصیل غیرحضوری» قرار گرفته‌اند که کمترین مقدار مربوط به «تحصیل غیرحضوری» با ۰/۴ درصد و ۲ دریافت‌کننده است.

۳-۲-۴. پاسخ‌های سؤالات بخش پیامدی

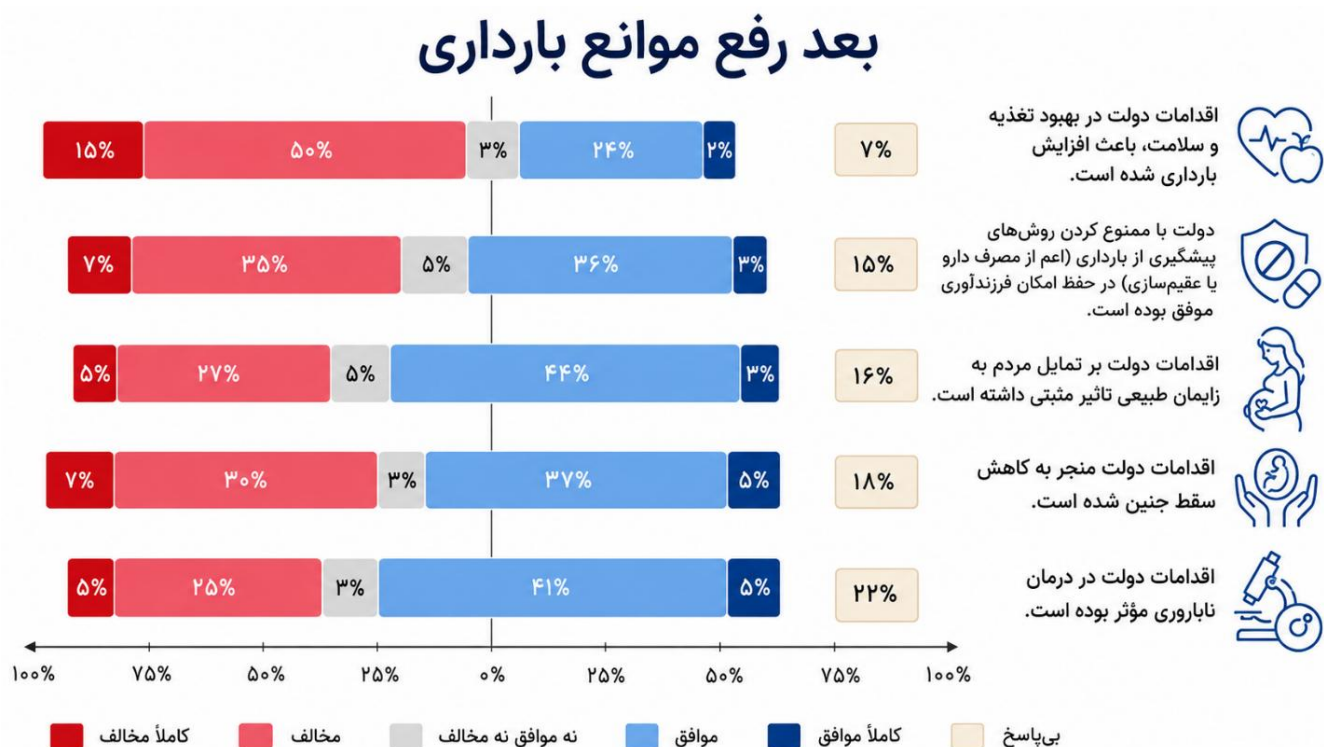
شکل ۶. نمودار پاسخ‌دهی سؤالات پیامدی در بُعد فرزندپروری

مأخذ: همان.

در بُعد «فرزندپروری»، ۷۱ درصد پاسخ‌دهندگان در مجموع با گزاره «دولت شرایط مساعدی را برای تربیت درست فرزندان در جامعه فراهم نکرده است» مخالفتی نداشته‌اند که این میزان شامل ۵۳ درصد «مخالف» و ۱۸ درصد «کاملاً مخالف» نسبت به عملکرد مثبت دولت در این زمینه است. همچنین ۲۱ درصد موافق و کاملاً موافق بوده‌اند و ۴ درصد نیز نظر مشخصی نداشته‌اند. در گزاره «والدین به دلیل سیاست‌های دولت فرصت و انرژی کافی برای تربیت فرزندان خود ندارند»، ۷۲ درصد پاسخ‌دهندگان در مجموع دیدگاه منفی داشته‌اند که شامل ۵۱ درصد «مخالف» و ۲۱ درصد «کاملاً مخالف» است؛ در مقابل، ۲۰ درصد موافق یا کاملاً موافق بوده‌اند و ۴ درصد نیز گزینه میانی را انتخاب کرده‌اند. درباره گزاره «دولت کاری کرده که مدرسه و مهدکودک‌ها بچه‌ها را بهتر از قبل تربیت می‌کنند»، ۵۵ درصد پاسخ‌دهندگان دیدگاه منفی، ۳۴ درصد دیدگاه مثبت و ۵ درصد نیز نظر خنثی داشته‌اند. همچنین در گزاره «دولت نتوانسته ارزش و اهمیت نقش پدری و مادری را در جامعه به خوبی نشان دهد»، مجموع پاسخ‌های منفی به ۶۳ درصد رسیده و در مقابل ۲۷ درصد پاسخ‌دهندگان نظر مثبت داشته‌اند. در نهایت، درباره گزاره «دولت در افزایش مهارت‌های تربیتی والدین موفق بوده است»، ۷۰ درصد پاسخ‌دهندگان دیدگاه منفی، ۲۱ درصد دیدگاه مثبت و ۵ درصد نیز نظر خنثی ثبت کرده‌اند.

شکل ۷. نمودار پاسخ‌دهی سؤالات پیامدی در بُعد رفع موانع بارداری

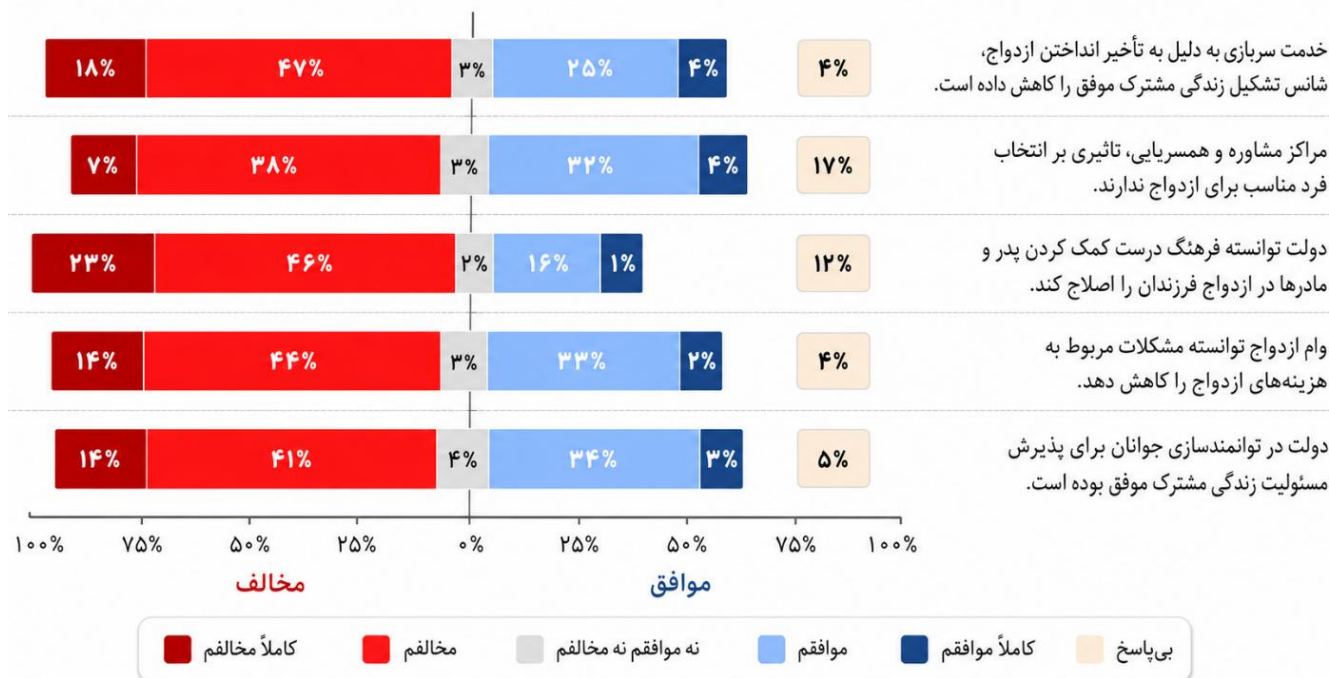

مأخذ: همان.

در بُعد «رفع موانع بارداری»، ۶۵ درصد پاسخ‌دهندگان در مجموع با گزاره «اقدامات دولت در بهبود تغذیه و سلامت، باعث افزایش بارداری شده است» مخالفت داشته‌اند که این میزان شامل ۵۰ درصد «مخالف» و ۱۵ درصد «کاملاً مخالف» است. در مقابل، ۲۶ درصد موافق یا کاملاً موافق بوده‌اند و ۳ درصد نیز نظر خنثی داشته‌اند. درباره گزاره «دولت با ممنوع کردن روش‌های پیشگیری از بارداری (اعم از مصرف دارو یا عقیم‌سازی) در حفظ امکان فرزندآوری موفق بوده است»، ۴۲ درصد پاسخ‌دهندگان دیدگاه منفی و ۳۹ درصد دیدگاه مثبت داشته‌اند و ۵ درصد نیز گزینه میانی را انتخاب کرده‌اند. همچنین در گزاره «اقدامات دولت بر تمایل مردم به زایمان طبیعی تأثیر مثبتی داشته است»، ۳۲ درصد پاسخ‌دهندگان در مجموع دیدگاه منفی و ۴۷ درصد دیدگاه مثبت داشته‌اند و ۵ درصد نیز پاسخ خنثی داده‌اند. در گزاره «اقدامات دولت منجر به کاهش سقط جنین شده است»، ۳۷ درصد پاسخ‌دهندگان مخالف یا کاملاً مخالف و ۴۲ درصد موافق یا کاملاً موافق بوده‌اند و ۳ درصد نیز نظر خنثی داشته‌اند. در نهایت، درباره گزاره «اقدامات دولت در درمان ناباروری مؤثر بوده است»، ۳۰ درصد پاسخ‌دهندگان دیدگاه منفی، ۴۶ درصد دیدگاه مثبت و ۳ درصد نیز نظر خنثی ثبت کرده‌اند.

شکل ۸. نمودار پاسخ‌دهی سؤالات پیامدی در بُعد تسهیل ازدواج پایدار

بعد تسهیل ازدواج پایدار

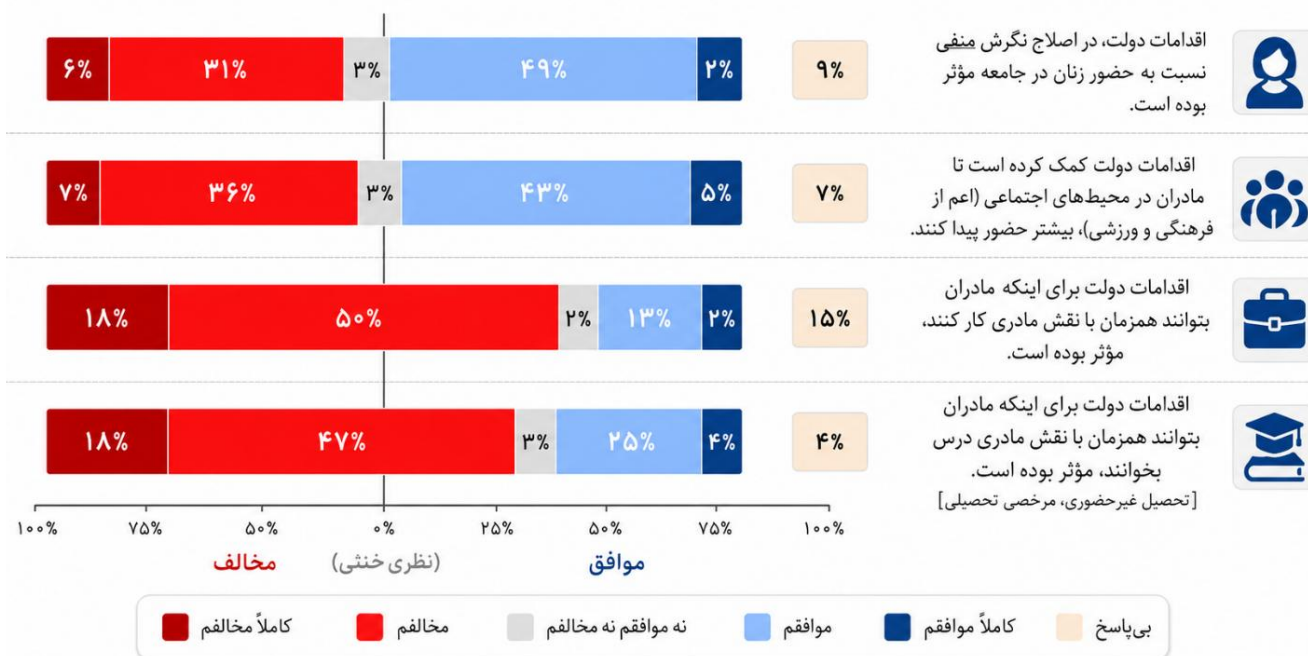

مأخذ: همان.

بُعد «تسهیل ازدواج پایدار»، ۶۵ درصد پاسخ‌دهندگان در مجموع با گزاره «خدمت سربازی، به دلیل به تأخیر انداختن ازدواج، شانس تشکیل زندگی مشترک موفق را کاهش داده است» موافق بوده‌اند که این میزان شامل ۴۷ درصد «موافق» و ۱۸ درصد «کاملاً موافق» است. در مقابل، ۲۹ درصد مخالف یا کاملاً مخالف بوده‌اند و ۳ درصد نیز نظر خنثی داشته‌اند. درباره گزاره «مراکز مشاوره و همسریابی، تأثیری بر انتخاب فرد مناسب برای ازدواج ندارند»، ۴۵ درصد پاسخ‌دهندگان دیدگاه منفی و ۳۶ درصد دیدگاه مثبت داشته‌اند و ۳ درصد نیز گزینه میانی را انتخاب کرده‌اند. همچنین در گزاره «دولت توانسته فرهنگ درست کمک کردن پدر و مادرها در ازدواج فرزندان را اصلاح کند»، ۶۹ درصد پاسخ‌دهندگان مخالف یا کاملاً مخالف، ۱۷ درصد موافق یا کاملاً موافق و ۲ درصد نیز نظر خنثی داشته‌اند. در گزاره «وام ازدواج توانسته مشکلات مربوط به هزینه‌های ازدواج را کاهش دهد»، ۵۸ درصد پاسخ‌دهندگان دیدگاه منفی، ۳۵ درصد دیدگاه مثبت و ۳ درصد نیز پاسخ خنثی داده‌اند. در نهایت، درباره گزاره «دولت در توانمندسازی جوانان برای پذیرش مسئولیت زندگی مشترک موفق بوده است»، ۵۵ درصد پاسخ‌دهندگان مخالف یا کاملاً مخالف، ۳۷ درصد موافق یا کاملاً موافق و ۴ درصد نیز نظر خنثی ثبت کرده‌اند.

شکل ۹. نمودار پاسخ‌دهی سؤالات پیامدی در بُعد تسهیل حضور اجتماعی مادران

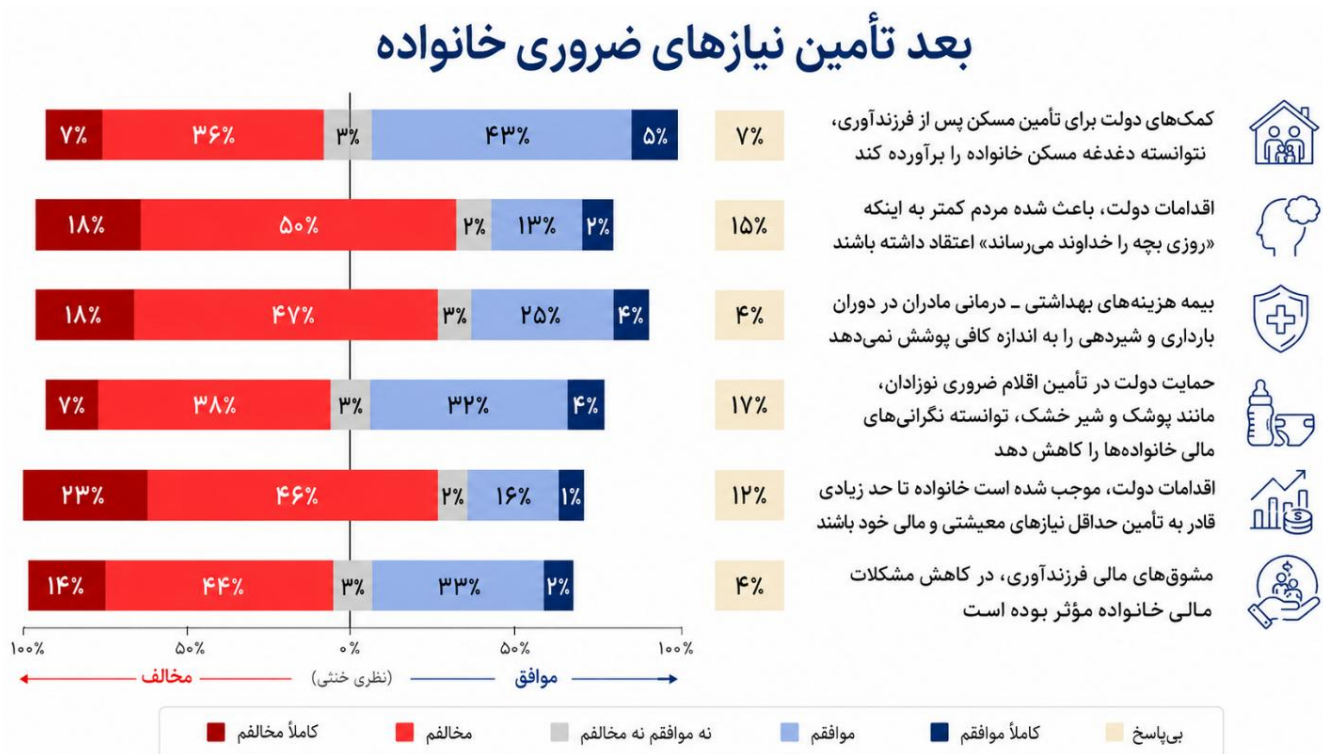
بعد تسهیل حضور اجتماعی مادران

مأخذ: همان.

در بُعد «تسهیل حضور اجتماعی مادران»، درباره گزاره «اقدامات دولت، در اصلاح نگرش منفی نسبت به حضور زنان در جامعه مؤثر بوده است»، ۵۵ درصد پاسخ‌دهندگان در مجموع موافق (۶ درصد کاملاً موافق و ۴۹ درصد موافق) و ۹ درصد مخالف یا کاملاً مخالف (۷ درصد مخالف و ۲ درصد کاملاً مخالف) بوده‌اند. همچنین ۳۱ درصد نظر خنثی، ۳ درصد گزینه «نظری خنثی» و ۲ درصد نیز بدون پاسخ داشته‌اند. در گزاره «اقدامات دولت کمک کرده است تا مادران در محیط‌های اجتماعی (اعم از فرهنگی و ورزشی)، بیشتر حضور پیدا کنند»، ۵۰ درصد پاسخ‌دهندگان دیدگاه مثبت (۷ درصد کاملاً موافق و ۴۳ درصد موافق) و ۱۲ درصد دیدگاه منفی (۷ درصد مخالف و ۵ درصد کاملاً مخالف) داشته‌اند. همچنین ۳۶ درصد نظر خنثی، ۳ درصد گزینه میانی و ۷ درصد نیز بی‌پاسخ بوده‌اند. در گزاره «اقدامات دولت برای اینکه مادران بتوانند همزمان با نقش مادری کار کنند، مؤثر بوده است»، ۶۸ درصد پاسخ‌دهندگان موافق یا کاملاً موافق (۱۸ درصد کاملاً موافق و ۵۰ درصد موافق) و ۱۵ درصد مخالف یا کاملاً مخالف (۱۳ درصد مخالف و ۲ درصد کاملاً مخالف) بوده‌اند. همچنین ۲ درصد نظر خنثی، ۲ درصد گزینه میانی و ۱۵ درصد نیز بدون پاسخ ثبت شده است. در گزاره «اقدامات دولت برای اینکه مادران بتوانند همزمان با نقش مادری درس بخوانند، مؤثر بوده است» (با تأکید بر تحصیل غیر حضوری و مرخصی تحصیلی)، ۶۵ درصد پاسخ‌دهندگان دیدگاه مثبت (۱۸ درصد کاملاً موافق و ۴۷ درصد موافق) و ۲۹ درصد دیدگاه منفی (۲۵ درصد مخالف و ۴ درصد کاملاً مخالف) داشته‌اند. همچنین ۳ درصد نظر خنثی، ۳ درصد گزینه میانی و ۴ درصد نیز بی‌پاسخ بوده‌اند.

شکل ۱۰. پاسخ‌دهی سؤالات پیامدی در بُعد تأمین نیازهای ضروری خانواده

مأخذ: همان.

در بُعد «تأمین نیازهای ضروری خانواده»، درباره گزاره «اقدامات دولت، باعث شده مردم کمتر به اینکه «روزی بچه را خداوند می‌رساند» اعتقاد داشته باشند»، ۴۳ درصد پاسخ‌دهندگان در مجموع موافق (۷ درصد کاملاً موافق و ۳۶ درصد موافق) و ۴۷ درصد مخالف (۲ درصد کاملاً مخالف و ۴۵ درصد مخالف) بوده‌اند. همچنین ۳ درصد نظر خنثی، ۳ درصد گزینه میانی و ۴ درصد نیز بدون پاسخ داشته‌اند. در گزاره «بیمه هزینه‌های بهداشتی - درمانی مادران در دوران بارداری و شیردهی را به اندازه کافی پوشش نمی‌دهد»، ۶۸ درصد پاسخ‌دهندگان دیدگاه مثبت (موافق با عدم پوشش کافی) داشته‌اند (۱۸ درصد کاملاً موافق و ۵۰ درصد موافق) و ۱۵ درصد دیدگاه منفی (۱۳ درصد مخالف و ۲ درصد کاملاً مخالف) بوده‌اند. همچنین ۲ درصد نظر خنثی، ۲ درصد گزینه میانی و ۱۵ درصد نیز بی‌پاسخ ثبت شده است. در گزاره «حمایت دولت در تأمین اقلام ضروری نوزادان، مانند پوشک و شیر خشک، توانسته نگرانی‌های مالی خانواده‌ها را کاهش دهد»، ۶۵ درصد پاسخ‌دهندگان موافق یا کاملاً موافق (۱۸ درصد کاملاً موافق و ۴۷ درصد موافق) و ۲۹ درصد مخالف یا کاملاً مخالف (۲۵ درصد مخالف و ۴ درصد کاملاً مخالف) بوده‌اند. همچنین ۳ درصد نظر خنثی، ۳ درصد گزینه میانی و ۴ درصد نیز بدون پاسخ داشته‌اند. در گزاره «اقدامات دولت، موجب شده است خانواده تا حد زیادی قادر به تأمین حداقل نیازهای معیشتی و مالی خود باشند»، ۴۵ درصد پاسخ‌دهندگان دیدگاه مثبت (۷ درصد کاملاً موافق و ۳۸ درصد موافق) و ۳۶ درصد دیدگاه منفی (۳۲ درصد مخالف و ۴ درصد کاملاً مخالف) داشته‌اند. همچنین ۳ درصد نظر خنثی، ۳ درصد گزینه میانی و ۱۶ درصد نیز بی‌پاسخ بوده‌اند. در گزاره «مشوق‌های مالی فرزندآوری، در کاهش مشکلات مالی خانواده مؤثر بوده است»، ۶۹ درصد پاسخ‌دهندگان موافق یا کاملاً موافق (۲۳ درصد کاملاً موافق و ۴۶ درصد موافق) و ۱۷ درصد مخالف یا کاملاً مخالف (۱۶ درصد مخالف و ۱ درصد کاملاً مخالف) بوده‌اند. همچنین ۲ درصد نظر خنثی، ۲ درصد گزینه میانی و ۱۲ درصد نیز بدون پاسخ ثبت شده است. در گزاره «اقدامات دولت توانسته است نگرانی خانواده‌ها از آینده اقتصادی فرزندان را کاهش دهد»، ۵۸ درصد پاسخ‌دهندگان دیدگاه مثبت (۱۴ درصد کاملاً موافق و ۴۴ درصد موافق) و ۳۵ درصد دیدگاه منفی (۳۳ درصد مخالف و ۲ درصد کاملاً مخالف) داشته‌اند. همچنین ۳ درصد نظر خنثی، ۳ درصد گزینه میانی و ۴ درصد نیز بی‌پاسخ بوده‌اند.

۳-۴. آماده‌سازی داده‌ها

۳-۴-۱. پالایش و آماده‌سازی داده‌ها

در مرحله آماده‌سازی داده‌ها، پاسخ‌های پیمایش پس از پالایش اولیه کدگذاری شدند. گویه‌های نگرشی براساس طیف لیکرت به مقادیر عددی متناظر تبدیل گردیدند و گزینه‌های «نظری ندارم» و «بی‌پاسخ» به‌عنوان داده‌های فاقد مقدار تحلیلی در نظر گرفته شدند. همچنین گویه‌هایی که جهت منفی داشتند، پیش از ورود به تحلیل، معکوس‌سازی شدند تا تمامی متغیرها در یک جهت مفهومی یکسان تفسیر شوند. داده‌های حاصل از این مرحله، مبنای ورود به مرحله اعتبارسنجی ساختار پیمایش قرار گرفتند.

۳-۴-۲. مدیریت داده‌های مفقود

در این مرحله در صورت خلأ در جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز و عدم امکان دسترسی به داده‌ها، از نزدیک‌ترین و شبیه‌ترین داده به داده مفقود استفاده می‌شود یا به‌طور کلی از محاسبات کنار گذاشته می‌شود. در پژوهش حاضر با توجه به اینکه داده‌ها براساس پیمایش به دست آمدند، داده مفقودی وجود نداشته است.

۴-۴. تحلیل چندمتغیره (تحلیل عاملی اکتشافی)

۴-۴-۱. مدل مردم‌محور سیاست‌های فرزندآوری

پس از اجرای پیمایش و آماده‌سازی داده‌ها، گام بعدی پژوهش، گذار از داده‌های خام پیمایشی به یک چارچوب تحلیلی منسجم برای ارزشیابی سیاست‌های فرزندآوری است. از آنجا که هدف پژوهش صرفاً توصیف نگرش‌ها نبوده، بلکه طراحی یک مدل مردم‌محور برای سنجش سیاست‌هاست، لازم بود ساختار درونی گویه‌ها و نسبت آنها با ابعاد سیاستی استخراج‌شده از قانون و مصاحبه‌های مردمی اعتبارسنجی شود.

به‌منظور استخراج ساختار ذهنی مردم درباره سیاست‌های فرزندآوری و پرهیز از تحمیل پیش‌فرض‌های نظری یا قانونی بر داده‌ها، در این مرحله از پژوهش در نرم‌افزار SPSS از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شد. انتخاب این روش با هدف کشف ذهنیت نهفته در پاسخ‌های مردم صورت گرفت تا ابعاد سیاستی از دل داده‌های پیمایشی و براساس ارزشیابی پاسخ‌گویان شکل گیرد. شایان ذکر است که تنها سؤالات بخش پیامد اجرای سیاست‌ها در تحلیل عاملی اکتشافی وارد شدند و سؤالات نگرش‌سنجی و تجربه زیسته صرفاً برای عم‌بخشی به تحلیل مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

در این رویکرد، تحلیل عاملی نه برای آزمون یک مدل از پیش تعریف شده، بلکه برای شناسایی ساختار مردم‌محور گویه‌ها به کار رفت. پس از استخراج عوامل، ساختار به‌دست آمده در گامی جداگانه با مدل مفهومی اولیه پژوهش که پیش از طراحی پرسش‌نامه و بر مبنای تحلیل قانون و مصاحبه‌های مردمی تدوین شده بود مقایسه و تطبیق داده شد. این امر، امکان دستیابی به مدل مردمی سیاست‌های فرزندآوری را فراهم کرده و مبنایی برای استخراج ارزشیابی مردم از این سیاست‌ها ایجاد کرده است.

منطق تحلیل عاملی اکتشافی مبتنی بر بررسی الگوهای هم‌بستگی میان گویه‌ها و گروه‌بندی آنها براساس شباهت‌های معنادار در پاسخ‌های مردم است، به‌گونه‌ای که عوامل استخراج‌شده بازتاب‌دهنده الگوهای مشترک در ارزشیابی مردم درباره سیاست‌های فرزندآوری باشند.

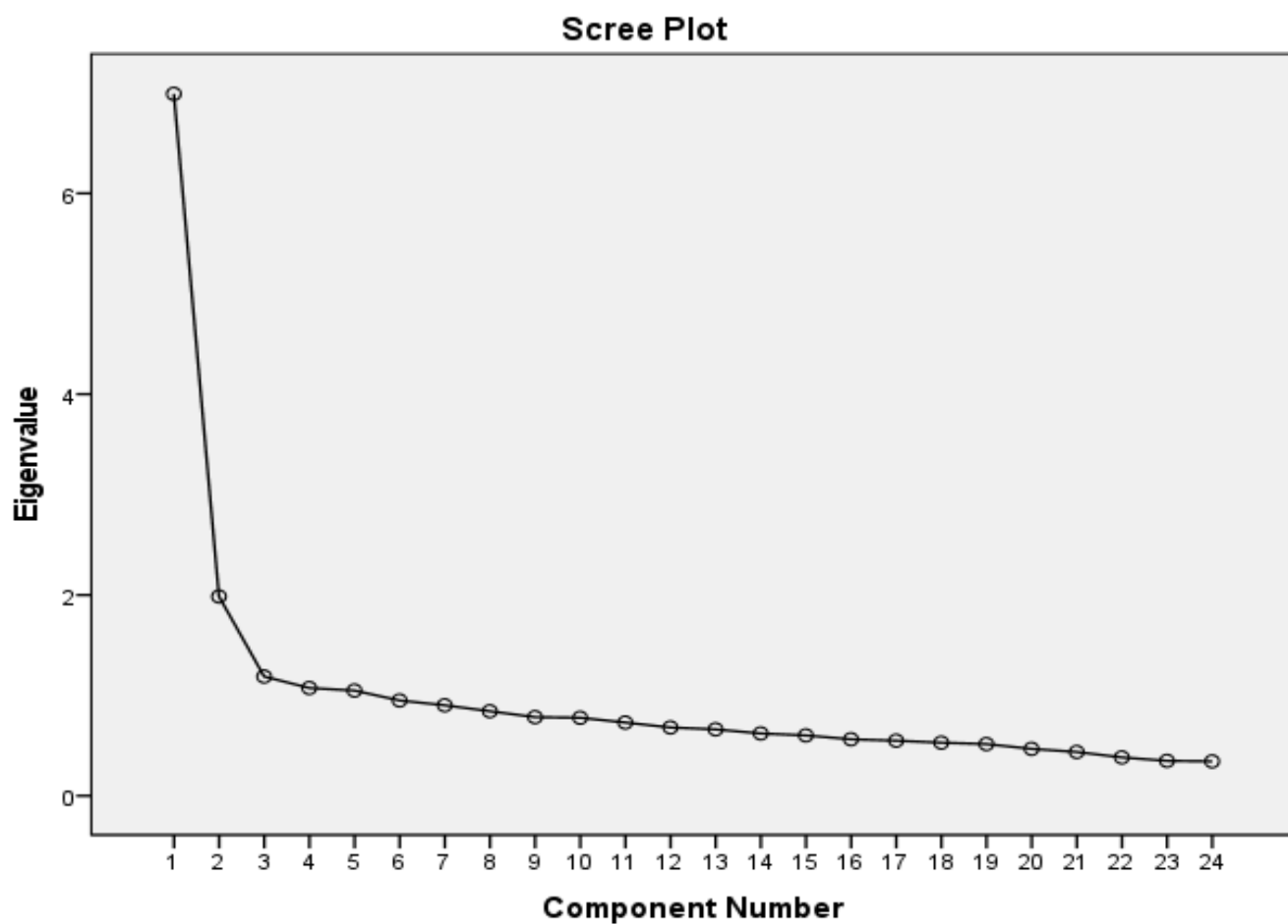
شاخص کفایت نمونه‌گیری کایزر-مایر-اولکین^۱ را بر^۲ با، ۰/۹۱۹ به دست آمد که نشان‌دهنده کفایت داده‌ها برای اجرای تحلیل عاملی اکتشافی است. همچنین نتایج آزمون کرویت‌بارتلت^۳ معنادار بود ($p > ۰/۰۰۱$) که بیانگر مناسب بودن ماتریس هم‌بستگی برای تحلیل عاملی است.

تعیین عوامل براساس ترکیبی از معیارهای آماری و مفهومی انجام شد. در این راستا، عواملی با مقدار ویژه بزرگ‌تر از یک حفظ شدند. همچنین گویه‌هایی که دارای بار عاملی کمتر از ۰/۴۰ از تحلیل کنار گذاشته شدند و گویه‌هایی که در بیش از یک عامل قابلیت تعیین داشتند براساس بار عاملی بیشتری که در هر عامل دارند، مشخص شدند. در نهایت، قابلیت تفسیر مفهومی عوامل براساس انسجام محتوایی گویه‌های بارگذاری شده و امکان عنوان‌گذاری سیاستی آنها مدنظر قرار گرفت.

در نهایت، ۵ عامل استخراج شد که ۲۴ گویه را در بر می‌گرفت. گویه ۳۲ به دلیل بار عاملی پایین از تعیین عامل حذف شد. گویه شماره ۳۲ در رابطه با خدمت سربازی بوده است، که یک گویه مردمی بوده و به دلیل بار عاملی و مقدار ویژه پایین از مدل حذف شد.

1. KM
2. Bartlett's sphericity test

شکل ۱۱. نمودار سنگ ریزه^۱

مأخذ: همان.

جدول زیر الگوی بارگذاری گویه‌های پیمایش بر عوامل استخراج شده را پس از چرخش نشان می‌دهد. در این جدول، تنها گویه‌هایی گزارش شده‌اند که دارای بار عاملی معنادار (≤ 0.4) بر یک عامل مشخص بوده و مبنای نام‌گذاری و تفسیر عوامل قرار گرفته‌اند.

1. scree plot

جدول ۴۱. بارهای عاملی هر گویه در عامل تعیین شده

نام گویه	عامل اول	عامل دوم	عامل سوم	عامل چهارم	عامل پنجم
گویه ۱۹		۰/۴۹۴			
گویه ۲۰		۰/۶۴۴			
گویه ۲۱		۰/۵۲۹			
گویه ۲۲		۰/۵۴۱			
گویه ۲۳		۰/۶۳۳			
گویه ۲۴				۰/۵۸۴	
گویه ۲۵				۰/۵۸۹	
گویه ۲۶				۰/۶۵۲	
گویه ۲۷				۰/۵۱۱	
گویه ۲۸	۰/۵۲۱				
گویه ۲۹	۰/۵۷۶				
گویه ۳۰	۰/۵۹۷				
گویه ۳۱					۰/۶۰۱
گویه ۳۳	۰/۴۳۶				
گویه ۳۴			۰/۶۶۹		
گویه ۳۵			۰/۷۷۷		
گویه ۳۶			۰/۷۱۳		
گویه ۳۷			۰/۵۲۶		
گویه ۳۸	۰/۵۹۳				
گویه ۳۹		۰/۶۰۵			
گویه ۴۰	۰/۶۶۳				
گویه ۴۱					۰/۷۱۰
گویه ۴۲					۰.۳۶
گویه ۴۳	۰/۶۱۶				

مأخذ: همان.

در ادامه براساس تعیین عوامل صورت گرفته اقدام به نام‌گذاری هر عامل انجام شد. در این میان نکته بسیار مهم آن است که براساس مدل به‌دست آمده از قانون و مصاحبه‌های مردمی که قبل از پرسش‌نامه ذکر شد، در این مدل جدید، عامل تسهیل از دواج پایدار در نظر مردم عامل جدا از سایر عوامل نبوده است و از مدل حذف شد و گویه‌های مرتبط با آن به سایر عوامل به‌خصوص عامل حمایت‌های اقتصادی منتقل شدند. همچنین یک عامل جدید که ترکیبی از گویه‌های چند عامل بود شناسایی شد که در ادامه نام‌گذاری‌ها و تغییرات مدل نسبت به قبل از پیمایش بیان می‌شود.

عامل اول: شامل گویه‌هایی است که به اقدامات دولت در زمینه بهبود بهداشت و تغذیه، توانمندسازی جوانان برای پذیرش مسئولیت زندگی، وام ازدواج، فرهنگ درست کمک کردن والدین، مشوق‌های مالی فرزندآوری مانند خودرو و سهام بورس و وام فرزندآوری، تأمین حداقل نیازهای معیشتی، تأمین اقلام ضروری نوزادان مانند پوشک و شیر خشک اشاره دارد. بررسی محتوای این گویه‌ها نشان می‌دهد که پاسخ‌گویان فرزندآوری را با افزایش فشار اقتصادی و کاهش سطح معیشتی پیوند می‌دهند. بر این اساس، این عامل با عنوان «حمایت‌های اقتصادی» نام‌گذاری شد، چراکه این عنوان به‌طور دقیق مضمون مشترک گویه‌های تشکیل‌دهنده آن را بازنمایی می‌کند. قابل توجه است که مردم بر خلاف مدل استخراج شده پیش از پیمایش دو گویه بهبود بهداشت و تغذیه، توانمندسازی جوانان برای پذیرش مسئولیت زندگی و فرهنگ درست کمک کردن والدین را عاملی اقتصادی تصور می‌کنند.

جدول ۴۲. موضوع و بارهای عاملی عامل اول

شماره گویه	موضوع گویه	بار عاملی
۲۸	بهبود تغذیه و سلامت	۰/۵۲۱
۲۹	توانمندسازی جوانان برای پذیرش مسئولیت زندگی مشترک	۰/۵۷۶
۳۰	وام ازدواج	۰/۵۹۷
۳۳	فرهنگ درست کمک‌کردن والدین	۰/۴۳۶
۳۸	مشوق‌های مالی برای فرزندآوری (خودرو و سهام بورس و وام فرزندآوری)	۰/۵۹۳
۴۰	تأمین حداقل نیازهای معیشتی خانوار	۰/۶۶۳
۴۳	تأمین اقلام ضروری نوزادان	۰/۶۱۶

مأخذ: همان.

عامل دوم: شامل گویه‌هایی است که به اقدامات دولت در زمینه افزایش مهارت‌های فرزندپروری والدین، ارزش و اهمیت نقش پدری و مادری، کیفیت فرزندپروری مدارس و مهدکودک‌ها، فرصت و انرژی کافی والدین برای فرزندپروری، شرایط مساعد جامعه برای فرزندپروری و مسکن مناسب اشاره دارد. بررسی محتوای این گویه‌ها نشان می‌دهد که پاسخ‌گویان فرزندآوری را با کیفیت فرزندپروری پیوند می‌دهند. بر این اساس، این عامل با عنوان «فرزندپروری و فرزندپروری» نام‌گذاری شد. قابل توجه است که مردم بر خلاف مدل استخراج شده پیش از پیمایش گویه مسکن را عاملی فرزندپروری و نه اقتصادی تصور می‌کنند.

جدول ۴۳. موضوع و بارهای عاملی عامل دوم

شماره گویه	موضوع گویه	بار عاملی
۱۹	مهارت‌های فرزندپروری والدین	۰/۴۹۴
۲۰	ارزش و اهمیت نقش پدری و مادری	۰/۶۴۴
۲۱	کیفیت فرزندپروری مدارس و مهدکودک‌ها	۰/۵۲۹
۲۲	فرصت و انرژی کافی والدین برای فرزندپروری	۰/۵۴۱
۲۳	شرایط مساعد جامعه برای فرزندپروری	۰/۶۳۳
۳۹	مسکن مناسب	۰/۶۰۵

مأخذ: همان.

عامل سوم: شامل گویه‌هایی است که به اقدامات دولت در زمینه تسهیل تحصیل و اشتغال مادران، تسهیل حضور اجتماعی مادر در جامعه و اصلاح نگرش منفی نسبت به حضور زنان در جامعه اشاره دارد. بررسی محتوای این گویه‌ها نشان می‌دهد که پاسخ‌گویان فرزندآوری را با احساس واقعی رشد اجتماعی مادر پیوند می‌دهند. بر این اساس، این عامل با عنوان «تسهیل حضور اجتماعی مادران» نام‌گذاری شد. قابل توجه است که مردم دقیقاً در این عامل، همان گویه‌های پیش از پیمایش را تعیین کرده‌اند و از این منظر تفاوتی وجود ندارد.

جدول ۴۴. موضوع و بارهای عاملی عامل سوم

شماره گویه	موضوع گویه	بار عاملی
۳۴	تحصیل مادران	۰/۶۶۹
۳۵	اشتغال مادران	۰/۷۷۷
۳۶	حضور مادر در محیط‌های اجتماعی	۰/۷۱۳
۳۷	اصلاح نگرش منفی نسبت به حضور زنان در جامعه	۰/۵۲۶

مأخذ: همان.

عامل چهارم: شامل گویه‌هایی است که به اقدامات دولت در زمینه درمان ناباروری، کاهش سقط‌جنین، افزایش تمایل به زایمان طبیعی و کاهش پیشگیری از بارداری در جامعه اشاره دارد. بررسی محتوای این گویه‌ها نشان می‌دهد که پاسخ‌گویان فرزندآوری را با امکان باروری آسان پیوند می‌دهند. بر این اساس، این عامل با عنوان «باروری» نام‌گذاری شد. قابل توجه است که مردم دقیقاً در این عامل، همان گویه‌های پیش از پیمایش را تعیین کرده‌اند و از این منظر تفاوتی وجود ندارد.

جدول ۴۵. موضوع و بارهای عاملی عامل چهارم

شماره گویه	موضوع گویه	بار عاملی
۲۴	درمان ناباروری	۰/۵۸۴
۲۵	کاهش سقط‌جنین	۰/۵۸۹
۲۶	افزایش تمایل به زایمان طبیعی	۰/۶۵۲
۲۷	کاهش پیشگیری از بارداری	۰/۵۱۱

مأخذ: همان.

عامل پنجم: شامل گویه‌هایی است که به اقدامات دولت در زمینه بهبود کمی و کیفی مراکز مشاوره و همسریابی، افزایش و تثبیت اعتقاد به روزی‌رسان بودن خداوند و پوشش بیمه برای کاهش هزینه‌های درمانی مادر و خانواده در جامعه اشاره دارد. بررسی محتوای این گویه‌ها نشان می‌دهد که پاسخ‌گویان فرزندآوری را با نوعی اطمینان و آرامش ذهنی و روانی پیوند می‌دهند. بر این اساس، این عامل با عنوان «اطمینان خاطر» نام‌گذاری شد. این عامل در پس از پیمایش ایجاد شد و پیش از آن در مدل اولیه وجود نداشت و نشان‌دهنده اهمیت آرامش و اطمینان از آینده در مسئله فرزندآوری است.

جدول ۴۶. موضوع و بارهای عاملی عامل پنجم

شماره گویه	موضوع گویه	بار عاملی
۳۱	مراکز مشاوره و همسریابی	۰/۶۰۱
۴۱	اعتقاد به روزی رسان بودن خداوند	۰/۷۱۰
۴۲	پوشش بیمه برای کاهش هزینه‌های درمانی	۰/۳۶

مأخذ: همان.

براساس نتایج تحلیل عاملی اکتشافی و تفسیر مفهومی عوامل استخراج شده، ساختار نهایی مدل مردم‌محور سیاست‌های فرزندآوری تثبیت شد. این ساختار بیانگر ابعاد اصلی ارزشیابی مردم از سیاست‌های فرزندآوری است و مبنای طراحی مدل ساخت شاخص در مراحل بعدی پژوهش قرار می‌گیرد.

شکل ۱۲. مدل نهایی مردم‌محور سیاست‌های فرزندآوری

مأخذ: همان.

۴-۵. نرمال‌سازی

در مدل ساخت شاخص، ابتدا نمرات هر متغیر یا همان گویه محاسبه می‌شود نمره هر گویه براساس میانگین نمره پاسخ‌دهندگان به آن محاسبه شده است. لذا در همان ابتدا نمرات اولیه هر گویه باید براساس نمره مدنظر (که در پژوهش حاضر ۱۰۰ است) تبدیل شوند. همچنین با توجه به اینکه هر بُعد دارای تعداد متغیر متفاوتی است، این امر خود را در لحظه تجمیع برای هر بُعد بیشتر نشان می‌دهد. این نرمال‌سازی براساس فرمول زیر صورت می‌گیرد:

فرمول ۱. نرمال‌سازی نمره فرزندآوری در هر متغیر (گویه)

$$score_i = \frac{average_{score_x} - score_{x_{min}}}{score_{x_{max}} - score_{x_{min}}} \times 100$$

مأخذ: همان.

برای به‌دست آوردن نمره کل نرمال شده هر متغیر (گویه) در میان تمامی پاسخ‌گویان، کوچک‌ترین عدد نمره آن متغیر در پاسخ‌گویان از میانگین نمرات آن متغیر در میان تمام پاسخ‌گویان کسر شد و سپس تقسیم بر حاصل کسر کوچک‌ترین عدد نمره آن متغیر پاسخ‌گویان از بزرگ‌ترین عدد نمره آن متغیر پاسخ‌گویان شد و در نهایت برای تبدیل به مقیاسی در حد فاصل صفر تا صد ضربدر عدد ۱۰۰ شد.

۴-۶. وزن‌دهی

پس از تثبیت ساختار مفهومی مدل مردم‌محور سیاست‌های فرزندآوری، گام بعدی پژوهش طراحی یک چارچوب ساخت شاخص برای تبدیل داده‌های پیمایشی به نمره ارزشیابی بود. منطق مدل ساخت شاخص بر ترکیب وزن درون عاملی گویه‌ها و وزن بین‌عاملی ابعاد استخراج شده استوار است.

در سطح گویه‌ها، از بارهای عاملی (λ) به‌دست‌آمده از تحلیل عاملی اکتشافی به‌عنوان ضرایب وزن‌دهی استفاده شد، به‌گونه‌ای که سهم هر گویه در نمره عامل متناظر با میزان نقش آن در تبیین عامل محاسبه شود. در سطح عوامل، وزن هر عامل (β) براساس مقدار ویژه اولیه^۱ (Initial Eigenvalue) آن در جدول واریانس تبیین شده تعیین شد؛ بدین معنا که عواملی که سهم بیشتری در تبیین واریانس کل داده‌ها داشتند، وزن بالاتری در محاسبه نمره نهایی دریافت کردند.

جدول ۴۷. وزن و مقدار ویژه ابعاد فرزندآوری

بُعد	مقدار ویژه	وزن
حمایت‌های اقتصادی	۶/۹۹۲	۰/۵۶۹
فرزندپروری و فرزندپروری	۱/۹۸۶	۰/۱۶۲
تسهیل حضور اجتماعی مادران	۱/۱۸۹	۰/۰۹۷
اطمینان خاطر	۱/۰۴۹	۰/۰۸۵
باروری	۱/۰۷۵	۰/۰۸۷

مأخذ: همان.

۱. نشان می‌دهد هر عامل یا مؤلفه چه میزان از واریانس کل داده‌ها را قبل از چرخش توضیح می‌دهد و هرچه بزرگ‌تر باشد، اهمیت آن عامل در تبیین داده‌ها بیشتر است.

۷-۴. تجميع

در ادامه پس از محاسبه نمره نرمال شده هر متغیر، وزن هر متغیر در بارهای عاملی متناظر (λ) ضرب و سپس تجميع شد تا نمره وزنی هر بُعد به دست آید. این نمره بیانگر ارزشیابی مردم از آن بُعد خاص سیاستی است.

فرمول ۲. نمره فرزندآوری هر بُعد

$$score_D = \sum_{i=1}^m \lambda_i score_i$$

مأخذ: همان.

در فرمول ذکر شده منظور از عبارت به شرح زیر است:

$score_D$: نمره وزنی بُعد DD

λ_i : بار عاملی گویه ii

m : تعداد گویه‌های مربوط به آن بُعد

$score_i$: نمره گویه ii

در گام بعد، به منظور محاسبه نمره کل فرزندآوری - به مانند گام قبل - نمرات ابعاد مختلف با استفاده از وزن‌های بین‌عاملی (β) تجميع شدند. وزن هر بُعد براساس مقدار ویژه اولیه آن در تحلیل عاملی تعیین شد تا اهمیت نسبی ابعاد در ساختار ذهنی مردم لحاظ شود.

فرمول ۳. نمره کل فرزندآوری

$$TOTAL SCORE = \sum_{D=1}^m \beta_D score_D$$

مأخذ: همان.

در ادامه برای وضوح بیشتر مدل ساخت شاخص نحوه محاسبه نمره کل در یک نگاه در جدول زیر آمده است.

جدول ۴۸. جدول محاسبه نمره فرزندی آوری

بُعد اطمینان خاطر			بُعد حمایت‌های اقتصادی							بُعد تسهیل حضور اجتماعی مادران				بُعد باروری				بُعد فرزندپروری					
میانگین نمرات گویه‌های بعد اطمینان خاطر			میانگین نمرات گویه‌های بعد حمایت‌های اقتصادی							میانگین نمرات گویه‌های بُعد تسهیل حضور اجتماعی مادران				میانگین نمرات گویه‌های بعد باروری				میانگین نمرات گویه‌های بعد فرزندپروری					
گویه ۳	گویه ۲	گویه ۱	گویه ۷	گویه ۶	گویه ۵	گویه ۴	گویه ۳	گویه ۲	گویه ۱	گویه ۴	گویه ۳	گویه ۲	گویه ۱	گویه ۴	گویه ۳	گویه ۲	گویه ۱	گویه ۶	گویه ۵	گویه ۴	گویه ۳	گویه ۲	گویه ۱
۲/۱۸	۲/۴۸	۲/۸۴	۲/۱۶	۲/۶۳	۲/۶۹	۲/۶	۲/۵۲	۲/۱۷	۲/۴۳	۳/۲۸	۳/۲۷	۳/۱۸	۳/۱۳	۲/۹۱	۳/۱۵	۳/۰۵	۳/۲	۲/۲۲	۲/۳۱	۲/۲۶	۲/۶۳	۲/۴۹	۲/۲۶
نمرات نرمال شده گویه‌های بعد اطمینان خاطر			نمرات نرمال شده گویه‌های بعد حمایت‌های اقتصادی							نمرات نرمال شده گویه‌های بعد تسهیل حضور اجتماعی مادران				نمرات نرمال شده گویه‌های بعد باروری				نمرات نرمال شده گویه‌های بعد فرزندپروری					
گویه ۳	گویه ۲	گویه ۱	گویه ۷	گویه ۶	گویه ۵	گویه ۴	گویه ۳	گویه ۲	گویه ۱	گویه ۴	گویه ۳	گویه ۲	گویه ۱	گویه ۴	گویه ۳	گویه ۲	گویه ۱	گویه ۶	گویه ۵	گویه ۴	گویه ۳	گویه ۲	گویه ۱
۲۹/۶	۳۷/۱	۴۶/۱	۲۹/۱	۴۰/۸	۴۲/۳	۴۰/۱	۳۸	۲۹/۳	۳۵/۸	۵۶/۹	۵۶/۷	۵۴/۶	۵۳/۳	۴۷/۷	۵۳/۸	۵۱/۲	۵۵/۱	۳۰/۵	۳۲/۷	۳۱/۵	۴۰/۷	۳۷/۳	۳۱/۵
ضرب بار عاملی در گویه مربوطه			ضرب بار عاملی در گویه مربوطه							ضرب بار عاملی در گویه مربوطه				ضرب بار عاملی در گویه مربوطه				ضرب بار عاملی در گویه مربوطه					
۶/۳۷	۱۵/۷۷	۱۶/۵۸	۴/۴۸	۶/۷۶	۶/۲۷	۴/۳۷	۵/۶۷	۴/۲۲	۴/۶۶	۱۱/۱۵	۱۵/۰۵	۱۵/۷۹	۱۳/۲۷	۱۰/۴۳	۱۵/۰۲	۱۲/۹۲	۱۳/۷۸	۵/۳۵	۶	۴/۹۵	۶/۲۴	۶/۹۷	۴/۵۱
نمره بُعد اطمینان خاطر			نمره بُعد حمایت‌های اقتصادی							نمره بُعد تسهیل حضور اجتماعی مادران				نمره بُعد باروری				نمره بُعد فرزندپروری					
۳۸/۷۳			۳۶/۴۱							۵۵/۲۷				۵۲/۱۵				۳۴/۰۳					
ضرب نمره نرمال شده بعد اطمینان خاطر در وزن بعد			ضرب نمره نرمال شده بُعد حمایت‌های اقتصادی در وزن بعد							ضرب نمره نرمال شده بعد تسهیل حضور اجتماعی مادران در وزن بعد				ضرب نمره نرمال شده بُعد باروری در وزن بعد				ضرب نمره نرمال شده بُعد فرزندپروری در وزن بعد					
۳/۳			۲۰/۷							۵/۳				۴/۶				۵/۵					
نمره کل فرزندآوری																							
۳۹/۴																							

مأخذ: همان.

از آنجاکه ادراک و ارزیابی سیاست‌های فرزندآوری می‌تواند متأثر از تجربه مستقیم افراد از سیاست‌ها و همچنین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی آنان باشد، نمرات محاسبه شده در این پژوهش به صورت تفکیک شده نیز گزارش شد. به عبارت دیگر برای هر اقدام سیاستی مبتنی بر دریافت خدمت یا عدم دریافت خدمت، ارزشیابی مردم براساس پیامدهای دریافت خدمت نیز سنجیده شده است. نحوه محاسبه بدین صورت است که تنها افرادی که خدمت را دریافت کرده‌اند را برای محاسبه ارزشیابی کسانی که تجربه دارند در نمونه و فرمول‌های بالا قرار می‌دهیم یا در حالت سنجش ارزشیابی عدم دریافت خدمت، افرادی که خدمت را دریافت نکرده‌اند در مدل ساخت شاخص می‌آیند. علاوه بر این، نمرات ارزشیابی مردم محور به تفکیک برخی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌گویان از جمله (سن، جنس، وضعیت تأهل، تعداد فرزند، استان محل سکونت و ...) محاسبه و گزارش شد تا امکان مشاهده الگوهای تفاوت در ارزشیابی سیاست‌ها میان گروه‌های مختلف فراهم شود. نتایج حاصل از این تفکیک، در مراحل بعدی پژوهش مبنایی برای تفسیر کیفی تر یافته‌ها و بحث‌های تکمیلی در چارچوب ارزشیابی مردم محور فراهم می‌کند.

۸-۴. تحلیل حساسیت و عدم قطعیت

مرحله تحلیل حساسیت و عدم قطعیت به منظور ارزیابی پایداری و قابلیت اطمینان نتایج انجام شد. در این راستا، از روش‌های مختلف وزن‌دهی و تجمیع برای بررسی میزان تأثیر تغییرات پارامترها و اوزان شاخص‌ها استفاده شد. نتایج حاصل نشان داد که با وجود به کارگیری سناریوها و تکنیک‌های متنوع، تغییر قابل توجهی در نمرات و رتبه‌بندی شاخص‌ها مشاهده نشد و الگوی کلی نتایج از ثبات و انسجام مناسبی برخوردار بود.

۹-۴. بازگشت به جزئیات

در ادامه، مرحله «بازگشت به جزئیات» نیز به منظور تفسیر دقیق‌تر نتایج و بررسی الگوهای پنهان در نمرات شاخص‌ها انجام شد. در این مرحله، علاوه بر ارائه نمرات نهایی شاخص‌ها، نتایج مبتنی بر نمرات جزئی ابعاد و مؤلفه‌ها نیز در گزارش اصلی منعکس شد تا امکان تحلیل عمیق‌تر ابعاد مختلف سیاست‌ها فراهم شود. از آنجاکه ادراک و ارزیابی سیاست‌های فرزندآوری می‌تواند متأثر از تجربه مستقیم افراد از سیاست‌ها و همچنین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی آنان باشد، نمرات محاسبه شده به صورت تفکیک شده نیز گزارش شد. به عبارت دیگر، برای هر اقدام سیاستی، مبتنی بر دریافت یا عدم دریافت خدمت، ارزشیابی مردم براساس تجربه آنان از پیامدهای دریافت خدمت سنجیده شد؛ به گونه‌ای که در محاسبه ارزشیابی افراد دارای تجربه، تنها پاسخ‌گویانی که خدمت مربوطه را دریافت کرده‌اند وارد مدل و فرمول‌های ساخت شاخص شدند و در حالت سنجش ارزشیابی عدم دریافت خدمت نیز صرفاً افرادی که خدمت را دریافت نکرده‌اند در محاسبات لحاظ شدند. علاوه بر این، نمرات ارزشیابی مردم محور به تفکیک برخی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی پاسخ‌گویان از جمله سن، جنس، وضعیت تأهل، تعداد فرزند، استان محل سکونت و سایر متغیرهای مرتبط محاسبه و گزارش شد تا امکان مشاهده تفاوت الگوهای ارزشیابی سیاست‌ها میان گروه‌های مختلف فراهم شود. نتایج این تفکیک‌ها در مراحل بعدی پژوهش، مبنایی برای تفسیر کیفی تر یافته‌ها و توسعه بحث‌های تکمیلی در چارچوب ارزشیابی مردم محور فراهم کرد.

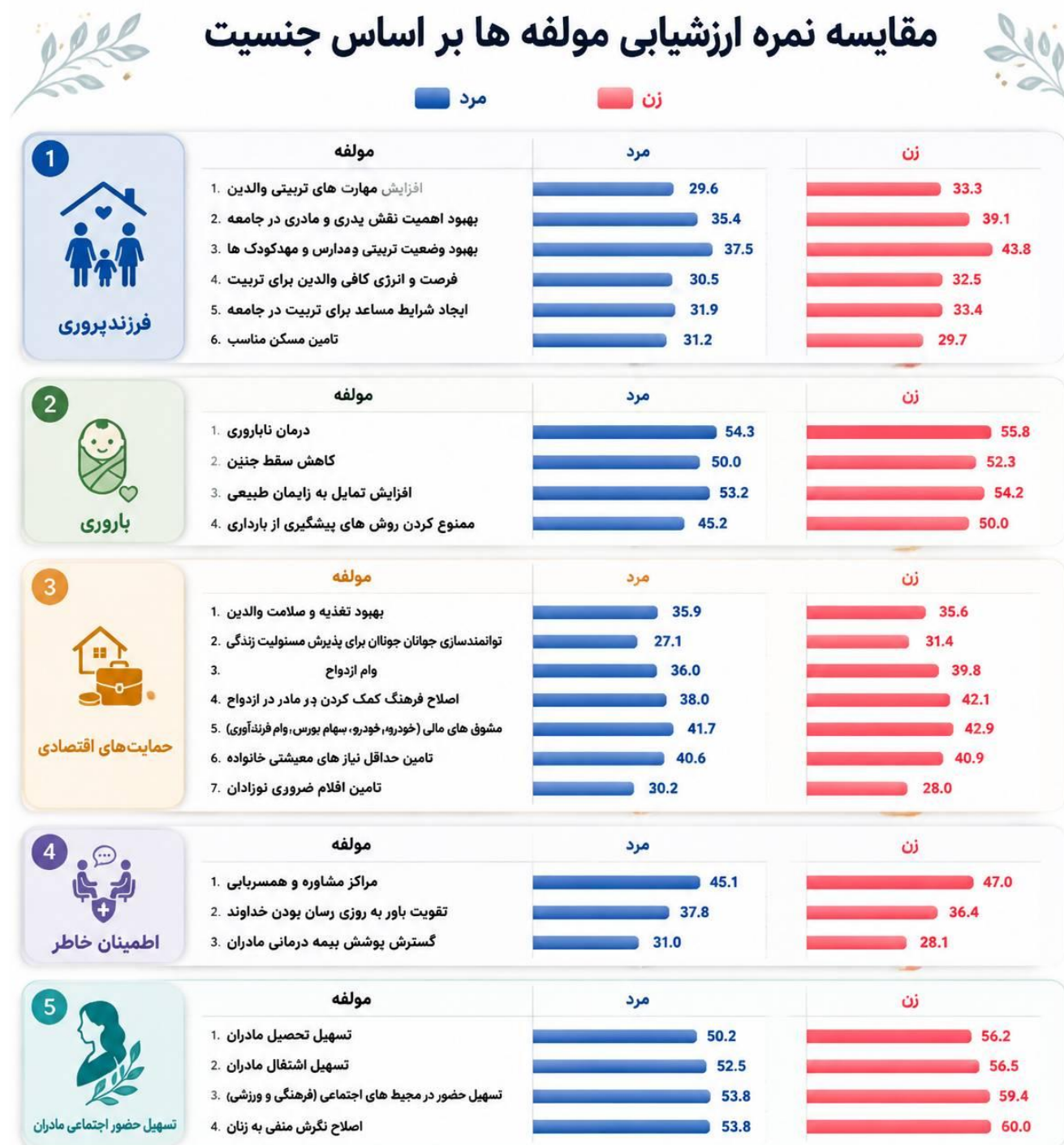
در این بخش با توجه به اینکه در گزارش سیاستی ارزشیابی مردم محور سیاست‌های فرزندآوری نمرات گروه‌های مختلف در هر مؤلفه به تفصیل و کامل ذکر نشده بود و تنها به بیان نمرات ابعاد در هر گروه اکتفا شده بود، در این گزارش جزئیات هریک از نمرات ارزشیابی مردم براساس متغیرهای جمعیت‌شناختی بیان می‌شود.

۹-۴-۱. جنسیت

در بُعد فرزندپروری نمره مردان بین ۲۹.۶ تا ۳۷.۵ و نمره زنان بین ۲۹.۷ تا ۴۳.۸ ثبت شده است. در بُعد باروری نمره مردان از ۴۵.۲ تا ۵۴.۳ و نمره زنان از ۵۰ تا ۵۵.۸ گزارش شده است. در بخش حمایت‌های اقتصادی دامنه نمره‌ها برای مردان بین ۲۷.۱ تا ۴۱.۷ و برای زنان بین ۲۸ تا ۴۲.۹ قرار دارد. در بُعد اطمینان خاطر نمره مردان بین ۳۱ تا ۴۵.۱ و نمره زنان بین ۲۸.۱ تا ۴۷ ثبت شده است. در بخش تسهیل حضور

اجتماعی مادران نیز نمره مردان از ۵۰.۲ تا ۵۳.۸ و نمره زنان از ۵۶.۲ تا ۶۰ گزارش شده است. در مجموع در این شکل نمره‌ها در میان زنان و مردان در همه ابعاد در بازه ۲۷.۱ تا ۶۰ قرار گرفته است.

شکل ۱۳. نمودار مقایسه نمره ارزشیابی مؤلفه‌ها بر اساس جنسیت

مأخذ: همان.

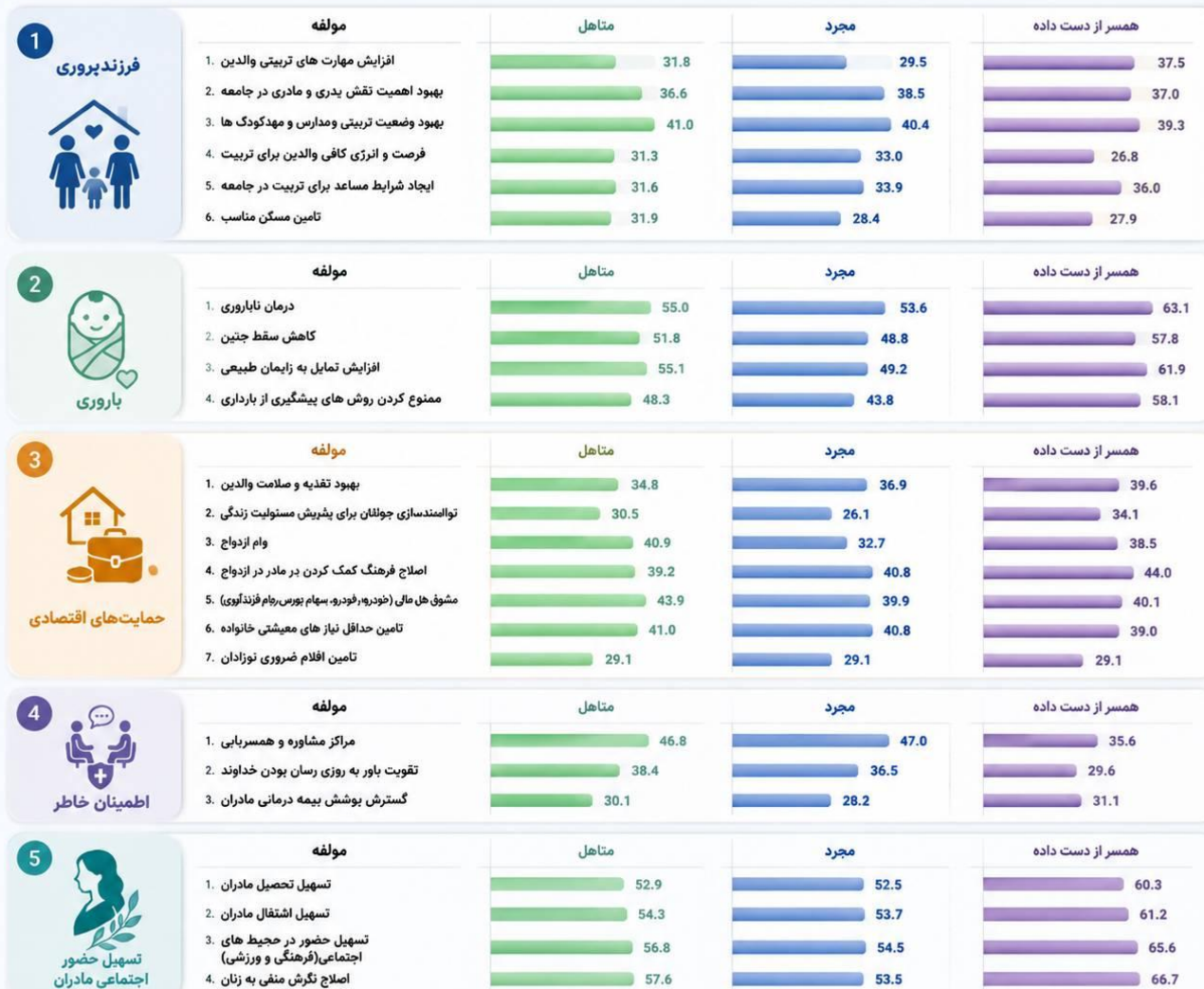
۲-۹-۴. وضعیت تأهل

در بُعد فرزندپروری نمره افراد متأهل بین ۳۱.۳ تا ۴۱ و نمره افراد مجرد بین ۲۸.۴ تا ۴۰.۴ و نمره افراد دارای همسر از دست رفته بین ۲۶.۸ تا ۳۹.۳ ثبت شده است. در بُعد باروری دامنه نمره‌ها برای افراد متأهل از ۴۸.۳ تا ۵۵.۱ و برای افراد مجرد از ۴۳.۸ تا ۵۳.۶ و برای افراد دارای همسر از دست رفته از ۵۷.۸ تا ۶۳.۱ است. در بخش حمایت‌های اقتصادی نمره افراد متأهل بین ۲۹.۱ تا ۴۳.۹ و افراد مجرد بین ۲۶.۱ تا ۴۰.۸ و افراد دارای همسر از دست رفته بین ۲۹.۱ تا ۴۴ قرار دارد. در بُعد اطمینان خاطر نمره‌ها در سه گروه به ترتیب بین ۳۰.۱ تا ۴۶.۸ و ۲۸.۲ تا ۴۷ و ۲۹.۶ تا ۳۵.۶ گزارش شده است. در بخش تسهیل حضور اجتماعی مادران نیز نمره افراد متأهل بین ۵۲.۹ تا ۵۷.۶ و افراد مجرد بین ۵۲.۵ تا ۵۴.۵ و افراد دارای همسر از دست رفته بین ۶۰.۳ تا ۶۶.۷ ثبت شده است.

شکل ۱۴. نمودار مقایسه نمره ارزیابی مؤلفه‌ها بر اساس وضعیت تأهل

مقایسه نمره ارزیابی مؤلفه‌ها بر اساس وضعیت تأهل

متاهل مجرد همسر از دست داده

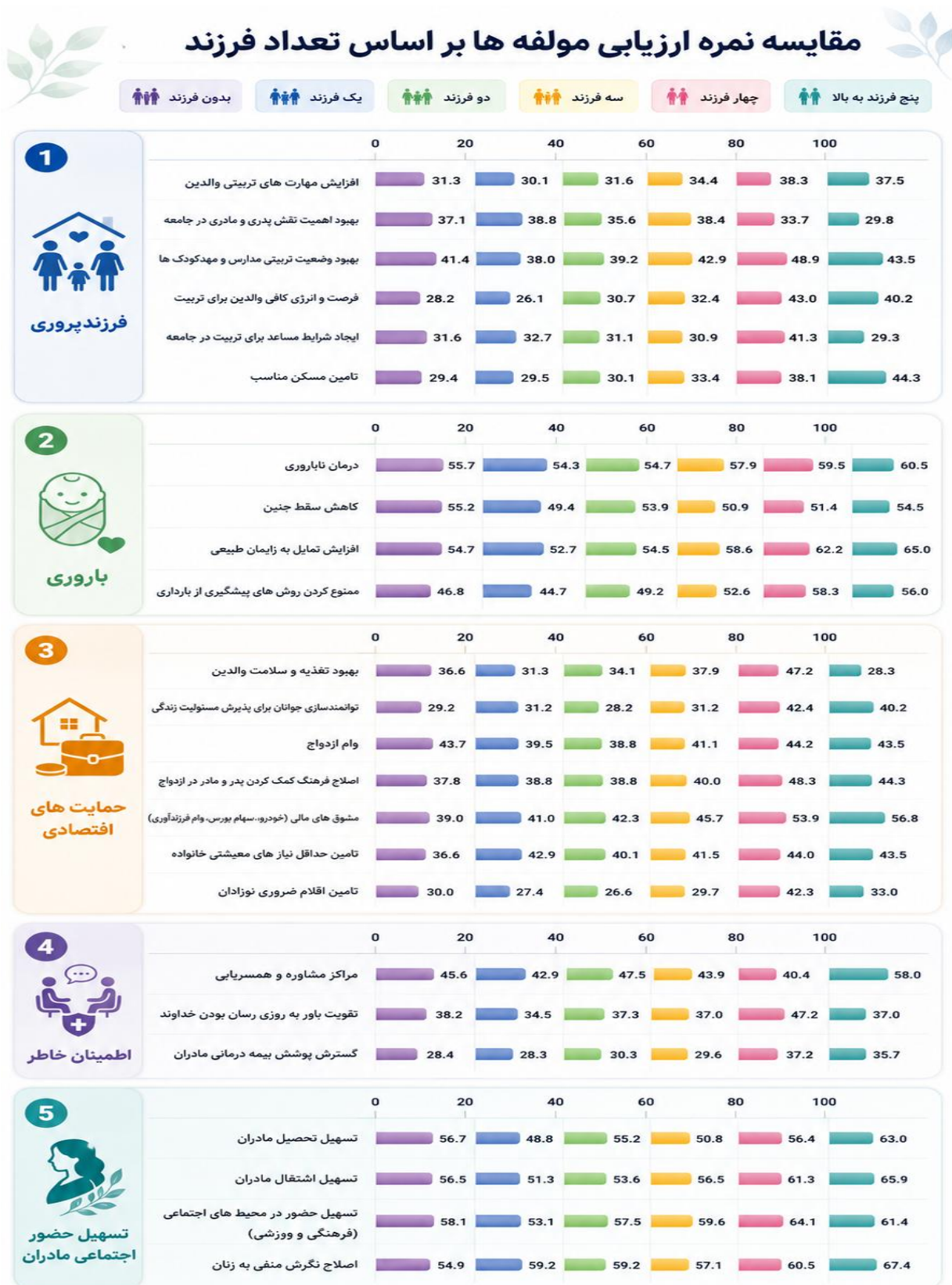
مقیاس نمره از ۰ تا ۱۰۰ است. هرچه طول نوار بیشتر باشد، نمره بالاتر و وضعیت مطلوب‌تر است.

مأخذ: همان.

۳-۹-۴. تعداد فرزند

در بُعد فرزندپروری نمره‌ها برای گروه‌های مختلف تعداد فرزند از ۲۶.۱ تا ۴۸.۹ ثبت شده است و در این بخش بیشترین مقادیر به بهبود وضعیت تربیتی مدارس و مهدکودک‌ها با نمره ۴۸.۹ در گروه چهار فرزند و تأمین مسکن مناسب با نمره ۴۴.۳ در گروه پنج فرزند به بالا مربوط است. در بُعد باروری نمره‌ها بین ۴۴.۷ تا ۶۵ قرار دارد و درمان ناباروری از ۵۴.۳ تا ۶۰.۵ و افزایش تمایل به زایمان طبیعی از ۵۲.۷ تا ۶۵ گزارش شده است. در بخش حمایت‌های اقتصادی دامنه نمره‌ها از ۲۶.۶ تا ۵۶.۸ است و مشوق‌های مالی در گروه پنج فرزند به بالا نمره ۵۶.۸ و تأمین اقلام ضروری نوزادان در گروه چهار فرزند نمره ۴۲.۳ دارد. در بُعد اطمینان خاطر نمره‌ها بین ۲۸.۳ تا ۵۸ قرار گرفته است و مراکز مشاوره و همسریابی در گروه پنج فرزند به بالا نمره ۵۸ را نشان می‌دهد. در بخش تسهیل حضور اجتماعی مادران نیز نمره‌ها از ۴۸.۸ تا ۶۷.۴ ثبت شده است و بیشترین مقدار این بخش به اصلاح نگرش منفی به زنان در گروه پنج فرزند به بالا با نمره ۶۷.۴ اختصاص دارد.

شکل ۱۵. نمودار مقایسه نمره ارزیابی مؤلفه‌ها بر اساس تعداد فرزند

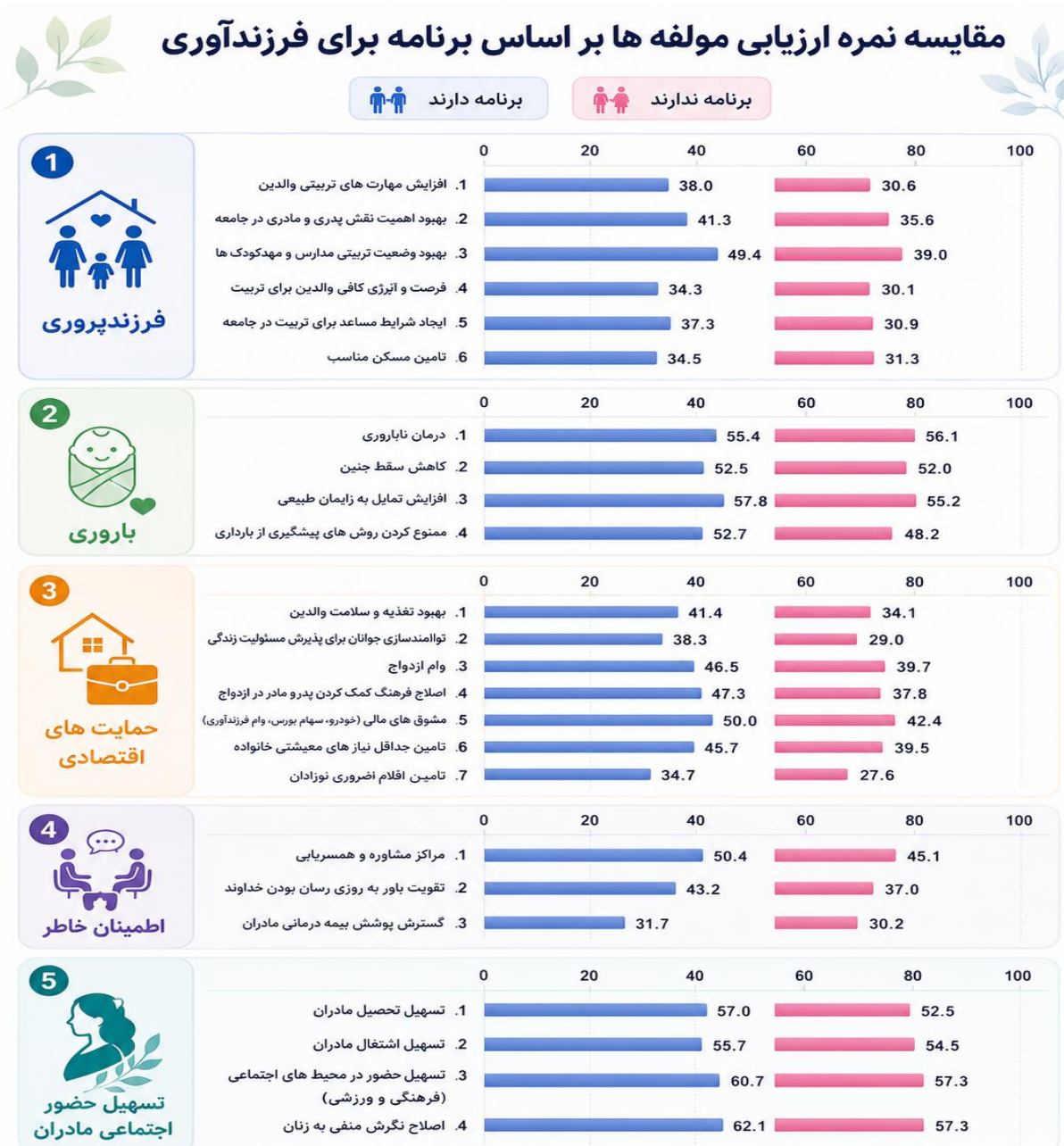

مأخذ: همان.

۴-۹-۴. برنامه برای فرزندآوری

در بُعد فرزندپروری نمره افراد دارای برنامه برای فرزندآوری بین ۳۴.۳ تا ۴۹.۴ و نمره افراد فاقد برنامه بین ۳۰.۱ تا ۳۹ قرار دارد. در بُعد باروری نمره‌ها برای افراد دارای برنامه از ۵۲.۵ تا ۵۷.۸ و برای افراد فاقد برنامه از ۴۸.۲ تا ۵۶.۱ گزارش شده است. در بخش حمایت‌های اقتصادی دامنه نمره افراد دارای برنامه بین ۳۴.۷ تا ۵۰ و دامنه نمره افراد فاقد برنامه بین ۲۷.۶ تا ۴۲.۴ است. در بُعد اطمینان خاطر نمره افراد دارای برنامه بین ۳۱.۷ تا ۵۰.۴ و نمره افراد فاقد برنامه بین ۳۰.۲ تا ۴۵.۱ قرار دارد. در بخش تسهیل حضور اجتماعی مادران نیز نمره افراد دارای برنامه بین ۵۵.۷ تا ۶۲.۱ و نمره افراد فاقد برنامه بین ۵۲.۵ تا ۵۷.۳ ثبت شده است.

شکل ۱۶. نمودار مقایسه نمره ارزیابی مؤلفه‌ها بر اساس برنامه برای فرزندآوری

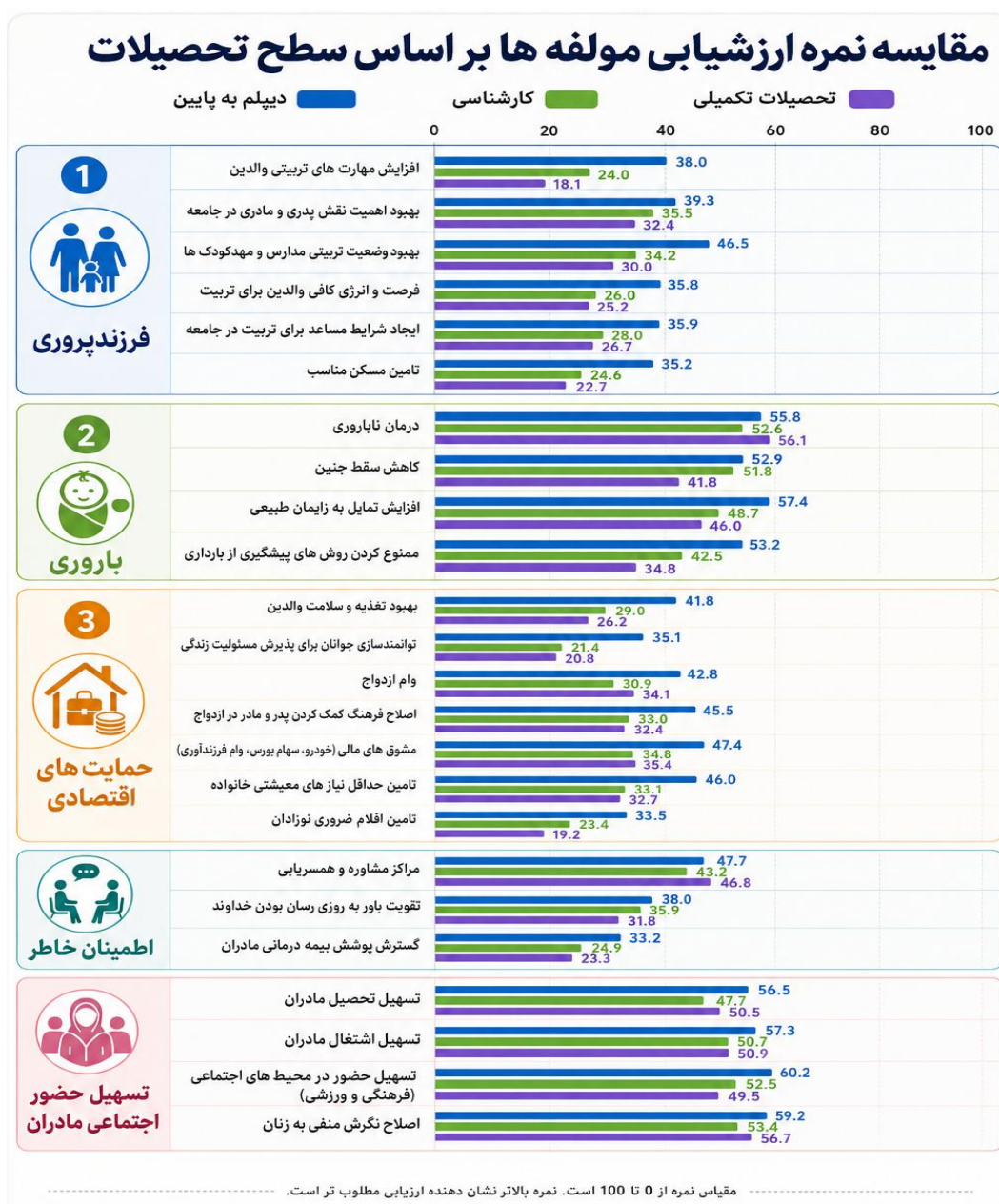

مأخذ: همان.

۵-۹-۴. مدرک تحصیلی

در بُعد فرزندپروری نمره‌ها برای گروه دیپلم به پایین بین ۳۵.۲ تا ۴۶.۵ برای گروه کارشناسی بین ۲۴ تا ۳۵.۵ و برای گروه تحصیلات تکمیلی بین ۱۸.۱ تا ۳۲.۴ ثبت شده است. در بُعد باروری این نمره‌ها در گروه دیپلم به پایین بین ۵۲.۹ تا ۵۷.۴ در گروه کارشناسی بین ۴۲.۵ تا ۵۲.۶ و در گروه تحصیلات تکمیلی بین ۳۴.۸ تا ۵۶.۱ قرار دارد. در بخش حمایت‌های اقتصادی دامنه نمره‌ها برای دیپلم به پایین از ۳۳.۵ تا ۴۷.۴ برای کارشناسی از ۲۱.۴ تا ۳۴.۸ و برای تحصیلات تکمیلی از ۱۹.۲ تا ۳۵.۴ گزارش شده است. در بخش اطمینان خاطر نمره‌ها در سه گروه به ترتیب بین ۳۳.۲ تا ۴۷.۷ بین ۲۴.۹ تا ۴۳.۲ و بین ۲۳.۳ تا ۴۶.۸ قرار دارد. در بُعد تسهیل حضور اجتماعی مادران نیز نمره‌ها برای دیپلم به پایین بین ۵۶.۵ تا ۶۰.۲ برای کارشناسی بین ۴۷.۷ تا ۵۳.۴ و برای تحصیلات تکمیلی بین ۴۹.۵ تا ۵۶.۷ ثبت شده است.

شکل ۱۷. نمودار مقایسه نمره ارزشیابی مؤلفه‌ها بر اساس سطح تحصیلات

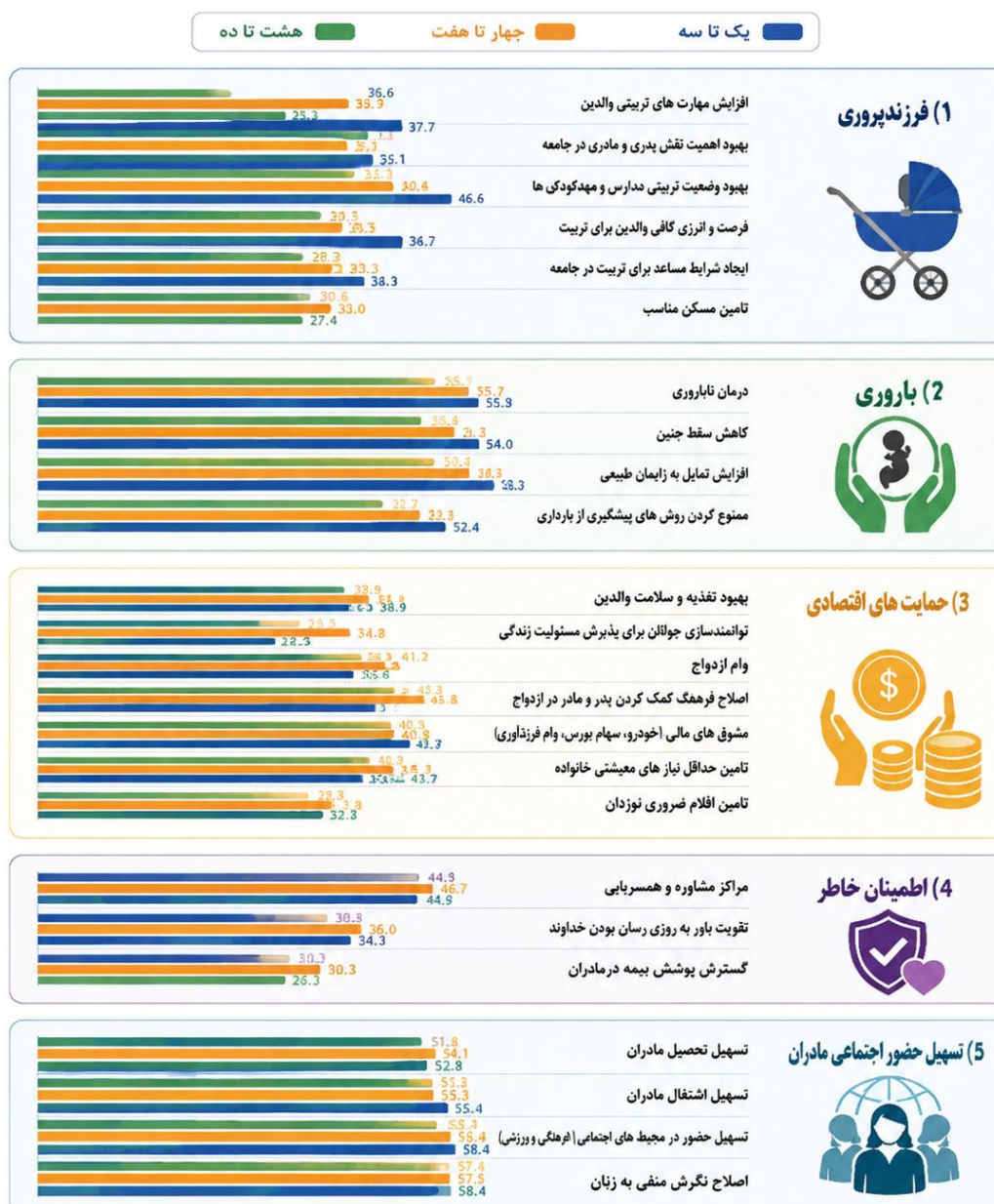
مأخذ: همان.

۹-۴. دهک اقتصادی

در بُعد فرزندپروری نمره‌ها در سه گروه دهکی بین ۲۵.۳ تا ۴۶.۶ قرار دارد و بیشترین مقدار به بهبود وضعیت تربیتی مدارس و مهدکودک‌ها در دهک‌های یک تا سه مربوط است. در بُعد باروری دامنه نمره‌ها از ۴۲.۳ تا ۵۶.۳ گزارش شده است. در بخش حمایت‌های اقتصادی نمره‌ها بین ۲۲.۳ تا ۴۵.۳ قرار دارد. در بُعد اطمینان خاطر نمره‌ها از ۲۶.۳ تا ۴۶.۷ متغیر است و مراکز مشاوره و همسریابی بیشترین نمره این بخش را به خود اختصاص داده است. در بخش تسهیل حضور اجتماعی مادران نیز نمره‌ها بین ۵۱.۸ تا ۵۸.۴ ثبت شده است و شاخص‌های تسهیل اشتغال مادران و حضور در محیط‌های اجتماعی و اصلاح نگرش منفی به زنان در هر سه گروه دهکی نمره‌هایی بیشتر از ۵۵ دارند.

شکل ۱۸. نمودار مقایسه نمره ارزشیابی براساس دهک اقتصادی

مقایسه نمره ارزشیابی بر اساس دهک اقتصادی

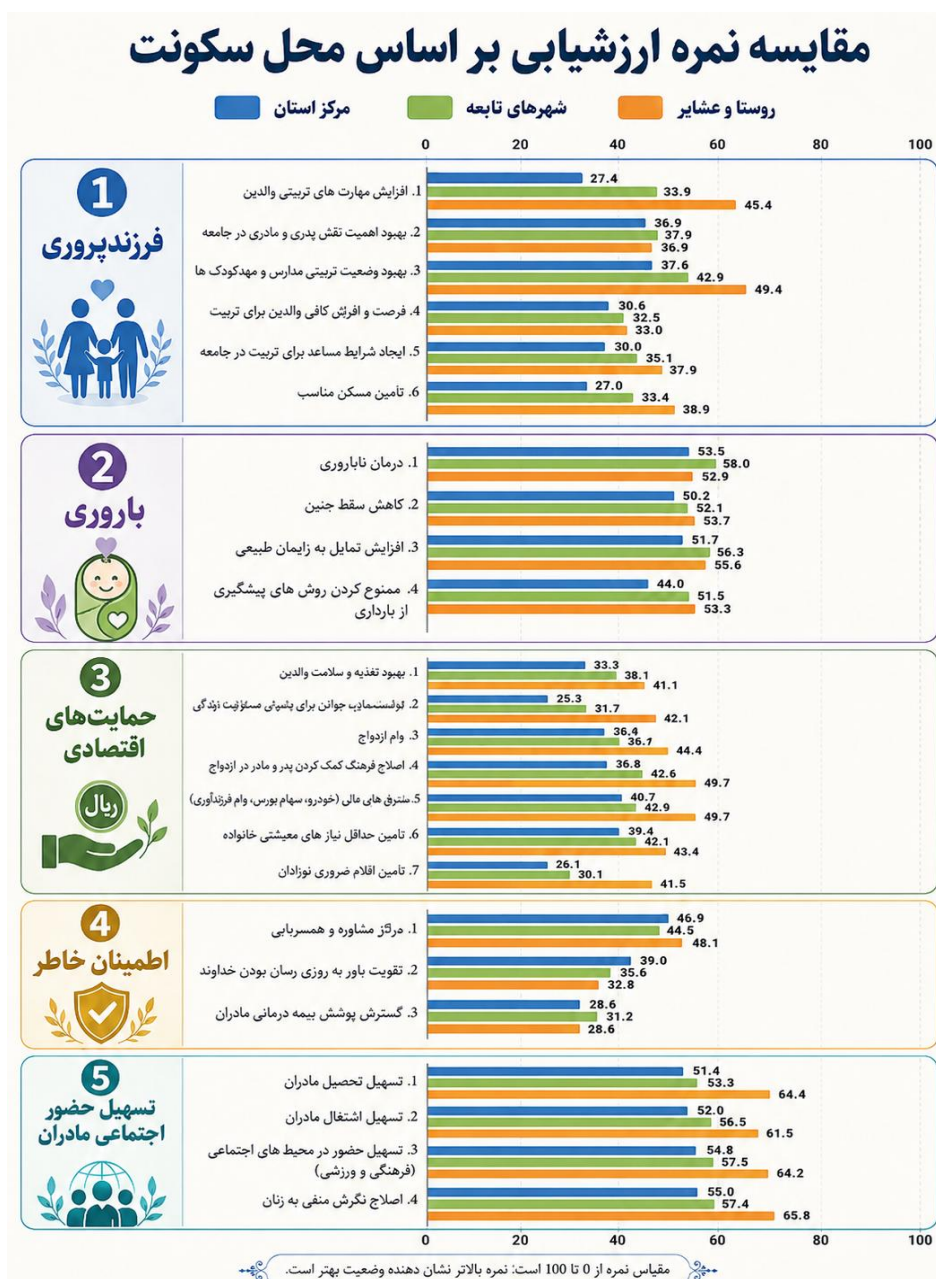

مأخذ: همان.

۷-۹-۴. محل سکونت

در بُعد فرزندپروری نمره‌ها در مرکز استان بین ۲۷ تا ۳۷ در شهرهای تابعه بین ۳۲.۵ تا ۴۲.۹ و در روستا و عشایر بین ۳۳ تا ۴۹.۴ قرار دارد. در بُعد باروری نمره‌ها از ۴۴ تا ۵۸ متغیر است و بالاترین نمره این بخش به درمان ناباروری در شهرهای تابعه با نمره ۵۸ مربوط می‌شود. در حمایت‌های اقتصادی نمره مرکز استان بین ۲۵.۳ تا ۴۰.۷ و نمره شهرهای تابعه بین ۳۰.۱ تا ۴۲.۹ و نمره روستا و عشایر بین ۴۱.۱ تا ۴۹.۷ گزارش شده است. در بخش اطمینان خاطر نمره مراکز مشاوره و همسربایی بین ۴۴.۵ تا ۴۸.۱ و نمره تقویت باور به روزی رسان بودن خداوند بین ۳۲.۸ تا ۳۹ و نمره گسترش پوشش بیمه درمانی مادران بین ۲۸.۶ تا ۳۱.۲ قرار دارد. در بُعد تسهیل حضور اجتماعی مادران نیز نمره‌ها در مرکز استان بین ۵۱.۴ تا ۵۵ و در شهرهای تابعه بین ۵۳.۳ تا ۵۷.۵ و در روستا و عشایر بین ۶۱.۵ تا ۶۵.۸ ثبت شده است.

شکل ۱۹. نمودار مقایسه نمره ارزشیابی مؤلفه‌ها بر اساس محل سکونت

مأخذ: همان.

۱۰-۴. ارائه و انتشار نتایج

در گزارش سیاستی «ارزشیابی مردم‌محور سیاست‌های فرزندآوری با تأکید بر قانون جوانی جمعیت»، نتایج یافته‌های مطرح شده با تحلیل‌ها و شکل‌ها و جداول لازم ارائه شده است.

۵. جمع‌بندی

این گزارش سیاست‌پژوهی با آگاهی از این واقعیت آغاز شد که ارزشیابی‌های غیررسمی و مستمر مردم از سیاست‌های عمومی، به‌ویژه در حوزه‌های حساس مانند فرزندآوری، در نهایت سرنوشت آن سیاست را رقم می‌زنند. با این حال، خلأ اصلی نه در فقدان آگاهی از اهمیت این ارزشیابی‌ها، بلکه در نبود یک رویه مدون و روش شناختی برای سنجش آنها احساس می‌شد. در پاسخ به این خلأ، این گزارش یک فرایند گام‌به‌گام از این ارزشیابی را ارائه کرد.

محصول نهایی این فرایند، صرفاً اعداد و ارقام مربوط به یک پیمایش خاص نیست؛ بلکه یک چارچوب عملیاتی تکرارشونده شامل مراحل زیر است: **اول، تلفیق چارچوب قانونی و مردمی:** نشان داده شد که چگونه می‌توان از تحلیل مضمون قانون جوانی جمعیت (استخراج پنج هدف تسهیل حضور اجتماعی مادران، رفع موانع بارداری، تأمین نیازهای ضروری، اصلاح باورها و تسهیل ازدواج) و تحلیل مصاحبه‌های مردمی (که مضمون جدید «فرزندپروری» را اضافه کرد) به یک مدل مفهومی اولیه برای طراحی پرسش‌نامه دست یافت.

دوم، طراحی ابزار تفکیک‌شده: نکته روش‌شناختی کلیدی، تمایز قائل شدن میان سه لایه سؤالات بود: «تجربه زیسته» (دریافت یا عدم دریافت خدمت)، «نگرش به فرزندآوری» (باورهای عمومی) و «ادراک از پیامد اجرای قانون» (ارزشیابی مستقیم). این تفکیک از خطای تحمیل پیش‌فرض‌های پژوهشگر بر پاسخ‌گو جلوگیری می‌کند.

سوم، کشف ساختار ذهنی مردم به جای تحمیل ساختار قانونی: استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی (با تأیید $KMO=0.919$) به جای تحلیل عاملی تأییدی، نشان داد که ذهنیت مردم لزوماً از مرزبندی‌های قانونی تبعیت نمی‌کند. نتایج این تحلیل منجر به کشف یک مدل پنج‌بعدی جدید (حمایت‌های اقتصادی، فرزندپروری و فرزندپروری، تسهیل حضور اجتماعی مادران، باروری و اطمینان خاطر) شد که در آن ابعادی مانند «ازدواج پایدار» در حمایت‌های اقتصادی ادغام و «مسکن» به عنوان یک مسئله فرزندپروری بازتعریف شد. **چهارم، ارائه مدل ساخت شاخص:** در نهایت، فرمول‌هایی ارائه شد که نشان می‌دهد چگونه می‌توان با استفاده از بارهای عاملی (۸) به عنوان وزن درون عاملی و مقادیر ویژه (Initial Eigenvalues) به عنوان وزن بین عاملی، یک نمره ارزشیابی ترکیبی و ابعادی محاسبه کرد. این مدل به پژوهشگران اجازه می‌دهد تا به جای قضاوت‌های کیفی، از یک کمیت عینی و قابل مقایسه برای سنجش ارزشیابی مردم استفاده کنند.

در پایان، این گزارش به عنوان یک «پیوست روش‌شناختی» تأکید می‌کند که فرایند طی شده در اینجا مهم‌تر از نتایج عددی آن برای یک مقطع زمانی خاص است. هدف، توانمندسازی جامعه سیاست‌پژوهی برای پیاده‌سازی این فرایند در حوزه‌های سیاستی دیگر و در مقاطع زمانی متفاوت است.

منابع و مآخذ

[1] Nardo, M., Saisana, M., Saltelli, A., Tarantola, S., Hoffman, A., & Giovannini, E. (2008). Handbook on constructing composite indicators: Methodology and user guide. OECD Publishing.

- [۲] هاوالت، مایکل، رامش، ام و پرل، آنتونی (۱۳۹۸). مطالعه خط‌مشی عمومی، ترجمه عباس منوریان و آبراهیم گلشن، تهران، نشر مهربان.
- [۳] بحرایی، الهام و حضرتی صومعه، زهرا (۱۳۹۱). عوامل اجتماعی مؤثر در افزایش سن ازدواج دانشجویان دختر (مورد مطالعه: دانشجویان شاغل به تحصیل در سال ۱۳۹۰، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات)، دوفصلنامه، (۴).
- [۴] تنها، فاطمه و صادقی، رسول (۱۴۰۲). رابطه بین تحصیلات و ازدواج دختران در ایران در دوره ۱۳۸۵-۱۳۹۵: تحلیل ثانویه.
- [۵] هزار جریبی، جعفر و آستین فشان، پروانه (۱۳۸۸). بررسی عوامل اجتماعی، اقتصادی مؤثر بر میانگین سن ازدواج زنان در سه دهه گذشته ۱۳۸۵-۱۳۵۵، برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی.
- [۶] ضرابی، وحید و مصطفوی، سیدفرخ (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر سن ازدواج زنان در ایران؛ یک رویکرد اقتصادی. پژوهش‌های رشد و توسعه پایدار (پژوهش‌های اقتصادی)، ۱۱ (۴).
- [۷] حبیب‌پور گتایی، کرم و غفاری، غلامرضا (۱۳۹۰). علل افزایش سن ازدواج دختران، زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان).
- [۸] رحمانی‌پور، ریحانه (۱۴۰۱). عوامل تأثیرگذار بر افزایش سن ازدواج جوانان، شماره مسلسل ۱۸۲۳۷، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- [۹] مرکز آمار ایران (۱۴۰۳). خلاصه نتایج طرح آمارگیری نیروی کار: بهار ۱۴۰۳، تهران: مرکز آمار ایران.
- [۱۰] مؤسسه ملی تحقیقات سلامت در ایران (۱۳۹۸). گزارش نهایی طرح بررسی شیوع ناباروری در ایران در سال ۱۳۹۸.
- [۱۱] کتابچی، انسیه (۱۴۰۳). آمار سالیانه سقط جنین غیرقانونی در کشور، خبرگزاری فارس، بازیابی شده از: <https://farsnews.ir/MT1356/1734610130994357903/%D8%B3%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%86%D9%87-%DB%B5%DB%B3%DB%B0-%D9%87%D8%B2%D8%A7%D8%B1-%D8%B3%D9%82%D8%B7-%D8%BA%DB%8C%D8%B1-%D9%82%D8%A7%D9%86%D9%88%D9%86%DB%8C-%D8%AF%D8%B1-%DA%A9%D8%B4%D9%88%D8%B1-%D8%A7%D9%86%D8%AC%D8%A7%D9%85-%D9%85%DB%8C-%D8%B4%D9%88%D8%AF>
- [۱۲] صدیقی، سمیه (۱۴۰۲). بررسی «ترویج زایمان طبیعی» در قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت، شماره مسلسل ۱۹۶۱۲، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- [۱۳] مرکز آمار ایران (۱۳۹۵). نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن: سال ۱۳۹۵.
- [۱۴] ابن‌الدین حمیدی، محسن و کشانی، محمدجواد (۱۴۰۵). گزارش سیاستی ارزشیابی مردم‌محور سیاست‌های فرزندآوری، مرکز پژوهش‌های مجلس.

عنوان: گزارش روش‌شناسی ارزشیابی مردم‌محور سیاست‌های فرزندآوری

DOI: <https://doi.org/10.22034/mrc.report.21931>

Permanent Link: https://report.mrc.ir/article_11990.html

Publisher: Islamic Parliament Research Center of Iran

گزیده سیاسی

در ادبیات سیاستگذاری کشور، خلأ روش شناختی چارچوب مند، عملیاتی و تکرار پذیر برای سنجش ارزشیابی مردم محور محسوس است؛ چارچوبی که فراتر از توصیف نگرش ها، به کشف ساختار ذهنی مردم و محاسبه «نمره ارزشیابی» عینی و قابل مقایسه در طول زمان بپردازد. گزارش حاضر برای پر کردن این خلأ تدوین شده و در پی ارائه یک روش ارزشیابی مردم محور با اعتبار و قابلیت تکرار است.

مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir